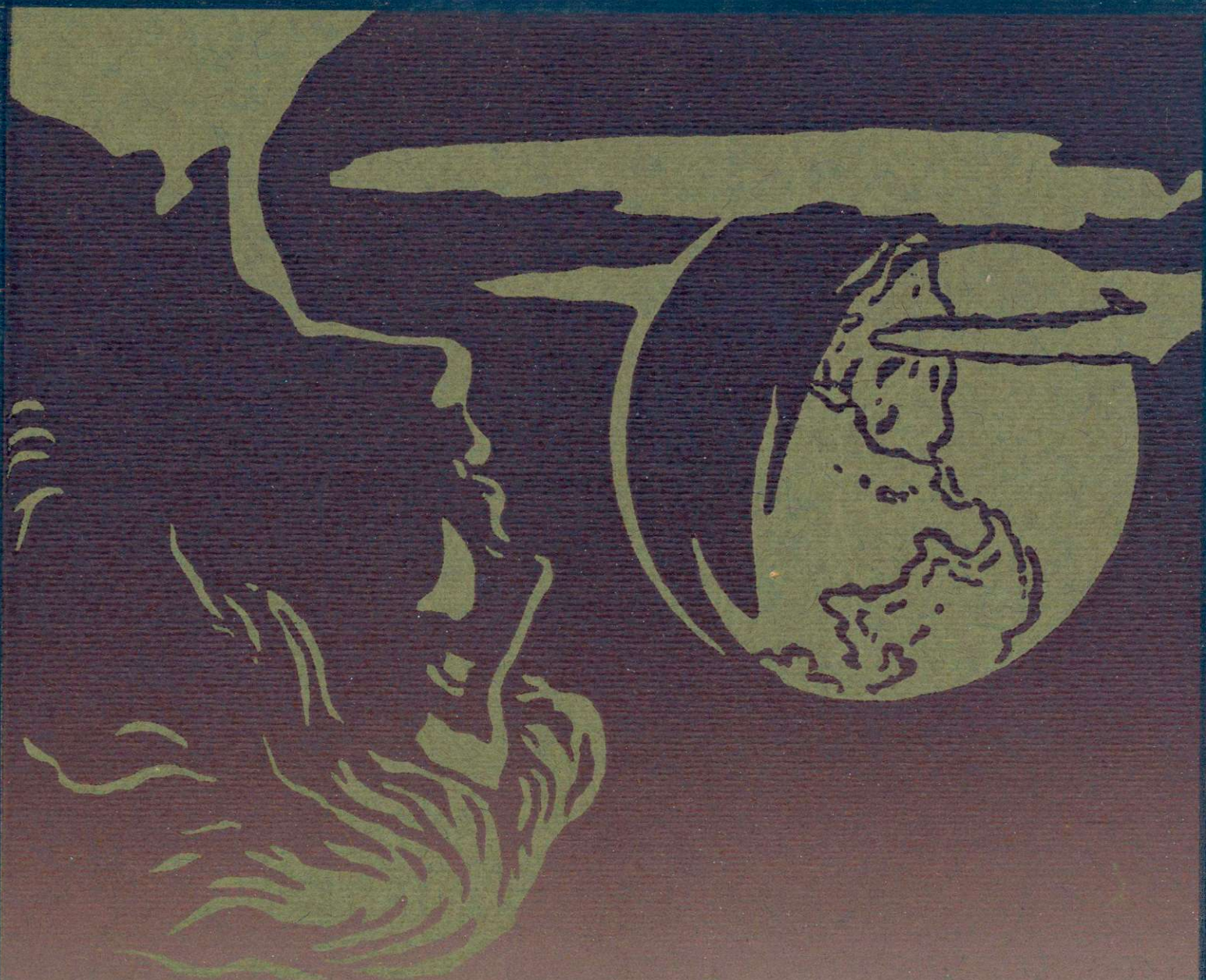

1912 ::::: LETNIK XXV. ::::: \$T.12

:ZANSTVU:

LEPOSLOVJU

DOM IN SVET

VSEBINA.

	Stran		Stran
Sama. Povest. Spisal F. S. Finžgar. (Konec)	433	Carigrad: Glavni vhod v sultanov grad . . .	460
Črtomir in Bogomila. Novela. Spisala Lea		Nazim paša	460
Fatur. (Konec)	443	Belgrajski metropolit blagoslavlja srbske zastave	461
Iz globočin. Zložil S. Sardenko	448	Prizren	462
Okoli Azije in Amerike. Spisal dr. Vinko		Srbski princ Arzen	462
Šarabon. (Konec)	449	General Putnik	463
Dr. Karolu Štreklju za spomin. Spisal		Skadrška ulica (turški del)	463
dr. A. Breznik	452	Črnogorke se peljejo čez Skadrsko jezero vo-	
Jesen. Zložil Ksaver Meško	455	jakom na pomoč	464
Lundska kriptā. Spisala M. Gregoričeva	456	Črnogorski kralj opazuje obstreljevanje Tara-	
To in ono	460	boša	465
		Pogreb prvega črnogorskega ranjenca . . .	465
		Imovita Miriditka	466
		Albanski Miridit	466
		Po bitki pri Kumanovem	467
		Pred lazaretom v Belgradu	468
		Srbska straža na savskem mostu pri Belgradu	468
		Grška pehota na poti v Solun pozdravlja kra-	
		ljeviča Konstantina	469
		Solun: Pristanišče in grad	470
		Mahmud Muktar paša	471
		General Dimitrijevič	471
		Husein Hilmi paša	471
		Bolgarsko topništvo v ognju	471
		Bolgarska pehota pred Odrinom	472
		Mobilizacija bolgarskih čet	473
		Odhod bolgarskih čet na bojišče	473
		Ulica v Odrinu	474
		Makedonska zastava: „Svoboda ali smrt“ . .	475
		Bolgari ženo turške vjetnike v Staro Zagoro	475
		Bolgarski vojaški nevinci	476
		Bolgarska pehota v taborišču	476
		Abdulah paša	477
		Bolgarski pešci v strelnih jarkih	477
		Na bolgarski bojni ladji	477
		Zahvalna služba božja pred sofijsko stolnico	
		po bitki pri Ljule-Burgasu	478
		Pogled na Carigrad z Zlatega roga	478
		Nagrobni spomenik sultana Murada I. na Ko-	
		sovem polju	479
		Cerkev sv. Irene v Carigradu, izpremenjena v	
		skladišče za orožje	479
		Ruski prestolonaslednik Aleksej	480
		Grof Stürgkh	480

„Dom in Svet“ izhaja 25. dne vsakega meseca.

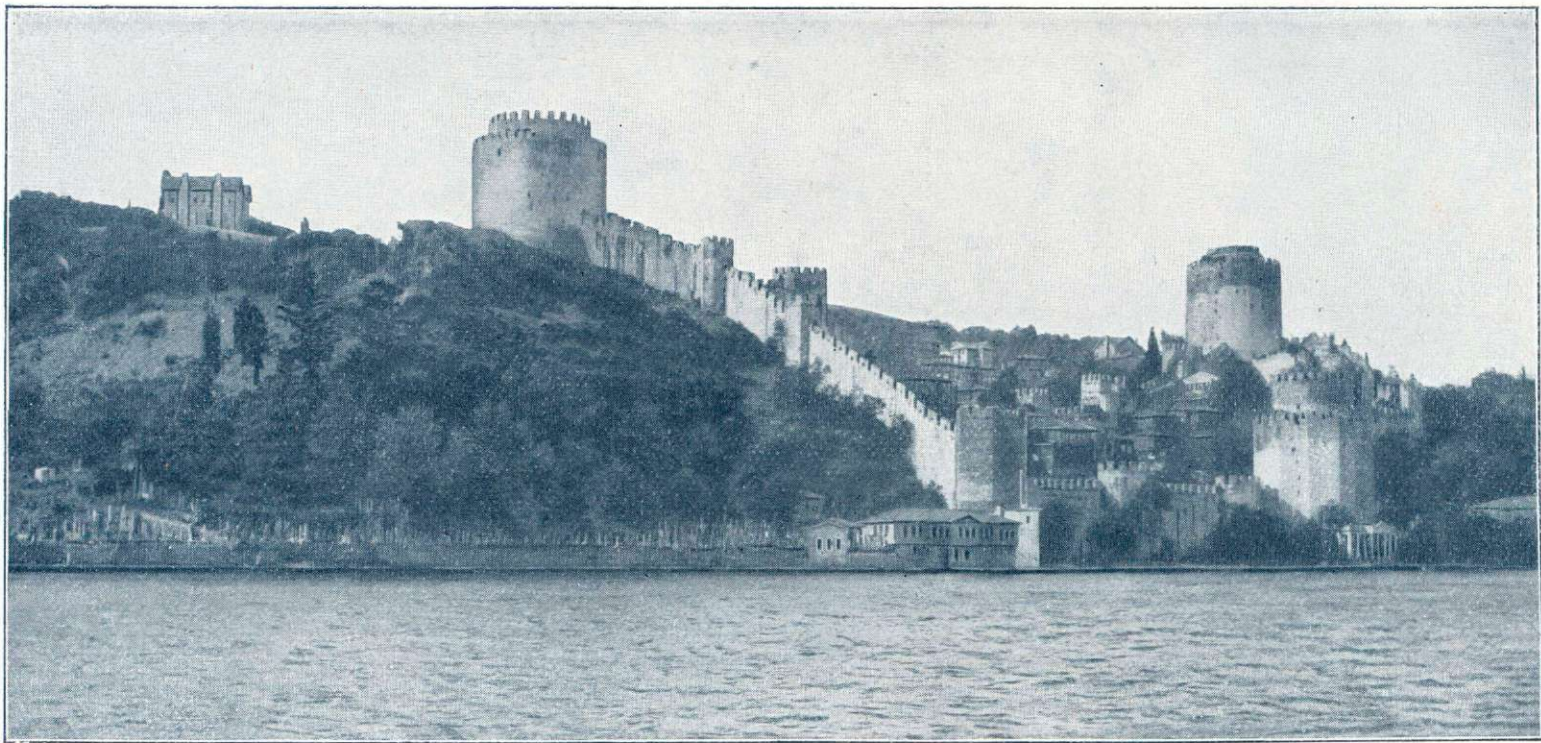
Urednika: **dr. Mihael Opeka** za leposlovje, **dr. Evgen Lampe** za znanstvo in ilustracije. —
Založnik in lastnik: **Katol. Bukvarna.** — Tiska **Katol. Tiskarna** v Ljubljani.

Naročnina: 10 K, za dijake 7 K, za Ameriko 3 dolarje, za Italijo 13 lir, za Nemčijo 11 mark. Sprejema
lastništvo in upravnštvo v Katoliški Bukvarni.

Izpremembra pri uredništvu.

Ob sklepu tega, 25. letnika „Dom in Sveta“ odlagam podpisani uredništvo leposlovnega dela pri listu. Vzroki so — kakor pravimo — zasebnega značaja. Iskreno se zahvaljujem vsem p. n. sotrudnicam in sotrudnikom, ki so me v teku mnogih let podpirali pri nelahkem uredniškem poslu. Obenem prosim vse „Dom in Svetove“ prijatelje, da ostanejo listu zvesti tudi v prihodnosti. — Rokopisi za list naj se pošljajo odslej izključno le na naslov: A. Kalan, kanonik v Ljubljani, Marijanišče.

Dr. Mihael Opeka.

UTRDBE OB BOSPORU.

SAMA.

Povest. — Spisal F. S. Finžgar.

(Konec.)

XXII.

Na sv. Blaža dan je bil v Zaselju semenj — edini v letu. Iz vse okolice, zlasti s hribov, se je trlo ljudstva. Hribovci so postavili na trg zvežnje grabelj, senenih vil, toporišč, kožuhovine vsake vrste, navadne ovčje kože in dragoceno kunino krzno. Okoliški kovači so ponujali železnino: krampe, sekire, motike in lemeže, pod šatori so razobesili in razložili od semnja do semnja potujoči štacunarji pisano robo, pred katero se je gnetla mladina. Tudi živine se je dokaj nagnalo.

Ves dan so bile gostilne nabito polne. Zaselje je valovalo in hrumelo. Šum in hrušč se je razlegal iz gostilen, s sejmišča so doneli hripavi glasovi štacunarjev in mešetarjev. Prijatelji, ki se niso srečali letoindan, so si sredi ceste segali v roke in se glasno pozdravljali.

Dan se je že nagnil globoko, preden je potihnilo mukanje govedi in meketanje drobnice ter so se semnjevalci porazšli na vse vetrove. Le tisti, ki so imeli utrjeno navado in pravico, da so z vsakega semnja odhajali poslednji, in pa oni, ki so izredno ugodno prodali in jih je zato privezala pijača ob družabno mizo v gostilni, le tisti so še obsedeli in se niso brigali za noč. Plaža in mešetarji so se ugnezdili v žganjarni pri Plankarju, trdni posestniki so sedeli pri — Rahnetu, kjer so si privoščili razen vina tudi pečenke.

„Rahnè!“ je zaklical čokat možakar, kateremu je klobuk že zlezel postrani. „Rahnè, liter boljšega zame in za moje prijatelje!“ Ob tem se je iztegnil čez mizo in molil prazno steklenico krčmarju. Dve težki volovski verigi, ki ju je imel na sebi, prekrižani čez prsi, sta zarožljali.

„Prav imaš, Andrec, le privošči si ga, ko si tako po računu prodal voli.“

Krčmar je segel po liter in odšel.

„Prehitro sem udaril! Za petak bi ga bil še privil, mesarja stisnjenega!“

„A, kaj tisto!“ mu je prigovarjal sosed. „Ko je plačano, se da. Če ne, je gotova nesreča.“

„Jok bi ga bil pripel, vem, da bi ga bil, vsaj za par kronic še.“

Tako je govoril Andrec bolj v mizo, nego prijateljem. Nato si je popravil klobuk in nena doma vprašal:

„No, glej ga, kje pa tiči danes Jok? Ali sem ga zgrešil, ali ga res ni bilo na semnju?“

„Nisi ga zgrešil — Joka ni bilo!“

„Ker ima dan,“ je pojasnil krčmar in postavil vino na mizo.

„Dan?“ se je zamislil Andrec iz Bukovja.

„Da tega ne veš in se čudiš?“

„Nič se ne čudim, ker ima dan, zakaj Jok ima grehov na plečih, da bi zaslužil že sto sodnjih dni. Toda čudim se, ker ga je vendarle zatela zanka.“

„Zatela ga je pač,“ je razlagal Rahne, stoječ ob mizi, „toda Jok se izmuzne.“

„Kakor kane,“ je povzel besedo Zaseljan Štupar. „Tudi Smrekarja preveč skrbi ta reč.“

„Ali misliš? Ne verjamem,“ je popravljal krčmar, ki se je rad štulil med vaško gospodo. „Ne verjamem, da bi ga kaj skrbelo!“

„Štupar, utegneš imeti prav! Skrbi ga! Zakaj tudi njega sem pogrešil na semnju. Ali je za pričo?“

„Ni!“

„Torej — ga skrbi! Vsako leto je na ta dan barantal z nami hribovci za hlode, zakaj pa ni letos? E, Smrekar je Smrekar! Toda človek ne sme govoriti.“

„Veš kaj, Andrec,“ je pričel tehtno Zaseljan Markovec, ki je doslej molčal, „ali se sme govoriti, ali se ne sme, meni vseeno. Toda zapomnite si vsi, tudi ti Rahnè, Smrekarju bo še toča bila, da ga bo bolelo. Kakor kužke nas je imel na vrvi ter nas pestinil in strigel kot zvezano jagnje. Te striže mora biti konec.“

„Konec,“ je pritrdil Štupar in udaril po mizi.

„In začetek konca je bil že narejen — na sv. Treh kraljev dan! Saj veš, Andrec?“

„Posojilnico misliš!“

„Da, tisto!“

„Je nevarna reč,“ je skomizgnil Rahne.

„Za Smrekarja in zate tudi nekoliko! Zato si protiven in te ni bilo blizu.“

Rahne se je obrnil in šel k drugi mizi, da se ne bi zameril dobrim gostom, če bi ugovarjal.

„Kajkrat smo že v Bukovju o tem govorili in si rekli, da smo za nič, ker si sami ne znamo pomagati. Kaj pa je imel Smrekar, ko je prišel semkaj? Nič. In sedaj je bogatin!“

„Bogatin, da, od naših žuljev bogatin,“ je poudarjal Markovec, ki se je pričel razvnemati. „In taka je ta stvar, da se vsak tujec med nami odebeli, mi pa hujšamo od dne do dne.“

„Res je. V stiski si poprosil, da ti je preložil, na, pa si bil zavezan. Takoj ti je prišel sam ali Jok in silil vate, da si prodal — seveda napol zastonj. Konec mora biti in toča naj mu bije!“

„Ali ne samo za to! Tudi to ima na vesti, da je pregnal iz fare vsakega, ki mu je bil na poti in sedaj še učiteljico Minko, katere nam je žal, kar imamo las na glavi! Kajne, Markovec?“

Štupar je porinil kozarec pred soseda in iskal na licu modrijana potrdila, da je pravdo govoril.

„Je taka,“ je začel počasi Markovec. Toda Andrec ga je hrupno prekinil.

„Ni taka — in zato, če je resnično Smrekar to načinil, naj ga Bog blagoslovi in zato naj mu toča ne bije!“

„Andrec, ali si znorel?“ se je raztogotil Štupar. „Da se takele iznebiš? Mar ni res, možje, govorite, da je s tem škodoval vsej fari?“

„Naši pa koristil, haha, koristil, kot bi čudež poslal vanjo! Le privoščite nam Minko, saj imate vi drugo.“

„Drugó, seveda, tisto Smrekarjevo punco, ki Minki ne seže niti do kolen.“

„Nevoščljivec,“ se je smejal Andrec, „nič nam ne privoščiš.“

„Kako to, da vam ne privoščim? Prav je, da imate šolo, kakor drugod! Ali naj imamo samo mi stroške? Dosti neumen je bil gospod Boštjan, da se je ukvarjal tako dolgo z vašimi otroki in za prazen nič. Ampak naj bi dali drugó za začetek, ne pa naše.“

„Jaz pa tako pravim, da jo je sam Bog prinesel k nam. Povem vam, da sem svojega fanta prej s palico gonil v šolo, pa mi je trma ušel v borovnice namesto pred gospoda. Sedaj je pa tak, da ti brez kosila uide k pouku. Takole je. Prve dni so se otroci puntali, da smo že stari rekli: Le čemu žensko k nam, za naše otroke, ko jih trden možak komaj deva v ris, na, sedaj pa takole! Vse dere za njo in zagotovo, da jo imajo otroci rajši kot nas, lastne starše.“

„Čuda, kaj en človek naredi v fari, če je iz prave moke pečen!“ so mu pritrdjevali Zaseljani.

„In še večje čudo je to,“ pridodene Markovec, „da so ljudje iz iste šole in istih nauk, kakor noč in dan. Naš ni bil prej za Minke nikoli zaprt in prvi je bil, so rekli. Jaz ga nič ne hvalim, drugi so rekli tako. No, odkar je prišla ta Alena, se pricmeri vsak teden vsaj enkrat domov iz zapore, potem torbo za peč, — in knjiga mu smrdi, kot le kaj. Ali ni to čudo?“

„Markovec, moder si, nič ne rečem, ali da se temu čudiš, ne razumem. Saj vendar vsa fara govori: Brestovkin študent — in nova učiteljica! E, saj nisi pet let star! Ali ne veš, kaj je ljubezen! Pametnega zbega, bi pa takega dekliča ne, ko je komaj iz povojev. Kako ti bo potem za delo, le kako, preudari!“

Andrec se je veselo zasmel.

„Zahvaljen Bog, stokrat zahvaljen, in Smrekar z njim vred, če ima kaj deleža pri tem, da je Minka pri nas!“

„Ti po pravici govoriš, Štupar,“ je pričel Markovec, ko je Andrec od veselja praznil kozarec.

„Alena je zbegana. Je bila moja tudi, ne da bi jo opravljal ali ji oponašal. Ko sem ji razodel med štirimi očmi in ji naravnost povedal: Micka, rad te imam in vzamem te, je bila taka, da je šla zjutraj z jerbasom na korito po vode.“

„Hahaha,“ se je smejal Andrec židane volje in pomikal kozarec sosedu. „Ta bo lepa, Štupar, če se vaša Alena tako zbega, da bo otroke *i* za *a* naučila. Hahaha, Babilon v Zaselju!“

Rahne je vlekel na uho ob sosednji mizi in se približal pogledat, če je steklenica že prazna.

„Andrec, ne verjemi vsega. Vsi imamo žene in jih nismo na sejmu kupili ali iz Amerike naročili. Naj se imata rada Brestov in učiteljica. Ali ne bi bil to lep par?“

„Lep, seveda lep, ampak . . .“

V tem so se duri hrupno odprle, da je Markovec obmolnil in so se vsi gosti ozrli proti vratom.

V sobo je prikolovratil in pripel mešetar Jok.

„Hoj, na, Jok!“

Od obeh miz so ga vabili pit. Jok je vrgel klobuk v Rahneto, ki ga je pobral in obesil na kljuko, nato je razkrilil roke in opotekaje se lovil za Andrečeve roke.

„Si prodal, kaj? Slabo, vem, ker me ni bilo, tristo hudobcev, in ta pasja pravda!“

Jok je prisedel k Andrecu za mizo, da je zaškrpala klop, segel po pijači, držal vino pred ustmi in je pocejal iz kozarca, ker se mu je roka tresla in gugala.

„Pij, Jok, potem pripoveduj, ali so te zašili, ali te niso!“

„Koga? Mene?“

Jok je postavil kozarec trdo na mizo, da je pljusknilo iz njega.

„Mene, da bi zašili? Zakaj? Ali sem goljuf, ali slepar? Kaj! Govori, Andrec! Govori, če ti nisem vselej prav mešetaril? Mešetarji niso za bogatine, mešetarji so za reveže! Aha, zato bi nas radi — o — pa nas ne bodo!“

„Pij, pij,“ ga je silil Andrec, kateremu se je smililo izlito vino, „potem pa povej kaj o pravdi!“

Jok se je gugal in segal po čaši, mežikal z bolnim očesom, iz katerega so vsled prezebe kapale solze, in počasi nesel k ustom, nato zamižal in izpraznil v dušku.

„Fej te bodi, Rahne,“ je izpljunil na tla Jok. „Da točiš tako oplako! Slivovke mi daj! To je voda, ne vino. Ali naj se pri tem ogrejem, ko tako strupensko zebe, da se mi je zanohtalo. Slivovke!“

„Ko bi rajši kaj gorkega, Jok. Ne zameri, za potrebo ga že imaš!“

Tako je skromno branil Markovec, ker je videl, da je Jok pijan.

„Nak,“ je zarežal Jok, si obrisal solzo pod levim očesom in segel po klobuk na kljuko, da je z okrajci zasenčil grdo oko.

„Torej slivovke,“ je ponovil Rahne.

„Jaz plačam,“ se je ponudil Andrec.

„Ne boš! Nisem mešetaril in nisem zaslužil in tudi nisem prazen!“

Jok je potegnil listnico in potrkal z njo ob mizo.

„Kako smo bogati,“ ga je špiknil Štupar.

„Jok, pripoveduj o pravdi,“ je hitel Andrec, da je prevpil Štuparjevo zabavljico.

„O pravdi? Prmej! Zapomnite si to: Dobrota je sirota! Dobroto sem storil pismonoši, ko sem nesel zanj pismo v Marevževce tedaj, ko sem kupoval krave za Vrbka. Dobroto sem storil Strniški, ko sem ji primešetaril debele stotake, da me je Smrekar klel zaradi tega. In za to dobroto me je spravil v pravdo pismonoša in me je potisnila Strniška. Fej, takih ljudi!“

Jok je segel po slivovki in pil kar iz steklenice brez kozarčka.

„Pa so rekli, da ti pisma nisi oddal Strniški, ampak Smrekarju.“

„Kdo je to rekel? Na dan ž njim! Povej ime, Markovec! Povej! Jaz ga tožim in Smrekar ga toži, na veliki pečat ga toživa, da izve, kaj se pravi obrekovati!“

„I, kdo je rekel? Kaj bi se jezil. Jok! Sam veš, da se je tako križem govorilo. Drži jih za jezik, če moreš.“

„Od danes zanaprej vsakega! Gosposka je govorila in sodila.“

„Ne jezi se in povej, kako je sodila!“

„Po pravici!“

Jok je segel spet po žganju. Roka se mu je tresla, v obraz je bil čezdalje bolj zaripel.

„Po pravici je sodila gosposka, in sicer takole: Sodnik me je vprašal: ‚Ali Vam je dal pismonoša pismo za gospo Strniško tega in tega dne?‘ ‚Dal,‘ sem odgovoril. ‚Kam ste oddali tisto pismo?‘ ‚Kamor je bilo napisano!‘ ‚Ni res,‘ se je vmešala Strniška. ‚Jaz ga nisem dobila!‘ Nato sem žensko tako pogledal, da jo je kar streslo, in sem govoril: ‚Pol ure sem te čakal, pol ure in te ni bilo. Nato sem pobral oklešček, ga naslonil na vrata, da te opozori, češ, nekaj pomeni. In pismo sem vtaknil za vrata, kakor sem gotovo že desetkrat poprej. Če ga nisi dobila, kaj mi mar. Govori, če ni bilo okleščka pri vratih? Govori in prisezi!‘

Ko bi bili videli, kako so jo spreletale barve!

‚Res, tisto je pa res,‘ je mencala. ‚Večkrat je tako naredil, večkrat, in tudi oklešček je slonel topot na vratih, res je.‘

‚In sedaj govori, če sem mešetil v tvojo izgubo, ali v tvoj dobiček? Ha?‘

„Nič ne rečem, ne morem! Po pravici povem: Za pettisoč si privil Smrekarja!“

„Za pettisoč,“ se je začudil sodnik in si zapisal.

„No torej! Ali sem potemtakem falot, gospod sodnik?“

„Ali bi Vi prisegli na vse to?“

„Nič ne prisegajmo,“ je silila Strniška. „Kar je, je. Bog ve, kdo je ukradel prav to pismo.“

„Prisego,“ je zahteval advokat Taljanov.

Pa smo prisegli in konec je bilo pravde. Strniška mi je plačala kosilo ter me takorekoč odpuščanja prosila. Tako, Markovec! Sedaj naj le še kdo iztegne jezik, če se mu ljubi.“

„Jaz bi mu ga ne dal ne kaplje!“ je omenil Markovec.

„Da mi bo razbijal in me zmerjal! Naj pije, kaj mi mar,“ se je izgovoril krčmar in se okrenil drugam.

„Kako sodiš,“ se je obrnil Andreč k Markovcu.

Markovec je skomizgnil z rameni, nato pa dejal poltiho:

„Za njegovo prisego — hm — kaj bi govorili! Molčimo. Bog bo sodil!“

Možje so se nekaj trenutkov molče ponujali z vinom, dokler se ni razpletel pogovor o drugih stvareh in je tekel veselo in hitro, kakor ura na

POGLED NA CARIGRAD PROTI MORJU.

Jok je segel po zadnjem ostanku žganja. Roka se mu je tako očitno tresla, da so se možje spogledali.

„Fej,“ je pljunil zadnji požirek na tla, vrgel krono na mizo in vstal.

„Rahne, tudi tvoja slivovka je za nič. Pomije! Tako nas slepariš, da bi že davno moral sedeti, lakom!“

„Kaj res že greš?“ je vprašal Andreč.

„Grem k Plankarju. Ta ima boljšo robo.“

Sicer neprestano kričeči mešetar je utihnil in se zibal proti vratom. Obe roki je uprl ob podboje, da je mogel v vežo.

Možje so molčali, dokler se ni vrnil Rahne, ki ga je spremil na cesto.

„Dobro je težak,“ je opomnil Rahne.

steni, ki je pokazala na polnoč, preden so kaj pomislili na domov.

Zato so se vsi zaeno naglo dvignili in odšli, kakor bi se ustrašili predolge zamude.

Črne sence so se gugale sredi bele planjave. Mraz je pritiskal, da se jim je obešalo ivje na brke in kučme. Možje so se glasno razgovarjali, da se je razlegalo po dolini in je utihnil lajajoči lisjak v hribu ter poslušal. Preden so prišli do razpotja, so zapeli kraguljčki. Od nasprotne strani je letela dolga senca po poti proti razpotju.

„Smrekar!“ je spoznal kraguljce Markovec. „Postojmo, da odpelje pred nami! Pri Sv. Volbenku je bil zaradi neke kupčije.“

Vrsta črnih senc je obstala druga za drugo v ozki gazi.

C. STABORSKY: MOHAMED V PUŠČAVI.

Toda prav takrat so nenadoma obstale tudi Smrekarjeve sanke.

„Hoj! Hooj!“ je klical hlapec in se motal s kozla.

„Možje, sem pojte,“ se je razlegel Smrekarjev glas.

Možje so pospešili korake in zavili ob razpotju proti sankam.

Hlapec je svetil nekomu v lice, ki je ležal ob cesti. Smrekar je klečal pri njem.

„Ves je trd,“ se je oglasil Smrekar.

„Kdo, križ božji?“ so se začudili možje.

„Jook,“ je odgovoril preplašen hlapec.

„Pijanec,“ je mrmral Smrekar in iskal utripov srca. Roka mu je drhtela.

„Na sani z njim,“ je velel Smrekar. „Možje, z mano! Morda se še oživi.“

Dvignili so trdo telo na sani, hlapec je vozil korakoma in za njim se je vila molčeča procesija.

Pri Smrekarju so položili Joka na klop v hladno vežo. Skoro do jutra so se trudili ob mešetarju, toda ni se genil. Smrt je gledala iz osteklelih oči.

„Da ste za pričo, možje,“ je izpregovoril Smrekar, ves bled in prepaden. V roki je držal mešetarjevo listnico in vpričo mož preštel denar.

„To spravim jaz in izročim gosposki!“

Možje so nemo prikimali in se nato potrti razšli.

Smrekar je šel z listnico v svojo sobo in se zaklenil. Nato jo je skrbno odprl in pregledal predale, kjer je Jok shranjeval umazane listke in zaznamke raznih kupčij. Ko je odprl zadnji, s posebno zapono zaprt predalček, je potegnil iz njega posvalkano pismo, še zapečaten. Smrekarju se je roka tako tresla, da mu je pismo zdrknilo na mizo. In od tam so pogledale nanj črke, ki jih je dobro poznal. Smrekarju je ginila kri z lic, srce mu je strašno kljuvalo, razmazane črke so se začele premikati, širile so roke kakor pošasti in dvigale proti njemu zavihnjene kremplje. — Iz veže, kjer je ob mrtvecu stala služinčad, je donela zmešana govorica. Nekdo se je odurno zakrohotal. Smrekar je zgrabil pismo in ga zmečkal v dlani ter se z izbuljenimi očmi ozrl proti vratom in čakal, kdaj se odpro in vstopi krohotajoča se pošast. Hotel je vstati. Ko je premeknil stol, se je tako prestrašil ropota, da je obsedel, stiskajoč pismo v dlani, in strmел na zaklenjena vrata.

Nekdo je potrkal.

„Štefan!“

Žena ga je klicala.

„Pusti me!“ je zavpil osorno. Koraki so se tiho oddaljili od vrat.

Kakor bi ga klic žene potegnil iz brezdna, je začutil hipoma novo moč. Sunkoma je planil kvišku, vrgel pismo iz roke proti peči.

„Prokleta pismo!“ je zasikal in gledal na dlan, kakor bi ga skelela od opekline. Nato se je naglo sklonil za pismom, odprl vratca pri peči in ga zalučil na ogenj.

Papir se je skrivil, počrnel, nato je švignil iz njega plamen in v par trenutkih je bilo pismo sivkast pepel, ki je trepetal na žerjavici. Toda še na pepelu so se svetile črke in režale vanj, kakor krivda, vžgana v njegovo vest.

Smrekar je naložil v peč drv, zaloputnil vratca in se upokončil. Skoz špranje pri peči je zažarela krvava luč. Vlažno poleno je cvileč zasičalo. Kakor vzdih trpeče duše...

Takrat je pri fari zazvonilo mrliču — — —

XXIII.

Tisti večer po mešetarjevem žalostnem pogrebu je prišel Brest v šolo.

Odkar se je Alena preselila v Minkino sobo, je Brest pogosto zahajal k Aleni na čaj, katerega so pili skupno z Maro. Toda koleginja Mara ni imela zavezanih oči in je zato hitro ugenila, da je nepotrebna priča ob Aleni in Ivanu. Ni ljubila Bresta, toda ženska gizdavost jo je razdražila, da jo je pekla tuja ljubezen. Zato se je umikala Aleni, in če se ni, jo je mučila s perečo ironijo.

Ko je tistega večera Brest potrkal na vrata, se takoj ni odzval nihče. Ko je potrkal drugič, je slišal glas:

„Prosim trenotek potrpljenja!“

Alena je sedela v temi.

Ko je prižgala luč, je prišla k vratom in odprla. Brest ji je pogledal v oči in se prestrašil.

„Zakaj jokaš,“ je vprašal mehko in jo prijel za roko.

„Saj ne jokam!“

Alena se ga ni upala pogledati v lice. Ko je povabila oči, je Brest videl, kako so trepalnice pordele od solz.

„Ne taji!“ jo je prosil rahlo in izpustil njeno roko, ki je bila kakor mrtva in mrzla v njegovi.

„Kdo te je žalil? Povej mi!“

„Ah, Ivan,“ je začela Alena in iskala robca, ker so ji silile zopet solze v oko. „Ivan, ti ne smeš zahajati sem. Ljudje so tako čudni!“

„Ah, ljudje! Spet toisto! Kolikokrat sva že govorila o tem. Kaj me briga to ljudstvo! Samo nič vredno, zato je tako. Bodi močna —“

„Ne govore samo ljudje. Tudi Minka mi je danes pisala in me odločno svarila.“

„Pred kom te je svarila!“

„Pred teboj!“

„A, reci ji, lepa hvala za tako skrb! Kaj se briga ta eksaltirana, napol prismojena demagogka zame? Naj se briga za bolne krave in za tiste razcapane bukovške otroke! To je že prenumno!“

Brest je začel hoditi jezno po sobi. Alena se je borila.

Naenkrat je planilo iz nje.

„Ne, Ivan, ali si hud ali nisi, tako o Minki ne boš govoril. Ona je izvrstna in tako vrla, da je tako govorjenje lopovščina. Jaz jo čislam in ljubim!“

Ivan se je okrenil, obstal za vratmi, pomolčal, kakor bi zbiral misli. Zdelo se mu je, da bi bilo najbolje, če bi pritisnil kljuko in odšel. Toda ko je gledal Aleno objokano, ki je s silno silo izpregovorila besedo v obrambo prijateljice, ga je prevzelo, da se je ponižal, stopil k Aleni, ji poljubil roko in prosil:

„Ne zameri! Razburil sem se, ne govoriva o tem!“

Alena mu je ponudila stol in sedla na nasprotno stran mize. Nervozno je zvijala robec in gledala na pisano bordurico, ki se je vila v vijoletnih vijugicah okrog roba rute.

„Ali si se danes kaj razsrdila v šoli,“ je izpregovoril Brest, da je prekinil molk.

„Ah, ta šola! Za šolo so značaji, kakor je Minka. Vsi moji ideali so se razblinili in čezdalje bolj spoznavam, da sem in bom prav srednje vrste učiteljica, če ne kar slaba. Ne vem, zakaj sem tako razdražljiva, tako razmišljena pri pouku.“

„Ne ponižuj se tako nepotrebno. Saj veš, kaj je teorija. Ko boš imela toliko prakse kakor Minka, sem prepričan, da ne boš slabša, ampak boljša od nje.“

„Ivan, jaz nikdar!“

Alena se je ozrla v Bresta s trpljenja polnim pogledom. Ivana so pretresle te proseče oči. Po-

iskal je cigarete in si jo prižigal, da mu ni bilo treba gledati vanje. Nad obema so hkrati pluli spomini. Nad Aleno je zvenel stavek Brestov, izgovorjen v jasni noči, ko jo je prvič tako iskreno stisnil za roke: „Jaz sem prepričan, da se Vi ne boste dolgo nasičali s tem grenkim kruhom.“ In sedaj je prišla ta sodba, kakor oddaleč nekje, in Alena je strahoma zaslutila, da je daleč ta ura, kakor bi utonila v morje. Tudi Brest se je domislil in se v duši kesal vpuhle fraze.

„Alena, zanimivo je, da si nocoj tako melanholična. Kakor bi se v hipu izpremenila. Sodil sem, da boš razigrana in vesela, ker je pokopan

CARIGRAD: GALATSKI MOST.

mešetar in z njim edina, sicer nepotrebna skrb, ki te je mučila.“

„Siromak ubogi! Celo uro sem preklečala v cerkvi in molila zanj. Nisem razigrana, potrta sem, strašno potrta. On je žrtev!“

„Da, žrtev — pijančevanja!“

Brest je malomarno skomizgnil z rameni.

Alena je vzdihnila in si zakrila oči.

Spet je zavladal molk.

Brest je dopuščal cigareto, potem vstal in stopil k Aleni:

„Dušica, trudna si. Lezi! Spanec te pokrepča. Jaz grem!“

Alena je naglo vstala in umeknila roko, katere je iskal Brest za slovo.

„Še nekaj, Ivan. Rekel si prej, naj ne govoriva o tem, kar mi je pisala Minka. Toda moram ti razodeti še eno stvar, meni se zdi modra. Minka mi namreč svetuje, naj povabim mamo semkaj za par dni. Tedaj bi bila prilika, da ljudem pokažemo, če gremo skupno na izprehod, v gostilno, k Smrekarju, da so njih govorice zlobne, da najine ljubezni ne skrivava pred starši, da je poštena, kajne, Ivan?“

Alena je videla, da je Bresta spreletelo. Vendar ji je z ljubeznivim smeškom odgovoril mirno:

MAKEDONSKI VOJNIK.

„Alenčica, nikar ne ceremonij! Ali ne bi bila z njimi ubita vsa tiha lepota najinega prijateljstva? Ali nisi samostojna ti, samostojen jaz? Čemu Minkino mešetarjenje? Vrzi njeno pismo v ogenj in pozabi. Bodi močna in bodiva hvaležna usodi, da sva užila skrivnostno lepe ure gorkega koprnenja. Lahko noč, dušica!“

Brest ji je poljubil obe roki in naglo odšel.

Ko ga je objel mrzli zimski zrak pred šolo, je začutil, kako drgeta po vsem telesu. V glavo mu je silila vročica, po udih ga je zeblo. Nemiren in zbežan je hitel proti domu. Niti lahko noč ni

šel voščit materi, ki je ob brleči lučki sedela na zapečku in molila. Zapahnil je vrata v veži, od naglih korakov so zaškrípale stopnice, po katerih je bežal v podstrešje. Ko je prižgal luč, ni odložil ne suknje, ne klobuka. Razburjen je begal po sobi. Včasih se je ustavljal, postajal pri oknu in nalslanjal čelo ob šipe. Nato je začel hoditi še hitreje gor in dol. Trdi koraki so odmevali skoz strop in dramili mater, ki je mlovala ubogešga sina, ker se toliko trudi in študira. Ura se je bližala polnoči. Sto načrtov in sto premislekov je preudaril, in sto jih zavrgel. Slednjič je obstal miren sredi sohe, topotnil z nošo, vrgel klobuk in suknjo na posteljo, potegnil izza peči zaboj ter začel vanj skladati knjige in izpiske. Navrh je zložil obleko in pokrov zaprl.

„Končano,“ je izpregovoril sam s seboj. „To je najboljšo! Grem!“

V rano jutro je šel k materi in ji razodel, da mora nenadoma na Dunaj. Starica se je naglo sklonila v postelji.

„Križ božji, Janez, zakaj tako naglo?“

„Moram, mati. Oni zaboj s knjigami pošljite za menoj!“

Mati je poizkušala vstati, toda sin ji je ubranil.

„Brez zajtrka greš?“

„Se mudi, sicer zamudim vlak. Z Bogom, mati!“

Mater so polile solze, segla je z desnico sinu v roke, z levico je poiskala pod blazino zadnji prihranek in mu ga dala.

„Hvala lepa, mati! Z Bogom!“

Sin je naglo odšel, starica je pomočila prst v kanglico ob postelji in oddaleč kropila popotnika.

Zunaj je bila še tema. Nihče ga ni videl.

Tistega dne zvečer se je prismejala k Aleni Mara. Prišla je z vasi, kjer je izvedela o Brestovem odhodu.

„No, Alenčica, kraljica lepa ogrska, kaj si storila svojemu Matjažu, da je pobegnil?“

Alena je prebledela, se ozrla v kot, da je zakrila lice pred Maro, in rekla kakor užaljena:

„Kaj me briga! Ne draži me! Pusti me!“

„Izvrstno! Torej spet enaki: Ti — sama — jaz sama — servus, koleginja! Lahko noč!“

Mara se je zasukala in odfrlela, pojoč iz sohe.

Alena je obstala na mestu kakor vkopana. Srepo je zrla na vrata, skoz katere je odšla znanilka zla — Mara. Vsa kri ji je izginila iz lic, ustnice so se ji krčevito stiskale, na čelu so se razpredle temne gubice.

„Varalica!“ je siknila skoz zobe, potem se pa kakor strta in pohojena zgrudila na stol, nagnila glavo na mizo in začela ihteti...

Za par dni je govorilo vse Zaselje, ki je pograbilo vsako malenkostno novico sredi prazne zimske puščobe s slastjo, o Brestovem begu.

„Prav je naredila učiteljica Alena, da mu je pokazala skoz vrata. Kaj bi voglaril, nepridnež!“ Tako so sklepali nekateri.

Drugi so trdili drugače.

„Za nos jo je vodil. Naveličal se je in je šel.“

Alena ni o vsem tem izvedela ničesar. Pred njo so ljudje molčali. Le če je šla skoz vas, se ji je zdelo, da ji je marsikdo pomežiknil izpod klobuka in da so za njenim hrbtom ljudje stikali glave. Edina Mara jo je poslej češče obiskovala in ji obetala in razkladala nove načrte, češ, naj tudi skladajo o naju nove pesmi o zarjavelih devicah, nič ne de. Toda zmaščujem se nad moškimi na ta način, da jih obnorim dva ducata, preden se bo tista pesem pela o zarjaveli Mari.

Alena se ji je smejala. Toda njen smeh ni zvonko donel, njen smeh je bil jok in trpljenje.

Najrajša je posedala sama. Pogovarjala se je z uvelimi šopki, ki jih je nanosil Ivan.

„Kajne, rožice, da ni tak! Res je šel, brez slovesa odšel. Stradat je šel na Dunaj zaradi mene, za mojo čast, za voljo zlobnih ljudi se je umeknil. Prav je imel. Ivan je tako dober! O, Mara — pride ura...“

Alena je čakala ure, da se oglasi pismonoša in ji prinese pismo.

Minul je teden, minula dva, minuli štirje.

V Aleni se je ljubezen prelivala v srd. Toda srce, ki jo je prvič v življenju občutilo, je ljubilo ljubezen in sovražilo srd.

„Prav ima, ker ne piše. Da bi Erna delala opazke — a seveda — in trosila med ljudi. Prav ima!“

Spet so tekli tedni, Alena je verovala in trpela. Vsak stavek, katerega ji je govoril, je pretehtavala; nikdar ji ni rekel: Alenčica, potrpi, kmalu boš moja žena! Ni rekel. Kdo bi govoril tako pusto besedo, ko govori srce kakor pesem. Da, da pride ura!

In vendar vse koprnenje srca ni moglo udušiti zle slutnje, ki se je pojavljala čezdalje bolj ter glodala v njeni duši in ji pila kri. Alena je bleдела in v gluhih nočeh bedech klicala duše, ki bi jo dvignila iz te grozne samote in ji utešila srce.

Nekega dne je videla skoz šolsko okno, kako je pismonoša zavil krog ogla. Vsa je vztrepetala.

Nekega dne je videla skoz šolsko okno, kako je pismonoša zavil krog ogla. Vsa je vztrepetala.

Potrkal je. Planila je k vratom. Pismonoša ji je dal priporočeno pismo. Alena je šla za kateder, otroci so zašumeli in začeli šepetati. Ni jih svarila. V lice ji je šinila kri, ko je spoznala Brestovo pisavo. S tresočimi prsti je odtrgala rob pisma. Polna upanja, da njena vera ni bila osramočena, je začela brati.

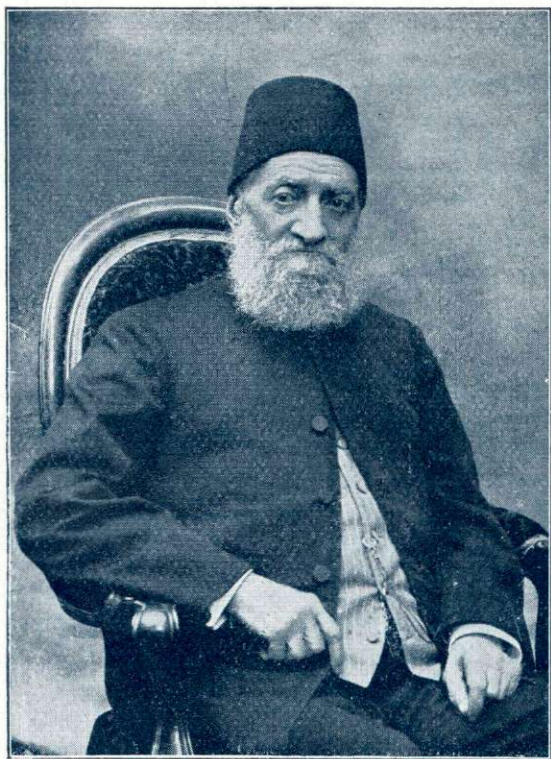
Velecenjena gospica!

(Ta naslov jo je razburil. Tako je tuje zvenel. Brala je dalje.)

Dolžnost mi je, da Vam pišem to pismo. Zakaj bojim se, da ne bi zaradi najinega prijateljstva trpelo Vaše blago srce, ker bi si utegnili buditi upe, ki so neizvedljivi. Zato Vas prosim: Najino prijateljstvo naj bo kakor lep žarek, ki redno posveti v življenje, — in samo žarek, drugega nič. Veste, da sem reven, veste, da imam dolgove — kateri študent-siromak je brez njih —, veste, kako človek po zakonu pride dandanes lahko takoj do ustaljenih razmer, gmotnih in družinskih, ker ga

TURŠKI ČASTNIKI SE POSVETUJEJO.

VELIKI VEZIR KIAMIL PAŠA.

zveza z odlično nevesto uvede hipoma v boljše kroge, ki so za vsakdanji kruh takorekoč potrebni. Je žalostna resnica. Upam, da sedaj razumete vse, tudi moj beg iz Zaselja. Bodite prepričani, da ohranim lepim trenutkom v Vaši družbi trajen spomin.

Velespoštovanjem

Ivan Brest.

Alena je brala prvič, brala drugič. Mehanično je zvila pismo in ga skrila v žep. Pred očmi so ji začele pluti črne sence, krog čela jo je stiskala hladna teža, iz prsi, ki so se nemirno dvigale, niso mogli na dan vzdihiti. Zdelo se ji je, da bi zakričala na pomoč, pa se ustnice niso razklenile, jezik ji je bil mrtev, vlažen mraz ji je polival mozeg, stene sobe so se zavrtale krog nje, vsi šolarji so se s stenami strnili v vrtinčasti ples — solnčna luč v oknih je ugasnila.

Alena je omedlela.

Otroci so zakričali. Nekaj dečkov je planilo skoz vrata in je klicalo na pomoč.

— — — — —
Ko se je Alena zdramila, je sedela poleg njene postelje postrežnica Urša, ki ji je močila razbeljeno glavo.

„Kje sem?“ je vprašala iznenadeno in gledala po sobi, kakor tujka. „Hvala Bogu,“ je vzdihnila Urša. „Kako Vam je bilo slabo! Revica!“

Alena se je nasmehnila. Oko se je umirilo, globok vzdihljaj se ji je izvil iz prsi, kakor bi težka teža pala z njene duše.

„Po zdravnika pošljemo, kajne?“

„Ne, ne! Saj je že dobro! Nič mi ni! Vstala bom!“

Alena se je dvignila v postelji, a legla je nazaj, ker je občutila silno slabost.

„Ne smete!“ ji je branila Urša in ji s staro roko popravljala odejo.

„Urša, ko bi poslali koga po Minko. Njo bi rada!“

„Prav imate, po Minko, da. Ona je tako modra. Sama grem, če si upate prebiti brez mene?“

„Pojdite! Jaz zaspim, trudna sem!“ —

O mraku je prišla Minka. Po prstih se je bližala postelji, kjer je spala Alena, vsa blede, kakor belo pražnje, na katerem je počivala njena glava.

Minka je prižgala luč, potem se je doteknila s hladno roko njene glave.

Alena se je prebudila. Njene oči so se vprle v Minko, bela roka je segala po prijateljici.

„Kaj ti je, otrok moj?“

Alena se je trudno nasmehnila in pokazala s prstom.

„Tam v žepu poišči — in preberi. Vse izveš!“

Minka je poiskala Brestovo pismo.

Kipeč srd ji je vstajal na licih, ko je čitala. Alena jo je nepremično motrila z očmi. Polagoma se je nabralo Minkino lice v zaničljive gube in, ko je prebrala, je razsodila:

„Da, to je on, ves on! Slabič, brez srca in poguma, ki

išče zlozne poti in se boji boja, ki mu je žensko srce malovredna priklada na težko tehtnico bogate dote. Alena, ne žaluj, on te ni vreden!“

„Srce mi je strl.“

„Sramuje naj se!“

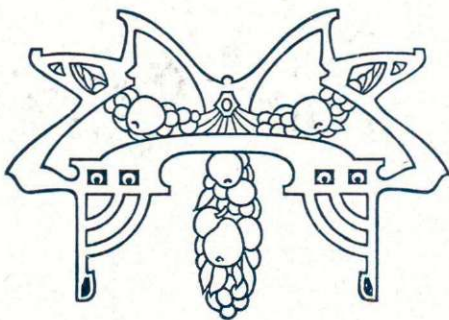
Minka je raztrgala pismo na kosce, jih vrgla na tla in jih z nogo poteptala.

„Minka, sedaj sem sama — in sama pojdem v boj po trudni poti za tabo.“

Alena je iztegnila bele roke po Minki, jo objela in se razjokala na njenih prsih kakor otrok.

ODSTAVLJENI SULTAN
ABDUL HAMID.

MIRIDITI;
V ALBANSKIH
GORAH.

ČRTOMIR IN BOGOMILA.

Novela. — Spisala Lea Fatur.

VII.

(Konec.)

Ne razumem te, Helena . . .“ Gospa Svetlinova je zopet in zopet ponovila te besede. Kako ne! Hči se odpravlja z doma, in mati se ustavlja ob njej sredi sobe in motri svojo ednico. Kako prijema v roko zdaj to, zdaj ono, sklada v kovčeg, jemlje zopet vun. Mrtvo, raztreseno. Kakor da dela to kdo drugi, ne ona; kakor da se poslavlja kdo drugi od doma, ne ona. Zakaj, Helena? Ugiblje mati, vprašuje. Ne odgovore blede, molčeča usta. Vse je v neredu po hčerkinu sicer tako mirni spalnici — in zunaj je jesen. Pordelo drevje na Gradu otresa listje, po zraku veje tako tožno . . . Po trdem tlaku pred hišo udarjajo okovane pete vojakov-novincev — za njimi gre materin jok. Po trdem tlaku hite abiturienti na kolodvor, za njimi gleda matere solzno oko. Oktober je. Vse se poslavlja, poslavlja se tudi Helena. Odprte so omare in kovčegi. Na mizi, divanu in postelji leži perilo, obleka, klobuki in drobnarija, ki je potrebna razvajeni mladi dami. Po sobi diši po sivki in naftalinu, ki ju je natresla skrbna mati na dnu kovčegov, po sobi se igra žarek jesenskega solnca, objemlje Helenino od rjavih kit obvito glavo.

Ustavila se je pred polico. Rdeče, zeleno, modro oblečene, z zlato obrezo olepšane — stoje tu knjige, njene prijateljice. Edine zveste. Druga za drugo roma v nežno roko, druga za drugo izgine v dnu velikega kovčega. — Čudno prazna strmi polica v mater. Slovo! Ni verovala gospa

Svetlinova, da se uresniči, a zdaj je pred njo težka ura. Iz tožne materine duše se ponavlja vprašanje: „Zakaj vse to? Ne razumem te, Helena. Ti se vendar kmalu vrneš?“

Negotov trepet oči . . . Potem miren odgovor: „Rada imam vse tako pri rokah.“

„Ali, Helena . . . Zakaj ta odhod brez slovesa? In čemu greš? Vsak dan pričakujem tvoje besede. Pričakuje jo tudi nekdo drug . . . Nisem verovala, da odpotuješ. Zdaj je najeto stanovanje in naročen voz. Jutri! A jaz ti prigovarjam že mesec in dan: Povabimo k nam doktorja Črniča. Saj je priznal svoje zmote. Saj je našel prijatelje, ki so mu uredili njegove razmere. Častna služba mu je gotova. Slavno ime, velike zasluge si steče zdaj kot pisatelj. — A ti molčiš na take besede, Helena. Izogiblješ se Črniču, dasi vem, da ga imaš rada, da trpiš radi njega . . . Vsega tega ne razumem, hčerka moja . . .“

Trpko so se stisnila hčerkinu usta. Nerač je prišel odgovor iz njih: „Razumela boš vse . . . Sam mora izvojevati ta boj — kot sem ga izvojevala jaz sama. Ne radi mene. Radi resnice, iz prepričanja mora prenašati strele, ki lete zdaj vanj iz lokov prejšnjih prijateljev.“

Začudila in zamislila se je mati: „Prava je tvoja misel, Helena. Toda glej, mene moti misel: Ali bi bil drugače prišel k sebi? Bila sem morda prenapeta . . . Ti ne bi hodila od mene. Z željo v srcu . . .“

MAKEDONSKI KRISTJANI BEŽE PRED TURKI.

Helena je odložila zavitek in se ovila okrog materinega vratu: „Ne, mama moja! Prav je imel tvoj trezni razum. Rešila si njega in mene. Da bi mi bila dovolila tedaj, da se vzameva, kdo ve, kdo more jamčiti, da bi bila pripravila vročeglavca na drugo pot. Ženska sem. Razodel mi je s svojo ljubeznijo neznan svet in tisti hip sem pozabila, kar si učila otroka: Zvonilo je poldne. Očarana od besede minljive ljubezni sem pozabila večne. Nisem molila. Opomnila me je Alma. Jaz sem slišala in videla samo Nika. — Še tisti večer sem si izprašala vest, še tisti večer sem uvidela: Premağala bode ljubezen moj razum. Zaspal bi čut za resnico. Enaka bi postala onim, ki se love samo za pogledom moža, nezmožne misliti na kaj višjega. Bolela me je tvoja prepoved. Ljubila sem ga in ga ljubim. Poslušala sem te — in zdaj se ti zahvalim: — Niko je našel pravo pot — našla sem jo pa tudi jaz . . .“

Dobro je dela materi hčerkin beseda, olajšane duše je ponavljala: „Zakaj pa siliš zdaj na univerzo? — Tako slabotna si. Dovolj je bilo muk. Ostani rajša doma. Nikovi ženi ni treba doktorata.“

Helena se nasmehne: „Ne, Nikovi ženi ga ni treba . . . Ali treba ga je meni.“

Zopet je odmajala mati: „Govoriš, kakor si govorila, preden si poznala Črniča. Zakaj mučiš zdaj sebe in njega, Helena?“

Oči, ki so zakrivale svojo tajno, so se ozrle v križ na klečalniku ob postelji. Zvesti Tolajnik! Koliko bridkih solza si videl v tihih nočeh. Ali morala je izvojevati sama ta boj, zanj in zase. „Vse Vam razodenem mati in prav mi boste dali. Jutri se poslovim s Črničem, jutri me spremi Alma na kolodvor.“

„Alma? In ne Črnič?!“

„Zakaj ne Alma? Črnič bo stal na kolodvoru — pozdravil bo . . . Kaj naj bi govorila še po tem, kar se pomeniva drevi? . . . Spremil bo Almo domov — spremljal bo Almo . . . Druga sreča bo odkupljena z mojo . . .“ Bolj sama sebi kakor materi je govorila brezglasno Helena. Mati, ki ni mogla premagati očitanja svojega srca, je odhitela, da ne gleda več sence dušnega boja na blestem obrazku. Čutila je, da se je zgodilo tu nekaj, kar ne more več popraviti človeška roka, slutila je — veliko hčerkinu žrtev. A v tem, ko je mati na

GUSLAR PEVA O TURŠKI VOJSKI.

skrivnem jokala, je napisala Helena z mirno roko Črniču: „Jutri odidem. Pridi o solnčnem zahodu na Grad.“

In ni se tresla Nikova roka, ko je odpiral zalepko, niso se izpremenile črte obraza, dasi so ga klicale drobne vrstice na slovo. Ona gre? Naj gre! Ni mu zdaj do sestankov in zaljubljenih besed. Sam mora izvojevati ta boj. Ne radi rjavih oči, ne radi ponosne duše. Naj ve ves svet, da se je vrnil samo iz prepričanja, možato, odkrito! Tačas se vrne Helena, in tedaj... Mati ne bo imela več pogojev, hčerka ne druge ljubezni. Samo enkrat ljubi Helena...

Niko se nasmehne tožno, spravi listič v mizo in seže po peresu. A ne gre. Premočno je zavalovilo srce ob pozivu preljubljene, ki je hodila toliko dni molče mimo njega, na obrazku bolestno vdanost. Pač so ga pozdravljale rjave oči, a ne več z istim žarom. Nekaj nadzemskega je zdaj na Heleni. Izpremenila se je, izpremenil se je on in izpremenilo se je vse okrog njega. Iz nizke sobice je postala velika in svetla soba, vegasta miza se je izpremenila v moderni pisalnik, žalostna mati v veselo ženo — iz prejšnjih nasprotnikov so postali prijatelji, iz prijateljev so vzrastli sovražniki.

„Tak značaj! Se ne sramuješ? Res, bil si vedno hinavec — rojen Črtomir. O! Ni značajnosti med nami, zato se ne razvije svoboda. Seveda!“

ČRNOGORSKE STROJNE PUŠKE.

Tebi je za premoženje. Za žensko, za bel kruh si izdal prepričanje. Sanje te plašijo, baba? Soparna noč, ženske vraže so rodile tiste sanje — a neznačajnost se izgovarja z njimi. Izdal si narod.“

Tako je očital Niku prijatelj, ko mu je odkril, da je uničil svoj bogokletni spis, da je vrnil židu predujem in da se je vrnil k oltarju svoje matere. Na tiste in take besede je odgovoril Niko mirno razburjenemu:

„Nehajte mi z vašim značajem in vašim prepričanjem. Vi zaženete vselej krik o neznačajnosti, kadar kdo najde pravo pot iz zmede vaših nazorov. Ta za ženo — oni za službo, pravite. A

ne pomislite, da se mora naveličati misleč duh vaše brezmiselnosti; ne mislite, da prejdejo leta mladostnih zablod in nemira — temu prej — onemu pozneje — in da pokaže, kdor je mož, kdor se vas ne boji, svoje prepričanje. Povej mi vendar: Kdaj sem bil bolj značajan: Ali tedaj, ko sem se lovil za prazno frazo, ali tedaj, ko sem zanikaval, kar mi je trdila in glasno klicala duša; ali zdaj, ko izpovem očitno svoje prepričanje in se ne bojim vaše gonje? — In povej: Kdaj sem izdajal narod: Ali tedaj, ko sem se vsužnil židu — vsužnil iz užaljenega samoljubja — za delo, ki bi prinašalo narodu samo propast — ali zdaj, ko delam iz prepričanja, da delam za

ALBANCI.

resnično narodovo dobrobit? — Sanje, praviš. Toda te sanje so bile plod očitkov in strahov, ki so me vedno preganjali, kar sem bil zagazil v praznost brezverstva. Premoženje? — Kaj mi ni obetal žid premoženja za moje pero? — Več denarja in več hvale bi bil žel z onim delom razdiranja, kot ga bom žel za svoj tihi trud. A ni mi žal. Brez samopašnosti, brez iskanja samega sebe naj bo moje delo. V njem naj se sveti samo Kristus, ki prenavlja duhove in svet. — A ti mi oponašaš žensko. Najblažjo žensko. Vendar se motiš. Nisi pomislil, da bi se bil lahko pohnavil pred materjo in hčerjo. Nisem in ne bom govoril s Heleno, dokler ne stojim popolnoma čist pred svetom. Ti ne razumeš tega — vendar preudari moje besede."

Nervozno se je nasmejal prijatelj: „Preudarjam... Vi ste pač vsi enaki... Klavrni junaki... Najmlajši Črtomirjev, ne zabi name, ko boš sedel v časti in slavi."

Tako sta se razšla in Bog ve, če se združijo še kdaj njune poti. Od onega jutra se zbudi Niko vsako jutro ob glasu zvona. Zopet hiti, kamor je hiteval pomladna krasna jutra. Skoz dež in vihar. Vsako jutro kleči Helena v kapelični klopi. Zdaj pojde. Naj gre! Ugladila mu je pot, odprla mu je vsaka vrata — prebil bo čas preizkušnje, govoril bo z Almo večkrat o njej, veselil se bo svidenja, skupnega delovanja. — Zasanjal je mladi pisatelj — ustavila se je roka — hitela je misel k prihodnji sreči...

A deklici, ki sta šli proti večeru počasi na Grad, nista govorili o svidenju, o vrnitvi. Ločitev samo je bila njuna beseda, o ločitvi je šepetalo in šumelo velo listje, drevje, ki se je izpreminjalo tako krasno v svoji jesenski obleki. Helena je dolgo gledala jesensko sliko: megle, ki so zakrivale glave planin; polje — rjavo, sivo, zeleno; dim, ki se je valil nad njim. Tam, po ravnini drči vlak. Mudi se mu, da odnaša ljubeča srca z ljubeča doma. Težko sopiha vlak. Težka bo ločitev, Helena... In po ločitvi pride pozaba — pozaba je smrt. — Bleda se nasloni Helena na Almo: „Ne pozabi me vsaj ti!"

„Jaz da te pozabim?" se čudi Alma, „kaj ne veš, Helena, kaj si mi ti?"

„Vendar me pozabiš kmalu — in prav je tako. Pozabi in bodi srečna."

„Jaz srečna? Odkod meni sreča?" se je začudila Alma in izdala tako svojo pekočo rano.

Nasmehnila se je Helena materinsko in pogladila razburjeni obrazek: „Uživala boš srečo, ki je morda edino prava za žensko srce. V gimnazijo hodiš, pa ne boš delala mature kakor jaz, ne boš hodila

za vedo kakor jaz. Slajši in lajši kakor moj je tvoj poklic: Ljubeča žena boš podpirala svojega moža v njegovih težkih borbah. Obljubi mi, Alma, da boš zvesta, močna in velika."

Bledel in plamenel je Almin obrazek, zavzeta je vpraševala: „Kaj govoriš, Helena?... Tako čudne misli mi vzbujaš... Ti ljubiš vendar njega in on..."

„Bo pozabil mene in ljubil tebe, Alma, zvesto, čisto srce..."

„Ali Helena... Ti se ne smeš žrtvovati..." hitela je Alma v strahu in veselju, „in kako naj mu nadomeščam tebe jaz?"

„Tolažila boš prijatelja. Potreben bo tolažbe. A zdaj idi, otrok, pusti me samo! Kadar zazvoni večerni ave, tedaj pridi!"

Alma je odšla sklonjene glave na grajsko planoto, nemirni prstki so trgali gole vršiče vej ob potu. Helena se je ustavila na zapadni strani Gradu, kjer je videla tako jasno pred seboj ljubljeno rodno mesto, nad njim solnce, ki se pomika za gorami, belo cesto, ki hiti v daljavo, ki se izgublja med griči. Helena se je naslonila na kamnito balustrado in se zagledala v samostansko cerkev. Prihajale in odhajale so sence, naprej in nazaj so begale misli, pa niso pregnale odločnosti, ki je zalila danes nežne Helenine črte. Saj ne sanja njena duša. Sklenila je in dovršiti mora svoj sklep. Naglo prelete misli dni, ki so bili. Ko je želela na višino onih, ki niso iz volje mesa, ne iz volje krvi. V tihoti cerkveni je bila slišala glas, poveljujoč in vabeč: Moja svečenica si! Oznanjaj svetu, ki gazi in tepta moje ime, oznanjaj nevernemu svetu moč in slavo, ki jo imam od vekov do vekov. Visoka se je dvigala gora popolnosti pred njo — in pogumno je bilo srce, trdna noga na poti v strmino.

Ali ob tej poti je zažarelo krasno cvetje... Ustavila se je noga. Srce je zapelo himno, ki navdušuje ženska srca od postanka svetov do danes. Visoko čelo, duhoviti pogled, uporni duh, mladeniški polet mladega prijatelja so izmamili Heleno raz njeno pot. Prišle so mehke želje, polagano, neopaženo. Nezavestna, kaj se godi v njej, se je shajala in se pregovarjala z njim. Dobila je prepričanje, da jo ljubi Niko s plamenom idealne ljubezni, postala je uverjena, da se bo odpovedal radi nje svojim zmotnim nazorom. Vprašala je mater. Odgovorila je mati in rekla: „Pusti ga, Helena, ti pogubiš sebe in njega." — Prosila ga je... Ne! Njemu je bila ljubša nevera in zmota. Zakrknjenemu srcu ne prisije resnica. Bolela jo je v dno duše njegova poguba. Morda ga odkupi žrtev velike vroče ljubezni... Tedaj se je rodila

misel in sklep . . . Težko je bilo učiti se po takem sklepu, v takem nemiru. V zavesti, da podi užaljeno samoljubje ljubega prijatelja na nevarno pot. Toda upala je in molila. — Zmagala je njena trdna vera, vneta molitev, ljuba je bila Bogu obljuba zatajevanja. — Prišel je in pokleknil . . . Ono jutro po viharju, ki je razgrajal tako silno nad Ljubljano, ko so prižigale gospodinje oljke, ko so molila plaha srca, da odvrne Bog moč nesreče, tedaj je prišel . . . Čakala je dolgo, težko. A ko je pokleknil skrušen pred oltar, ko je pogledala ljubljene — zanj izgubljenega —, tedaj sta ji bili potekli dve bridki solzi na sklenjeni roki. Žrtev, dvojno žrtev doprinaša. Alma ljubi Niko. Zdaj mu razodene vse. Zdaj ga prosi, da jo pozabi. Sladek bi bil čut, da jo ljubi in čaka osamel združitve onkraj groba. Toda Alma ljubi prijatelja — pozabiti mora Niko Helene. Pol-danski zvon, poletni žar sta spremljala žarno zatiranje vekovite ljubezni. Večerni zvon, jesenski hlad naj spremljata odpo-ved. Žalostno se upira in ozira ljubo solnce v zemljo. Slovo jemlje. Trepetajoč hite poslednji žarki po gričih, po mestu. Zarde planine in oblaki, oživi rumenilo dreves. Alma poje: Solnce za hribce gre, lunca pa za gore, treba jemati bo od ljubega slovo. — Nagajivka, kako nadaljuje proseče: Ljubček, nikar tako! Nikari jemati slovo, jaz bom točila prebridke solze . . .

Nagel korak . . . Šumi listje pod njim, zatrepče srce pred njim. Almina pesem umolkne. Razgret od hoje, oči velike in jasne, pričakanje in nada v njih, stoji Niko pred Heleno. Molče mu je podala roko, beseda ni hotela iz ust. Zdaj šele je čutila težo tega slovesa, ki ne obljubljuje svidenja. Izkušnjava jo napade, da bi molčala o svojem sklepu, da bi uživala srečo ljubljene žene, slavo pisateljeve sotrudnice. Naj se trudijo drugi po strmi poti premagovanja, ona se ne more. Veliko in

jasno je postalo njeno oko, drhteča usta so izpregovorila: „Pozdravljen, ki si se vrnil iz dežele zablod!“

Razširile so se njegove roke, da bi objele in pritisnile nase sanje in up vročega srca. Toda Helena je tako nadzemeljska v svoji mirni lepoti, črna obleka njena se mu zdi ukrojena po redovniško: nekaj nevidnega stoji med njima.

Bridko hrepenenje se izlije v besede: „Ob uri slovesa me pozdravljaš, Helena?“

To vprašanje vrne Heleni zavest. Izpremeni se ji glas in pogled, ko ponavlja: „Ob uri slovesa. In najino slovo bo dolgo, Niko.“

„Če bo tudi dolgo, Helena — saj čakam in upam.“

Stresla je glavo: „Najino slovo bo za celo življenje.“ Truden je postal glas, omagal je pri zadnjem zlogu, oči so se izognile ljubim očem.

Niko je prebledel in planil: „Kaj govoriš, Helena?! Je li mogoče?! Kaj mi nisi obljubila večne ljubezni?!“

„Večno!“ je potrdila in pokazala na solnce: „Glej ono zapada — a se vrne tem svetlejše. Tako moja ljubezen. Zatone ti začasno, da se pokaže onkraj groba njena čistost in zvestoba.“

Bled je stal mladenič pred deklico. Spominjal se je njenih besed: „Molila bom tako, da bom uslišana.“ — Prijel ga je čuden strah. Kaj je sklenila Helena? Čutil je, da ni ne trden, ne močan brez nje, da je živela, da bo živela vedno v njem — a da ne bo nikdar njegova. Boječe je prosil, da ga reši muk.

Ojunačila se je: „Vse ti razložim, Niko. Sedi, poslušaj!“

Sedel je na kamen. Zadnji žarek solnca je obseval Helenino lice, ko je pojasnjevala: „Samo velika ljubezen je zmožna žrtve. Ko si se bil poslovil oni dan tako razburjen od mene, se me je lotil strah. Kaj je časna sreča, časno trpljenje, napram slavi, katero uživajo izvoljeni vekomaj? Da bi zapustila

GENERAL JANKO VUKOTIĆ.

UTRJENA GORA TARABOŠ PRI SKADRU.

radi tebe svetlo stezo tjakaj — nikdar ne bi prišla tja, ne ti, ne jaz. Odrekla sem se tvoji ljubezni..."

Nežni glas se je prelomil. Oko se je ustavilo na oblaku, ki je ovijal griče na zapadu in se svetil kakor obljuba vstajenja. Niko je stal nepremično. Življenje, sanje one noči, podili so se mu nejasno v glavi — a bela in čista je stopila predenj zagonetna podoba — spremljevalka njegovih dni. Omahnil je kakor drevo v viharju, glava se je sklonila na kamen, srce je zastokalo: „O, zdaj te poznam, Helena! — Ti si Bogomila, najnežnejša slika vsega pesništva, najkrutejša zame.“

Trepetajoče roke je položila Helena na kodro laso glavo, s trepetajočim glasom je prosila: „Niko! Moj Niko! Glej, življenje mine in mine njegova bolest. Nič ne bomo vedeli tam o teh bridkostih. Niko!

Da se snideva v Gospodu... Da ostaneva združena, tu v delu, tam v večni slavi... Niko! Alma ti pomore — pogovarjaj se z njo o meni. — Ne! pozabi me, misli samo, da si vojak velike armade. Zdaj vojak, moj zaveznik... Zvoni! Z Bogom, Niko! Angel Gospodov prinaša mir...“

Poljubila sta se ob svečanem zvoku, ki je plaval po mestu. Prvič in zadnjič. Kakor da gre v oblake, je odhajal mladenič. Bridka radost mu je tesnila srce. Mrak je poljuboval gore, griče in ravan. Pod njim in nad njim so zažarele zvezde. Od zvezda v nižini do zvezda v višini, od gora do gričev se je prelival ljubljeni glas zvonov: Ave Maria! Da bi ostali ti zvonovi trdni glasniki ponižne in upajoče vere, da bi čuvali rast in čast naše domovine!

IZ GLOBOČIN.

Zložil Silvin Sardenko.

Gospod, dovoli sinovemu srcu,
izliv gorjâ iz globočin izliti!
Ti veš in jasno vidiš: Kakšno mater
izgubil sem v izgubi žaloviti.
Najmanj življenje smrtno, kar je mati
otroku mogla iz ljubezni dati.

V moj živi tempelj, prva svečenica,
ime je Tvoje ona zašeptala
in večno luč je v njem prižgala ona;
vsak dan je v tempelj verna skrb jo gnala,
pogledat, če so še tako iskreni
od nje prižgani tajnostni plameni.

Gospod, še več! Tvoj križ, Tvoj sladki jarem,
ljubiti me je naučila ona.
O, kajkrat sem jo videl: S težkim križem,
priklonjena od vdanega poklona,
na Golgoto je šla pred mano:
„Moj sin, molčimo in trpimo vdano!“

Moj sveti stan, ta zlati cilj na zemlji.
Od višjih rok je posvečenje dano,
a glas molitve, trud modrosti njene
na potu me je spremljal neprestano,
da cilj, ki ga je čakala s solzami,
zatonil ne bi daleč za gorami.

Gospod, prerano si jo odpoklical.
O, vem, da leta bila so visoka,
in grenki dnevi trudnemu telesu,
korak slaboten kot korak otroka.
Ljubezen pa je bila vsak dan mlajša,
močnejša vsak dan, ah! in vsak dan slajša.

Ko solnce zemlji v nočni grob zatone,
v tolažbo zvezde zableste bogate,
a moje zvezde vse so pobledale,
odkar ne vidim več ljubezni zlate.
Še mnogo mater pride mimo mene,
a matere ni zame več nobene.

Gospod, odpusti! Delam Ti krivico.
Oko hudobno biti mi ne more,
ko vidim, da si ti neskončno dober:
Sprejel si dušo v blažene prostore,
v obličje Tvoje gleda njeno lice.
Kaj niso naše matere svetnice?

OKOLI AZIJE IN AMERIKE.

Spisal dr. Vinko Šarabon.

Ruski kozaki na sibirskih stepah.

(Konec.)

V več kakor Francozi in Angleži v Severni Ameriki so si stekli zaslug za znanstvo toli prezirani ruski kozaki: odkrili so pota skoz Sibirijo in dospeli v par desetletjih do obal Pacifika, pomagali so ekspedicijam v težkih bojih z arktično naravo ob sibirskih obalah, pokazali so Rusom pot, po kateri jih vodi še dandanes svetovna njihova politika. Malo jih je, ki bi znali njihovo delovanje tako oceniti kot znani Hellwald. Citirajmo ga: Träger der politischen sowie der darauf folgenden wissenschaftlichen Unternehmungen war das Volk der Russen, damals erst mit Mühe darnach ringend, einen Platz unter den Nationen Europas zu gewinnen. Sie waren es, welche bis in die Mitte des neunzehnten Jahrhunderts fast ganz allein zahlreiche und großartige Anstrengungen machten, Asiens Nordküste zu erforschen und Verbindungen zur See herzustellen. Die gemeiniglich wenig beachteten Leistungen der Russen, welche heute noch selbst angeblich gebildete Kreise des Westens als ein asiatisches Barbarenvolk auszugeben lieben, bilden eines der spannendsten und wichtigsten Kapitel in der Geschichte der Polarforschung.

Dočim je vsem drugim narodom pokazal Kolumb pot do novih odkritij, dočim so šle vse ekspedicije po morju iskat zlata in srebra, so sedli Rusi na konja, premerili od zahoda proti vzhodu stari svet ter rešili problem, ali sta največji skupini suhe zemlje na severu združeni ali ne.

Rodbina Stroganov je imela posestva v Uralu; kopali so sol in tržili s soboljevino, ki so jo donašali Sirjeni iz pokrajin onostran Urala. Rusi so se odpravili slednjič sami po drago kožuho vino, „lahko imenujemo osvojitev cele Sibirije sto let trajajoč lov na sobolje okoli polovice zemeljskega kroga.“ Kmalu so prišli lovci do reke Obe (Obj), trgovina je uspevala, car je podaril Stroganovim vsled njihovih zaslug velika posestva v Uralu. Leta 1578. pribeži k vnuku prvega Stroganova kozaški stotnik Jermak Timofjejev, car ga je zasledoval, ker je Jermak po tedanji navadi šel večkrat na rop. Bogati uralski trgovec bi se bil nadležnega gosta rad iznebil, pripovedoval mu je o bogatih pokrajinah in velikih rekah onostran Urala. Kozakom ni kazalo iti nazaj,

udarili so jo preko gorovja z geslom: Umri ali pa zmagaj. Sibirija je bila tedaj last tatarskih glavvarjev, ki pa niti oddaleč niso bili več tako močno kot za časa slave Tamerlana. Tri leta so se borili kozaki z levjo hrabrostjo, 23. oktobra 1581 se vda Sibir, glavno mesto zahodne Sibirije. Malo je pa ostalo Jermaku vojakov, poslal je poročilo carju, naj mu pošlje novih, poslal mu pa tudi poročilo, da je osvojil zanj velikansko državo Kučumkana, Sibir; upal je, da mu bo car odpustil stare grehe. Ugodili so Jermakovi želji, poslali mu čete kozakov, začeli so prodirati proti vzhodu. Reke, katerih studenci se približajo na male razdalje, so jim izdatno olajšale težko nalogo, cela Sibirija ima skoro nepretrgano vrsto vodnih cest od Urala do Pacifika, malokdaj je treba vleči čolne ali ladjice čez nizka razvodja, voloki imenovana (od vleči). In ker je narava dežele skozinskoz ista, narodi glede običajev, navad, vere itd. drug drugemu podobni ali enaki, živalstvo in rastlinstvo enoinisto, ni mogoče obstati, dokler ne zagledamo obal svetovnega morja.

V bližini starega Sibira so zgradili ob Tobolu prvi svoj ostrog (1587), razvil se je v znamenito mesto Tobolsk. Od tu jih je peljala pot po srednji osi proti vzhodu, v sredi med tundrami na severu in gorovjem na jugu, pot, ki je bila dolgo časa glavna prometna žila sirska. Nastala so ob križiščih z rekami nova mesta, vsako mesto je postalo opora za ustanovitev drugega. Kakor hitro so dospeli kozaki do večje reke, so si napravili ostrog, ostali nekaj časa tam in raziskali reko ter svet ob njej gor do Ledenege Morja, na jug pa do višav altajskih in drugih. Polagoma dobiva severna Azija določene obrise, natančnih seveda še ne, ker niso raziskali sveta med posameznimi izlivi. Odkrili so tako poluotok samojedski ali Jamal, pripeljali se do izliva mogočnega Jeniseja, pokorili si Samojede, Ostjake, Tunguze, Jukagire, Jakute ter ves ostali narodnostni mozaik severnega starega sveta.

Ob Jeniseju, na meji med vzhodno in zahodno Sibirijo, so slišali začetkom 17. stoletja o veliki reki dalje na vzhodu, današnji Leni. Deset kozakov se je začetkom l. 1628. podalo na pot, smuči so jih nesle po nepreglednih sibirskih nižinah. Načelnik te deseterice je bil „desetnik“

Vasilij Bugor. Prišedši do Lene, so plovili navzdol po njej ter povsod pobirali davek; po treh letih se je podal Bugor nazaj do Jeniseja, s štirimi tovariši, šest jih je bil pa pustil ob Leni, dva ob sredi, dva sto ur navzgor, dva sto ur navzdol. Paziti so morali, da se niso podjarmljeni narodi uprli. „Es fragt sich, ob selbst in der Geschichte Amerikas je eine so weitschichtige Eroberung, mit einer so geringen Armee, von einem zehn Mann kommandierenden Feldherrn gemacht wurde.“ Enajst ljudi si je osvojilo pokrajino, mnogo večjo nego je naša monarhija, šest ljudi je pa pazilo na to, da se pokrajina ni izneverila ruskemu

JERMAK TIMOFJEJEV PREKORAČI TOBOL.

gospodstvu!!! Kje najdemo kaj podobnega v svetovni zgodovini?

Sledile so druge čete, številnejše, vzrastlo je mestece Jakutsk v deželi Jakutov, izhodišče vseh poznejših ekspedicij do Ledenege Morja, do Pacifika in Amerike. Odkrili so Bajkalsko Jezero, slišali o srebra bogatih pokrajinah ob Amurju, cele naselbine so se dvignile iskat si srečo na jugu, v stare ostroge so prihajali pa novi priseljenci iz Evrope. Tolik je bil naval proti Bajkalu in Amurju, da je narod Burjetov skoro izginil, kar pomandrali so ga. Slavna imena slišimo, a žalibog jih naša zgodovina ne pozna. Kje čitamo kaj o junakih Beketov, Habarov, Pojarkov, kje o stotniku Ivanovu, kozaku Moskvitinu, kozaku Dežnevu, lovcih Holmogorovcu in Ankudinovu, kozaku Stahinu, Buldakovu? Pač so nam znana imena Kolumb, Diaz, Gama, Cortez, Pizarro, Magalhães, a o slovanskih junakih severa molči zgodovina kot grob. Zato posvetimo te sklepne vrstice o bojih na severu spominu preprostih slovanskih sinov.

Beketov je razširjal rusko oblast v notranjem obrečju Lene, Pojarkov je prepotoval 1643—1644 s 130 kozaki velikanski svet med Jakutskom in Amurjem ter slišal tu o bogastvu bajnega Kitaja. Ravno tedaj se je bila dinastija Mandžu polastila prestola kitajskega, obsežne ravnine mandžurske so bile prazne, ker so bili bojeviti domačini odšli proti jugu. Skoro brez vsake zapreke so jadrili tedaj kozaki po slovitom Amurju do izliva, polastili se marsikake kitajske trdnjave, podjarmili si kneze mandžurske, podjarmili si narode Davrov, Giljakov itd. ali pa jih prepodili. Ko so prišli Kitajci k sapi in so hoteli zapoditi Ruse nazaj v Sibirijo, so večkrat maloštevilne kozaške čete za-

podile cele tisoče „sinov srede“ v beg. Pozneje je car sicer odstopil južne dele novih pridobitev, a razvila se je v zameno nadvse živahna kupčija, nastala so tam v bližini Bajkala nova središča ruske moči, Nerčinsk in Irkutsk, sedanji sibirski Pariz.

Pri teh pohodih so dospeli drzni kozaki do novega morja, Tung-Lam so mu rekli Mandžuri, tunguško morje, ostrog Ohotsk so zgradili tam in po njem ima morje sedaj ime. Prvi ga je zagledal leta 1639. kozak Ivan Moskvitin, s 30 tovariši je bil prišel do obale od Lene sem, „da bi odkril nove dežele“. Preiskali so breg na sever in na jug, sezidali si zimske kočice, iz njih je nastal Ohotsk. Tudi znameniti Habarov, kojega doživljaje

primerjajo onim Ferdinandu Cortezu v Mehiki, se je mudil ter prvi prinesel vest o novem morju k rojakom v Jakutsk, l. 1646. Prej že, pozimi od 1644 do 1645, se je bil mudil pri Giljaki ob doljnem Amurju.

Ob Leni in Amurju se pa kozaki niso ustavili, prodirali so dalje proti severovzhodu, Jelisej Buza in stotnik Ivanov sta odkrila reko Jano, prvi po morju od Lene tja, drugi po suhem. Ne dosti, slišali so o Indigirki, leta 1639. so že ob tej reki, v deželi Jukažirov. Bolj so se ustrašili Jukažiri konj nego kozakov, nikdar še niso bili videli takih živali. Šestnajst kozakov je vjelo njihovega kneza in se zmagoslavno bojevalo s četami domačinov, oboroženimi z loki in puščicami. Še naprej jih je gnalo, do Kolime in odtod dalje v deželo Čukčev. Šeže in navade tega znamenitega naroda nam živo in lepo opiše Nordenskjöld v knjigi o potovanju Vege. Zavse vrste jedil imajo edinole besedo kakav, za pijačo pa ram. Že Isaj Ignatijev je bil plul po morju od Kolime do Čukčev, trgoval je z njimi,

prodajali so mu slonovo kost (mamuti so zakopani tam) in zobove mrožev, Rusi njim pa žalibože tudi žganje. Bil je pa Ignatijev pri njih leta 1646. Prihodnjega leta se odpravi proti vzhodu celo brodovje, štiri ladjice, na čelu jim kozak Semen Dežnev. A ker je bilo tedaj preveč ledu, niso imeli uspeha, čakali so do leta 1648., zopet odšli, Dežnev je bil tudi tedaj med njimi; največ zaslug za odpravo ekspedicije, sedem ladij, sta imela lovca na kožuhovino Holmogorcev in Ankudinov. O štirih ladjah ne slišimo ničesar, tudi o Holmogorcevu ne, baje so ga s tovariši vred ubili Kamčadali. Druge tri ladje — imenovali so jih koč, do 24 m so dolge, pripravljene za vesla, semintja tudi za jadra — so odplule pod poveljstvom Dežneva 20. junija l. 1648. Ledu ni bilo skoro čisto nič, vreme nad vse ugodno. Prišli so mimo rtiča, kjer so se najbrže ponesrečile prej omenjene štiri ladje, naenkrat se je pa odprlo morje proti jugu, prišli so v Pacifik. Cesta se imenuje danes po Beringu, ni prav, Dežnev jo je odkril; rtič na severovzhodnem koncu Azije ima pa le njegovo ime, že par let sem, car je tako ukazal.

V Pacifiku so jih zajeli viharji, jim razbili ladje, Dežnev in petindvajset tovarišev se je podalo peš na pot do Anadirja in prezimilo v „anadirskem ostrogu“ od l. 1649. na l. 1650. Do njihovega taborišča je prišel pa od Kolime tja tudi Šimen Motoro, napravili so si skupno nove ladje, raziskovali bregove, a malo slišimo o njih. Motora

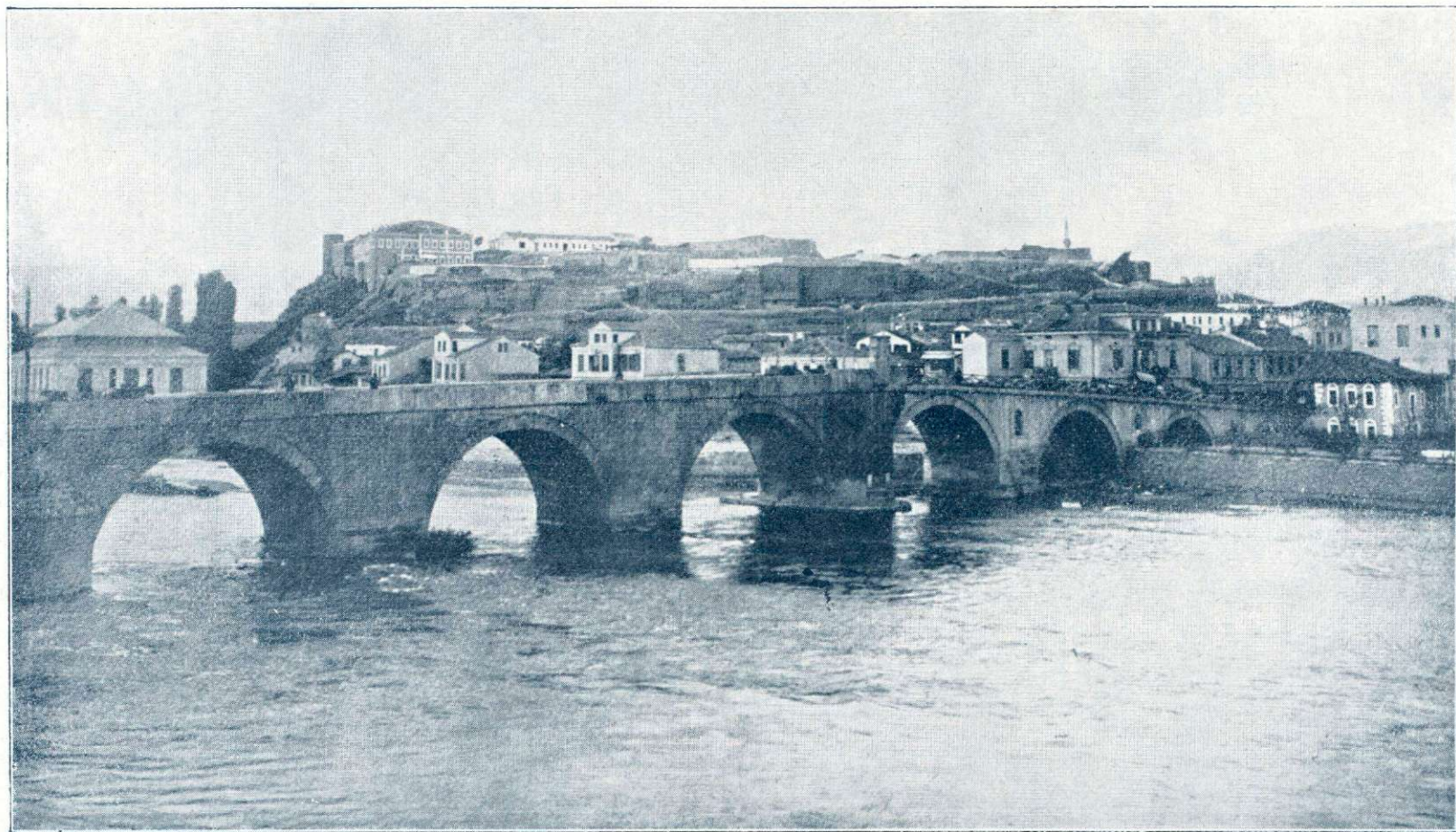
so Čukči ubili, o Dežnevu pa ne vemo, ali je prišel nazaj, ali ne. Vsekako je eden prvih odkriteljev in Hellwald imenuje njegove uspehe „die wichtigste aller Entdeckungen seit 1492“. Morebiti je videl tudi že obalo ameriško, saj je cesta široka samo 92 km, vreme je bilo pa krasno, kakor pravi sam.

Delovala sta ob tem skrajnem robu starega sveta tudi kozaka Staduhin in Buldakov; slišali so o Kamčatki, Vladimirja Atlasova imenujejo odkritelja velikega tega poluotoka, sledili so drugi, prišli l. 1706. po neprestanih bojih z domačini do najjužnejšega tamošnjega rtiča, do Lopatke, videli so otoke Kurile, podjarmili si jih deloma in se bližali Japonski. Najznamenitejši teh Rusov je kozak Ivan Kozirevskoj, večkrat je bil na Kurilih, l. 1712—1713 in poslal poročila o njih v Moskvo.

V onih časih so Rusi odkrili tudi Ameriko.

„Dočim v Severni Ameriki po poltretjem stoletju naselniki niso prišli niti do Skalnega Gorovja, so porabili kozaki komaj pol stoletja za pot skozi celo Severno Azijo, od Oba tja do Beringove Ceste.“

Mnogo smo videli junakov na severu; marsikdo se je vrnil domov, poročal strmečemu svetu o novih deželah, drugačnih ljudeh, o delu in bojih; marsikdo pa je našel grob v ledenih ondotnih puščavah, najveličastnejši grob, ki ga more dati narava, gorita mu na grobu najkrasnejši svetilki sveta: polnočno solnce in polarna luč.

SKOPLJE.

SKADER.

DR. KAROLU ŠTREKLJU ZA SPOMIN.

Spisal dr. A. Breznik.

Dne 7. julija letošnjega leta je odpadlo vseučiliškemu profesorju slovenščine v Gradcu pero, katero se je bilo v preiskovanju naše slovenščine in drugih slovanskih jezikov nenavadno vnelo in je moralo zato prehitro zgoreti. Pregorelo je, ker je napisalo preveč razprav za tako kratko dobo življenja in je bilo pomočeno pregloboko v temelje našega jezika. Štrekelj je delal mnogo več, kolikor so mogle prenesti njegove moči, zato je narava tako hitro terjala svoj dolg.

Preiskal je naš jezikovni zaklad, kakor si je mogel to nekdam komaj v sanjah slikati naš iznajdljivi Levstik, ko so mu poverili častno nalogo, naj sestavi slovensko-nemški Wolfov besednjak. Razvoj in usodo našega jezika je v nedokončani slovnici, ki se nahaja sedaj v rokopisu, popisal tako, kakor je bilo to nekoč ideal Oblaka, Štrekljevega vseučiliškega prednika. Narodnemu slovstvu je bil tako kritičen urejevalec, da mu ne ve noben slovanski romantik imenovati vrstnika. Miklošič in Škrabec, dva učitelja Štrekljeva, sta našla v njem edinega naslednika, ki je mogel nadaljevati njune velike tradicije.

Štrekelj je bil pa tudi po svoji osebnosti tak, kakor jih nahajamo le malo med učenjaki. Znanstveno delovanje ga ni oviralo, da ne bi bil tudi kot človek vršil svoje življenske naloge. Bil je cel mož. Prezrl ni nobenega važnega stremljenja, ki nam ga narekuje življenska dolžnost. Bil je učenjak, vendar poleg tega še tudi posebej vesten in natančen kot učitelj, ki se je za svoja predavanja zelo pripravljaj. Vsaka njegova beseda je bila sad dolgotrajnega študija in preiskovanja. Bil je vesten tudi kot katolik. Svoje verske dolžnosti je natančno izpolnjeval. Do svojih ljudi je imel nenavadno ljubezen. Imel je le eno napako, in ta je bila, da je žrtvoval za knjige prevelik del družinskega premoženja. Tej se je pridružila še druga napaka, da je presedel pri knjigah preveč dragega časa in ni hotel slušati domačih, ki so ga tolikokrat izkušali odtrgati od knjig in ga zvabiti na izprehod, da bi se nekoliko odpočil. Nenavadno bogata knjižnica in pridnost Štrekljeva, ki ga je priklepala h knjigam, je bila za njegovo družino najhujši udarec.

V sobi, kjer je imel svojo knjižnico, je prebil ves svoj prosti čas. Sredi dela sem ga našel vedno,

OBMEJNA PATRULJA.

kadar sem prišel k njemu. Preiskaval in študiral je dan na dan, brez počitka in presledka. S kakimi čustvi se je moral sedaj ob bolezni odtrgati od svoje knjižnice, kjer si je bil nagrmadil toliko jezikovnih zakladov in kjer je prebil vse svoje življenje, mi je težko povedati. Gospa soproga mi je pravila, da je silil v knjižnico, dokler je le še mogel s postelje. Kadar ga je pustila v njej samega, mu je šlo na jok in slišala ga je večkrat vzdihovati. Ko se je vrnila v knjižnico, ga je našla navadno pri skladih knjig, katere je le še po hrbtu in platnicah gladil, ko jih odpirati in prebirati ni več mogel.

Mož najlepših let izprva ni mogel verjeti, da bo treba dati slovo knjižnici in delu. Toda ko je spoznal, da mu moči vidno pešajo, se je jel na smrt vestno pripravljati. Kakšne misli so ga obhajale že več kot leto dni pred smrtjo, nam kaže kratko pisemce, katerega mi je poslal s fotografijo, katere sem ga prosil. Glasi se:

„Častiti gospod doktor!

Tukaj Vam pošiljam zaproseno senco, ki bo morda v resnici kmalu — prava senca (*σνιά*). Priporočam se Vaši molitvi in

Vas prisrčno pozdravljam.

Vam vdani

K. Štrekelj.

V Gradcu, dne 5. februarja 1911.“

Dasi ni svojim domačim o smrti nikoli niti besedice črnil, je vendar ukrenil vse potrebno. Uredil je natančno in premišljeno svojo rokopisno ostalino. Zložil je vse listke in papirje po posameznih strokah in jih povil v posebne snopiče. Uredil je tudi vsa pisma in sploh vse gradivo, ki ga je smatral vrednim, da se shrani. Pred domačimi pa je vse to tako skrival, da ni gospa o tem ničesar vedela in smo spoznali vse to šele po njegovi smrti, ko smo pregledovali njegovo literarno zapuščino.

Skrbno je uredil tudi svoje dušne stvari. Bil je dvakrat previden in ob nedeljah dopoldne je vzel, dokler je mogel mašno knjigo v roke, da je bral iz nje mašne molitve. Ko so mu moči popolnoma opešale, mu jih je morala brati gospa soproga.

* * *

Profesor dr. Karol Štrekelj je bil med našimi jezikoslovci mož posebne vrste. Po Miklošiču se je navdušil za etimologijo, s katero se je v svojem življenju največ bavil. Zasledoval je etimološke rezultate vseh indoevropskih jezikov. Kot samostojen preiskovalec pa je nastopil pri slovanski in še prav posebno v slovenski etimologiji, kjer nam je odkril nešteto tujk in izposojenk, katere so vzeli Slovani od svojih sosedov. Ta študij pa ga je dovedel tudi do nasprotnega uspeha, da je namreč zasledil tudi v besednem zakladu naših sosedov jako mnogo našega blaga, katerega nam sosedje ne bodo mogli utajiti. S tem je zvršil za Slovence in Slovane sploh veliko kulturno delo, katero so jeli naši tuji sosedje že sami upoštevati. Ko je izšlo njegovo delo o slovenskih elementih v besednem zakladu štajerskih Nemcev, je med nemškimi jezikoslovci kar završalo. Ker je bil spis, ki je izšel v mariborskem „Časopisu za zgodovino in narodopisje“, slovenski, so dohajale na Štreklja od vseh strani prošnje, naj ga priobči tudi nemški; posameznim učenjakom pa je moral pošiljati nemške ekscerpte. S tem delom se je pred menoj nekoč celo izrečno pobahal, da si se v svoji izredni skromnosti ni imel navade ponašati.

Svoje etimologične razprave je priobčeval ponajveč v zborniku „Archiv für slavische Philologie“. Izmed večjih se nahajajo tam razprave: Zur slavischen Fremdwörterkunde (XII. 451—474

in XIV. 512—555). Zur Kenntnis der slavischen Elemente im Friaulischen (XII. 474—486 in XXX. 203—209). Zur Kenntnis der slavischen Elemente im italienischen Wortschatz (XXVI. 407—436). Slavische Wortdeutungen (XXVII. 41—72) in pa: Vermischte Beiträge zum slavischen etymologischen Wörterbuch (XXVIII. 481—539).

V slovenskem jeziku etimologičnih stvari izprva ni pisal rad; priobčil je le v Letopisu Matice Slovenske za leto 1896. razpravo: Prinos k poznavanju tujih besed v slovenščini. Pogostneje se je jel oglašati doma šele, ko je začel izhajati v Mariboru „Časopis za zgodovino in narodopisje“, v katerem je priobčil več etimologičnih prispevkov.

Najdaljše in zares impozantno njegovo etimologično delo „Zur slavischen Lehnwörterkunde“ je prinesla dunajska akademija znanosti v svoji publikaciji „Denkschriften“ (Band L. philos.-hist. Kl. 1904), ki mu je donesla mnogo slave.

Po raznih Letopisih Matice Slovenske in nekaterih letnikih Ljubljanskega Zvona se nahajajo tudi dragoceni doneski Štrekljevi za naš slovar.

Drugo veliko Štrekljevo delo je izdajanje slovenskih narodnih pesmi. Izdajati jih je začel leta 1895. in je v tem dolgem času došel do 14. snopiča. Znanstveno tako dovršeno zbirko je mogel sestaviti edino Štrekelj, ker je narodne zaklade in podobne literarne proizvode poznal tako temeljito, da se mu moramo čuditi. V tej zbirki je skritega veliko tihega dela, ki ga ve malokdo dostojno ceniti. Po svojih Narodnih pesmih se je pa sprl z vsem svetom: tako z Matico, ki se ji je izdajanje preveč zavleklo, kakor s tistimi, ki so pričakovali od njega estetičnega berila, ki bi se moglo dati vsakemu v roke. Štrekelj svoje zbirke ni pripravljati za pesnike kot take, niti za kako drugačno bralstvo, temveč samo za znanstvenike; imeti je hotel akademično izdajo in nič drugega; ali so za tako delo pri nas tla pripravna ali ne, je seveda drugo vprašanje.

Naravnost ogromno delo je nameraval izvršiti s

svojo slovensko historično slovnico. Njej je veljalo morebiti polovico vsega dela, odkar je prišel na vseučiliško stolico v Gradec (leta 1897.). Opreti jo je hotel na vse slovenske dialekte in na ves literarni jezik. Dovršil je delo na prvo roko nekako do polovice, t. j. sestavil je v uvodnem delu pregled dosedanjega preiskovanja slovenskega jezika; obdelal je glasoslovje, oblikoslovje samostalnika, pridevnika in zaimkov; sredi glagola ga je ustavila bolezen, ki mu je onemogočila nadaljevanje. — Najaktualnejše je sedaj vprašanje, kaj naj se zgodi s to slovnico. Ali naj se delo izda, kolikor ga je in kakoršno je, ali naj se nadaljuje? Jagić meni v zadnjem snopiču Archiva, naj bi delo dovršil kak učenec Štrekljev; toda na tako širokem temelju, kakor je delo zasnovano, ga v doglednem času ne more izvršiti nobeden mlajših slavistov. Ako bi dela ne prevzel kateri starejših gospodov, n. pr. č. p. Stanislav Škrabec, naj se izda tako, kakoršno je.

Prisiljen po raznih pravopisnih prepirih, ki so se v dobi zadnjih 15 let pri nas jako vneli, je zastavil Štrekelj svoje pero tudi za pravopisna vprašanja. Ker se pa z zgodovino ali bolje rečeno z razvojem in usodo našega pravopisa ni utegnil natančneje baviti, je posegel v boj z napačnega stališča in je presojal pravopis ne kot pravopisni, temuč kot splošno-jezikovni strokovnjak. Literarni jezik je sodil s stališča splošnega jezikoslovja, kar

SRBSKI KRALJ PETER.

pa je pogrešeno, ker ima literarni jezik svoje posebne vire, posebno usodo in posebna načela, po katerih se mora izboljševati ali bolje rečeno izpreminjati. V tem smislu je treba presojati njegovo obširno delo: „O Levčevem slovenskem pravopisu in njega kritikah“, ki je izhajalo l. 1900. in 1901. v „Slovenčevih“ podlistkih in ga je po desetih letih izdal pisatelj v posebni knjigi. Glede splošnih jezikovnih vprašanj je knjiga znamenita, naravnost klasičen je na primer članek o „l“-u

V svojih mlajših letih se je bavil Štrekelj mnogo z dialektologičnimi študijami domačega kraja. Na podlagi spisa „Oblikoslovje srednjekraškega narečja“ (Dunaj, 1887) se je tudi habilitiral kot vseučiliški docent na Dunaju. Glasoslovje svojega narečja je ostavil še neobjavljeno v rokopisu. Oboje je pisano nemško.

V literarni zapuščini je še mnogo etimoloških drobtin, literarno-historičnih zapiskov in splošnojezikovnih miscel, ki bi se dale lahko uporabiti.

GEŠOV,
bolgarski ministrski predsednik.

GENERAL SAVOV,
vrhovni bolgarski vojskovodja.

GENERAL VIČEV,
načelnik bolgarskega generalnega štaba.

(str. 41—102), vendar s pravopisom kot takim nima nič opraviti. Toda če pomislimo, da se pravopisno vprašanje pri nas sploh še ni začelo znanstveno motriti — in da imajo ostali Levčevi zagovorniki in nasprotniki še veliko manj znanstveno stališče kakor Štrekelj, mu tega nihče ne more šteti v zlo. Drugače je seveda s članki, katere je naslovil „O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave“ (spisani v Ljubljanskem Zvonu, 1911, izšli tudi v posebnem odtisku). Tu ne pobija pravopisnih vprašanj, temuč jezikoslovne zmote.

To je v kratkih potezah pregled njegovih večjih del; v podrobni opis vseh del se tu ne spuščam, ker spadajo v popolnejši življenjepis. Posamezne podatke iz njegovega življenja je prinesel Dom in Svet lani (1911) v marčevi številki.

Iz povedanega je razvidno, da ga je smrt doletela sredi najplodonosnejšega delovanja, v zreli dobi 53 let, ko bi bil ustvarjal še nova dela, za katera si je pripravljajl gradiva. Z razvojem slovenskega jezikoslovja pa bo ostalo Štrekljevo ime nerazdružno zvezano.

JESEN.

Zložil Ksaver Meško.

Jesenski vetrovi čez polja gredo,
čez polja gredo, zateglo pojo,
in polje golo pod njimi ječi:
O cvetje brsteče — kje si ti?

Jesenski vetrovi skoz gozde hite,
skoz gozde hite, glasno se jeze,
in drevje brezlistno pod njimi ječi:
O cvetje brsteče — kje si ti?

Življenja vetrovi ob meni besne,
ob meni besne, da trepeče srce,
in duša v bridkosti pod njimi ječi:
O cvetje brsteče — kje si ti?

O cvetje brsteče — kje si ti?
O pomlad sreče — več te ni!
Vsi upi zeleni — zveneli vsi;
In sad zaželjeni — ah, ni ga, ni...

MAKEDONSKI
ČETAŠI
IZDELUJEJO
BOMBE.

LUNDSKA KRIPTA.

Spisala Mara Gregoričeva.

Onega popoldneva, ko sem potovala preko Baltiškega morja na švedsko obrežje, sem se seznanila na parniku s potnikom, ki se je vračal iz Italije v domovino. Ko je začul, da potujem tudi jaz le za zabavo itd., in ker si je bil v svesti, kako more slehernemu tujcu koristiti ta ali oni nasvet, mi je namignil, naj obiščem staro vseučiliščno mesto Lund na južnem Švedskem.

„In dasiravno sem svobodomiselnega naziranja, Vam ne morem zamolčati, da si ogledate v prvi vrsti tamkajšnjo zgodovinsko znamenito kripto,“ je dodal nemalo vzhičen.

Zahvalila sem se mu za nasvet, a tihoma pomislila, da mora biti lundska krita brezdvomno nekaj posebnega, ker je našla celo v svobodomiselnem, verskomlačnem srcu tolikega odmeva, da jo priporoča. In tako sem dva dni kesneje stopala po glavnem mestu provincije Skane, po mestu, ki je škofova stolica.

Lund šteje sicer komaj 20.000 prebivalcev, vendar ima krasno knjižnico s 180.000 eksemplari. Razen univerze, ki je bila dozidana že v letu 1668., ima to južno švedsko mestece tudi bogat deželni muzej, ki hrani najstarejše kulturnohistorične znamenitosti cele Švedske. V Lundu pa je tujcu na ogled tudi domovje pesnika Esaja Tegnerja, oziroma njegova neizpremenjena soba, dočim naletiš na

njegov spomenik v senčnatem parku, kjer je med lipami in brestmi razvrščeno še vse polno drugih kipov slavnih mož. — Ali kar mora vsakega tujca v Lundu najbolj zanimati, to je gotovo prastara lundska stolna cerkev, oziroma njena krita. To svetišče, kateremu so postavili temeljni kamen že leta 1080., je bilo dozidano in blagoslovljeno stoprav leta 1145.; oba večja stolpa pa sta mu bila dodana šele leta 1200.

Spočetka je bila ta cerkev v rimsko-katoliški oblasti, a l. 1527. — ob reformaciji Švedske, oziroma Danske — je prišla pod evangeljsko upravo. Takrat je namreč spadal Lund k Danski, ki je morala leta 1658. oddati Švedski vse južnoskandinske kraje.

Ko sem si ogledala ponosito in najrazličnejšim viharjem burnih stoletij kljubujočo katedralo, sem se napotila pred vhod slovitega podzemlja. Tamkaj je sedela za mizico mlada dama, ki je hotela s klobukom na glavi baje dokazati, da vrši brezplačno dobro delo. Marljivo je kvačkala neko ročno delce ter me nagovorila z besedami, ki jih nisem umela po izgovoru, pač pa po pomenu, tako da sem ji pomolila odprto denarico ter ji izustila v pošteni slovenščini: „Le vzemi, kar ti gre!“ Ni težko ugeniti, zakaj mi je smehljaje pokazala svoje zobke ter mi odvzela nikljast denar 25 švedskih

stotink, na katerem je med ribo polenovko in žitnim klasjem vtisnjena peteroostna zvezda. — Nato sem stopala po stopnicah navzdol v obširni prostor, ki zavzema vse podzemlje pod razkošnim oltarjem. Mogočno! Na prvi mah mi je ta kriptna naredila vtis, kakor da sem prestopila prag rimskih katakomb. Par gruč ljudi je stikalo glave pred to ali ono znamenitostjo, a po govorici sem spoznala, da se slovenska kri pretaka le po mojih žilah. — Vse, kar obdaja to posvečeno prostornino, stene in tlakovita tla, vse ima svojo zgodovino. Razen jakih obokov poseduje to skrito blagoslov-

sličic ter jo zaprosila pojasnila. In ona ne le, da mi je razodela, kako je z obema stebroma v zvezi legenda, marveč mi je dotično, sicer v slabi nemščini, a s pomočjo mojega vmešavanja, tudi docela raztolmačila.

Tej kripti, oziroma katedrali vobče, je postavil temelj rimsko-katoliški svetnik Lavrencij. Le-ta je namreč sklenil sezidati hram božji z lastnim trdom in prispevkom. Ali vse njegovo delo se je zavijalo s slehernim dnem v tajnostno početje. Vse, kar je namreč dozidal podnevi, mu je nevidna roka razrušila ponoči, tako da je z

MAKEDONSKI PROSTOVOLJCI STRELJAJO NA TURKE.

ljenišče nič manj nego triindvajset stebrov. Izmed teh vzbuja izredno pozornost brezdvomno v vsakem obiskovalcu gotovo onadva, ki sta skoro nasproti vhodu. Oba objemljeta namreč človeški teles. Enega se je z vsemi štirimi oklenila moška postava, drugega se je ovila ženska. Ker drži le-ta v naročji dete, skuša braniti steber še s svojimi dolgimi lasmi. Ob prvem pogledu me je prešinila misel, da je kipar, ki je izklesal čudni prikazni, moral imeti pred očmi ne samo kak poseben, ampak tudi določen motiv. S tem pomislekom se je vzbudilo v meni zanimanje, da sem stopila poizvedujoč k nadzorovalki in prodajalki raznih

naslednjim jutrom moral pričeti iznova. Dalje časa je vztrajal v potrpežljivosti, misleč, da ga Stvarnik izkuša. Ali končno je prenehala tudi njegova jeklena vztrajnost, ker je došel do zaključka, da tiči ob razrušenju njegovega dela brezdvomno prst božji, to je, da mu Bog na ta način dokazuje, kako ne mara njegovih naklonjenosti. S to turobno mislijo je žalostno taval nekega jutra po krajini, ki je štela takrat le nekoliko prebivališč; tu ni niti opazil, kako se mu je nekdo približal, ter se je zdramil iz zamaknjenosti šele potem, ko je začutil na rami tujo roko. Pred seboj je zagledal neznanca, ki je bil pa tolik orjak, da

je spočetka Lavrencij odstopil preplašeno. Stoprav prijazni pozdrav moža-velikana ga je nekoliko pomiril in vlil v njegovo tužno notranjščino toliko zaupanja, da mu je pohlevno razložil vso svojo nevoljo. Ko začuje orjak njegovo neveselo pripovedovanje, povzame smeje se: „Tebi je neznan vzrok in neznana ti je roka, ki deluje na to, da se ti ne izpolnijo srčne želje. Toda meni je vse to vidno in lahko bi ti povedal, kaj ti je storiti; ali to ostane skrivnost moje moči!“ Niti trenotek ni Lavrencij dvomil, da bi neznanec ne govoril resnice, saj se mu je zdel s prvim hipom s svojo

je živel Lavrencij še samotarneje, saj je čutil v sebi prepričanje, da ne dospe nikdar s svojim delom do konca. Vendar, kar ga je izredno bodlo, je bil porogljivi nasmeh neznanega velikana, ki ga je izza prvega snidenja srečaval, kadarkoli se je pobožnik izprehajal po samotnih potih. Neko noč pa je v sanjah začul trikrat čudno besedo, besedo, ki v domači govorici ni značila ničesar in ki je torej nikoli prej ni bil čul. In še potem, ko se je prebudil in premišljal o njej, si ni mogel raztolmačiti svojih sanj, oziroma trikratnega klica: Finn! Vstal je in odšel, kakor običajno na izpre-

ČRNOGORSKI KRALJEVIČ NAGOVARJA MIRIDITSKE POGLAVARJE.

ogromno postavo neko nadčloveško bitje. In milo je sklenil roke v prošnjo, naj mu razreši čudno uganko. Ali orjak je bil ravno toliko trdovraten, kolikor visok. In brezsrčno je odvrnil Lavrenciju: „Kdo ti prihaja ob delu v škodo, ti razodenem le pod pogojem, da v plačilo izrečeš moje ime ali pa mi ponudiš svoje oči!“ „Neusmiljenež!“ — vzdihne Lavrencij. „Kako naj te zakličem po imenu, ko te nisem videl še nikoli? In kako naj naposled nadaljujem delo, ki bi bilo moja dika še v prihodnjih stoletjih, brez svita svojih oči?“ — Samo zakrohotal se je orjak in odhajal s pikro opombo: „Ti bo pomagal že tvoj Bog!“ — Odslej

hod. Nedaleč od onega svojega zemljišča, na katerem je stalo novo, toda napol podrto zidovje pa nekaj marmornatih stebrov, sreča tujega orjaka. In glej! Nenadna, neumevna sila je Lavrenciju razprostrla roke ter mu potisnila na ustni skrivnostni klic poslednjih sanj: Finn, Finn, Finn! Ko da ga je napadel lev, je velikan divje zarjul, a ravnotako naglo pobegnil med stebre ter se oklenil enega z vso močjo, da bi ga urno podrl na tla. Enako je storila njegova žena, ki je na njegov krik prihitela z otrokom kdoveodkod, da je Lavrencij strme gledal to nežensko ženo. Ali kmalu se je zdramil, saj je uganil, kaj je značil njegov

klic. Pobožno je pokleknil in vzkliknil: „Hvala ti, o Bog, da si mi razodel njegovo ime!“

Ob teh besedah sta stebra — ki sta se že majala — stala zopet trdno, toda trdno okoli njiju ovita in okamenela do dandanašnjosti tudi orjak in njegova družina. Lavrencij je takoj nadaljeval svoje delo in brez težav dozidal katedralo oziroma kripto, kakršna stoji še dandanes.

Švedkinja mi je pripovedovala legendo s tolikim navdušenjem, ko da se je res dogodilo vse pravitko. No, jaz sem se ji zahvalila najprijaz-

svetlobo, da obiskovalec lahko brez napora pregleda grobnice in prečita naslove najstarejših in najznamenitejših posvetnih in cerkvenih skandinavskih plemenitašev, ki počivajo v njih. Zadnje truplo, ki je bilo položeno v to kripto, je bilo baje ono knezonadškofa danskega (1519). V kripti zanima gotovo vsakoogar tudi vodnjak, ki je še vedno poln vode. Še pred štiridesetimi leti so pili meščani iz njega. Napravljen pa je bil spočetka v svrhu, da so rimsko-katoliški duhovniki zajemali iz njega vodo za krstne obrede.

TURKI V CARIGRADU DEMONSTRIRAJO ZA VOJSKO.

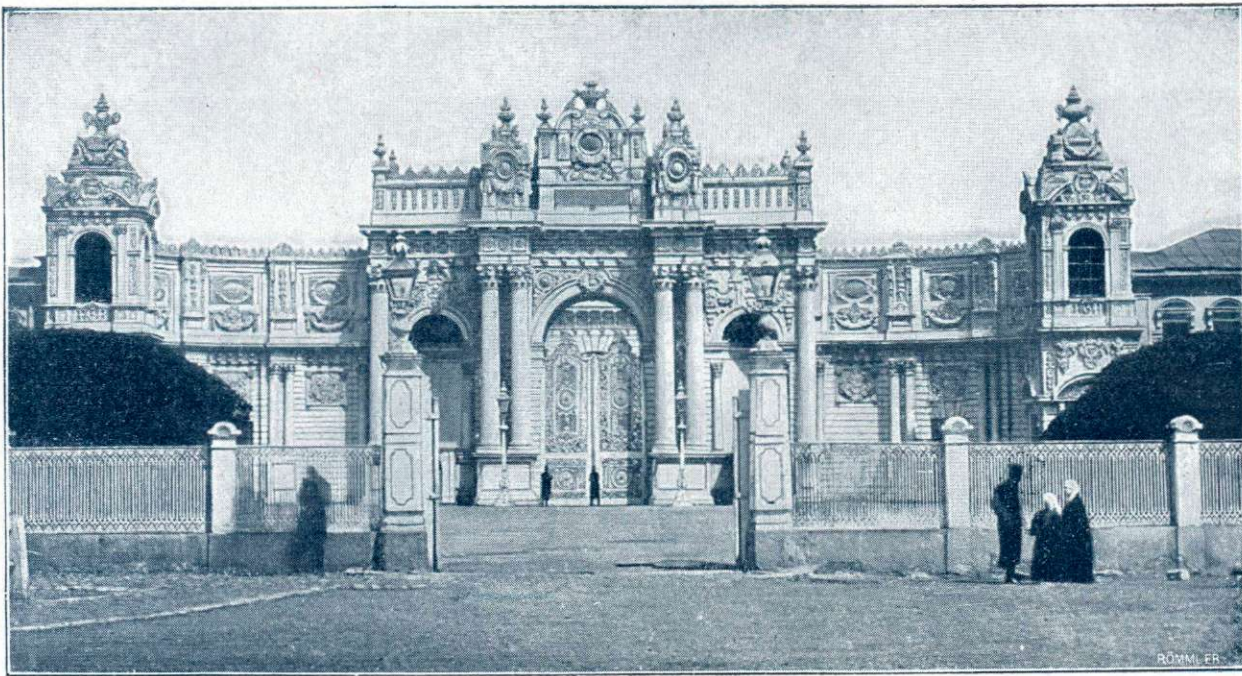
neje, saj sem izvedela, kako si ljudska govorica tolmači pomen onih dveh stebrov... Italijanski pregovor pravi: Quando suonano le campane, suonano alla messa oppure ai funerali (Kadar zvonijo zvonovi, vabijo k maši ali k pogrebu), to je, ker se ne pripeti navadno ničesar brez vzroka, je morda na vsem pripovedovanju nekaj vendarle resničnega; brez vsakega razloga ni šinil kiparju-umetniku v glavo oni motiv...

Dasiravno je kripa napol pod zemljo, ima vendar desetero oken, ki razlivajo po njej svojo

Pred odhodom iz kripe si vsak posetnik brezdvomno ogleda razen zgodovinskih fragmentov še v neki steni vdolben in obokan prostorček. Prvotno je bila to kapelica sv. Janeza, ob času reformacije pa stroga ječa, v kateri so hirali izdajice katoliške vere.

Toliko bodi na splošno povedano o lundski kripti vsem onim, ki bi se — na potu proti severu — utegnili kdaj nevedoma voziti ravnodušno mimo toli važne postojanke, kakršna je mestece Lund.

CARIGRAD:
GLAVNI VHOD
V SULTANOV
GRAD.

TO IN ONO.

BALKANSKA VOJSKA.

Svetovno zgodovinski dnevi so šli čez zemljo prošli mesec. Balkanski polotok je postal prizorišče važnih dogodkov, ki jim ves svet sledi z napeto pozornostjo. Od sijajnih prestolov do borne koč, vse dannadan komaj čaka novic z bojišča. Že davno ni bilo vojske, ki bi tako globoko segala v ljudsko čuvstvovanje in od katere izida bi bilo toliko odvisno, kakor je ta boj, ki ga bije balkanski križ proti polumesecu. Vse velevlasti so z veliko umetnostjo ustvarile na Balkanu neko razmerje, o katerem so bili diplomati prepričani, da je višek državniške modrosti in talisman svetovnega miru. In zdaj se vse delo diplomatične spretnosti ruši in vsak poraz balkanske Turčije je poraz evropske diplomacije. Diplomacija je zmedena, ker se je razdrla podlaga, na kateri je osnovala to umetno in labilno ravnotežje. Mlade države, pomlajene po svežih zmagah, so si podale roko, da kot nova velesila nastopijo v svetovnem koncertu. Balkanski polotok je bil skozi stoletja nesposoben za kulturni napredek, sedaj pa vstaja in bo v narodnem gospodarstvu kakor v politiki nastopil kot velavažen faktor. Pa tudi preprosti človek, ki ne utegne zasledovati političnih in narodno-gospodarskih problemov, čuti, da se odločujejo velike stvari, in razburjen zasleduje borbo krščanskih narodov proti mohamedanski državi. To sega do duše, in zato vse tako željno pije vesti z balkanskega bojišča.

V dobrih dveh tednih so balkanske krščanske države razbile poltisočletno državo, pred katero se je nekdanj tresla vsa Evropa. Nihče ni mogel slutiti,

da pade odločitev tako naglo, in zato je presenečenje splošno. V javnem mnenju je nastopil hiter preobrat. Ko so se dvignile balkanske države, ni manjkalo zasmehovanja. Zlasti nemški listi se niso mogli dovolj norčevati iz zaničevanih Slovanov, da se upajo celi Evropi vkljub dvigniti puško za svojo svobodo. Od visokoizobraženih diplomatov do preprostega časnika je vse prorokovalo, da bo Turčin s šibo v roki kaznoval to slovansko predrznost.

Jugoslovan je bil tako zaničevan, da so „kulturni“ narodi o njem govorili samo z največjim preziranjem, kakor se govori o ciganski in tatinski sodrgi. Turčija pa, ki si je naročila instruktorje za armado in upravo iz prosvetljene Nemčije, je vživala baš vsled tega velik ugled na račun Južnih Slovanov. Sedaj svet vidi, kaj so se Turki naučili v nemški šoli!

Pred štirimi leti je mladoturška revolucija izšla iz judovskih in frimasonskih krogov, da po zapadnih liberalnih vzorcih pomladi turško državo. Tudi to je dalo Turčiji nov ugled v svetu, saj ni manjkalo reklame v vsem mednarodnem liberalnem časopisju za mladoturško „prerojenje“. Od zunaj so zanesli v turško upravo ideje, ki so popolnoma v protislovju z značajem turške države. To je pa tako razrahljalo že itak trhli organizem Turčije, da je pod močnimi udarci zaveznikov nje bolno telo razpadlo na mrtve kose. Videli bomo da so se ravno ti „svobodomiseln“ revolucionarji najsramotneje brez boja vdali sovražniku.

Seveda je eden glavnih vzrokov tega naglega razpada gniloba turške uprave. Če država svojih

NAZIM PAŠA,
turški vojni minister.

uradnikov ne plačuje, ampak jim da na prosto, da se za svoje poslovanje sami odškodujejo pri bednem prebivalstvu, če izginjajo javni denarji brez kazni v žepih samogoltnih mogočnejšev, če armada na bojišču vsled zanikarne uprave po več dni ne dobi hrane, tedaj se ni čuditi, da pride katastrofa. In vendar je bil odpor islama silno trdovraten. Boja, ropa in nasilja vajene turške tolpe so se bile za svoje življenje v kljub slabi upravi s tako silo, da je bilo treba proti njim velikanskega navora. To pričajo ljute in krvave bitke, v katerih so tudi armade balkanske zveze trpele ogromne izgube. Le z nečloveškim trudom in obćudovanja vrednim pogumom, ne zmeneč se za mraz in glad in za divjajočo smrt, so mogle izvojevati bal-

Majhna Črna gora je postavljena pred težavno nalogo, ki skoraj presega njene moči. Na severu in vzhodu ni bilo sile, a na jugu so zadeli Črnogorci ob Albance, ki hočejo biti neodvisni in se nečejo podati pod nobeno oblast. Nekatera albanska plemena so pač izpočetka pomagala Črnogorcem proti Turkom, a ko so Albanci videli, da jim Turek ni več nevaren, so se z isto odločnostjo uprli Črnogorcem. Albansko vprašanje je postalo velika zagonetka novega Balkana, okoli katere se že pleto intrige in skrivne spletke od vseh strani.

General Vukotić je šel v Novi Pazar, zasedel severni del sandžaka in dne 27. oktobra vzel Plevlje. V Sjenici so se združili Srbi in Črnogorci, prisrčno se

BELGRAJSKI METROPOLIT BLAGOSLAVLJA SRBSKE ZASTAVE.

kanske države te velike zmage, ki so s strmenjem napolnile ves svet in prisilile diplomacijo vevlasti, da je zatajila vse svoje prejšnje sklepe in malodušno priznala, da so balkanski narodi ustvarili popolnoma nov položaj, ki sili mednarodni aeropag, da temeljito izpremeni svoje mnenje o vrednosti jugoslovanskih narodov.

Kdo bi si bil mislil pred enim mesecem, da bo danes že vsa evropska Turčija ležala pred nogami zmagovalcev in da bo Bolgar s krvavo pestjo že gromeče potrkal na vrata preplašenega in zmedenega Carigrada!

Pa sledimo zdaj kot objektivni kronisti armadam, katerih prve vojne korake smo opisali v zadnji številki našega lista!

pozdravivši. Črnogorci so prodrli ravnotako daleč, kolikor sveta je v svetošćefanskem miru leta 1878. hotela Rusija Črni gori priznati.

Po tej nameri bi šla črnogorska meja od Prjepolja čez Suho gorovje južno od Sjenice na Gusinje in Plavo in bi pod Skadrskim jezerom obsegala še del katoliških Albancev.

Desno krilo Vukotićevega oddelka je pa šlo proti Peći. Na poti so se mu ustavili Albanci pri Rućovu. Črnogorci so jih potolkli, in tudi v Peći so se Črnogorci pobratili s srbskimi četami.

Težavnejša naloga je pa čakala Črnogorcev pri Skadrskem jezeru. Črnogorci so morali vso svojo moć porabiti, da vzemo Skader, glavno mesto severne Albanije, ki so ga pa našli dobro utrjenega in v njem pogumno posadko, ki ji je poveljeval Hasan Riza bej,

eden maloštevilnih turških poveljnikov, ki so se junaško držali v tej vojski.

V Skadru biva kakih 20.000 mohamedancev, ki so po krvi večinoma Albanci. Največja stavba v mohamedanskem delu je serajl, palača, v kateri stanuje vali. Poleg stanovanja za valija je v serajlu tudi sodnija in vojašnica. Drugače ne vidiš v turškem delu nič kakor mošeje, prodajalne, ki so obenem tudi

jo dobe iz Avstrije in iz Rima, ljudsko, meščansko in trgovsko šolo, gimnazijo in bogoslovnico. Patri so večinoma Italijani in spadajo tudi pod laško provinco. Lep zavod, kateremu se obeta še lepša bodočnost, imajo šolski bratje iz Strebersdorfa pri Dunaju. V tem zavodu se šolajo sirote in v posebnem oddelku brezplačno sinovi bajraktarjev (poglavarjev) gorskih rodov in drugih uglednih Albancev. Skadra ne bi videl,

PRIZREN.

delavnice in kavarne. Vse drugo je zakrito očem po visokih in močnih zidovih, ki obdajajo hiše in ki zakrivajo ali orientalsko razkošnost, ali pa nam nepoznano brezmejno revščino. Iz mohamedanskega dela Skadra pridemo v krščanski del. V Skadru je okoli 8000 katoličanov in okoli 2000 pravoslavnikov, ki prebivajo skoraj izključno v tem delu. V krščanskem delu se nahajajo tudi hoteli, v celem Skadru pa je le eden, ki pravzaprav zasluži to ime, nadalje konzulati in albanske šole. Vzrok, da se hoteli in konzulati nahajajo v krščanskem delu, je neprimerno večja snaga, ki vlada tu, kakor pa v turškem delu. Tu je tudi nadškofijska katedrala, velika, okoli in okoli z visokim zidom obdana stavba. V notranjosti obzidja stoji nadškofijska palača, ne veliko, a notri jako lepo urejeno poslopje. Nedaleč od katedrale se dviguje frančiškanska cerkev s frančiškanskim samostanom. Tudi ta cerkev je, kakor katedrala, še primeroma nova. Skadrške cerkve in šole so delo avstrijske vlade, ki ima protektorat nad katoliškimi Albanci. Frančiškani imajo tudi javno ljudsko in meščansko šolo, na kateri poučuje šest svetnih učiteljev. Ti učitelji so se šolali v Avstriji in jih plačuje Avstrija. Poučuje se na šoli v albanskem in nemškem jeziku. Še važnejši pa so učni zavodi oo. jezuitov. Ti vzdržujejo s pomočjo, ki

kdor si ne bi ogledal bazarja, to je oni del mesta, ki služi izključno trgovini in obrti. Skadrski bazar obstoji iz več ko 2000 kolib, ki so vse na kupu. Ena koliba se drži druge in le ozke ulice vodijo skoz. Kdor si hoče ogledati ljudstvo, kakršno je v Skadru in njega okolici, ta mora obiskati bazar v sredo ali soboto, ko je tržni dan. Tedaj pridejo velike množice ljudstva iz okolice in prineso ali na hrbtu ali na oslih in mulah, ali pa pripeljejo na dvokolesnih vozovih, v katere je

vpreženih po par volov, svoje pridelke, da jih prodajo in si nabavijo raznih hišnih potrebščin. Tu v bazarju dobiš vse, kar more srce tamkajšnjih domačinov požele. Nad bazarjem že od daleč vidno se dviga stara trdnjava Rosapha. To trdnjavo so zgradili že v 14. stoletju Srbi, ko so gospodarili Skadru. Danes ta trdnjava, ki je bolj razvalina, nima nobenega vojaškega pomena več. Glavna utrdba Skadra je Taraboš.

Skader je branilo sicer le 6000 mož redne armade, a pridružilo se jim je 18.000 prostovoljcev iz sosednje Albanije, sami mohamedanci, vajeni drznih gorskih bojev. Na Taraboš je Hasan Riza bej postavil 2500 vojakov in 1500 prostovoljcev. Črnogorski general Martinović je hotel Taraboš z naskokom vzeti, a Turki so vrgli napadalce dol po strmi gori, in Črnogorci so izpre-

SRBSKI PRINC ARZEN.

videli, da bo mogoče to utrdbo vzeti samo po trdovratnem obleganju z močno artiljerijo. A v tem je slaba stran Črnogorcev. Že čez mesec dni obstreljujejo s svojimi petnajst centimetrskimi možnarji Taraboš, a ko to pišem, so dosegli le neznatnih uspehov. Turški topovi so tukaj boljši in večji od črnogorskih.

Pri Skadru se izliva iz jezera reka Bojana, da hiti odtod v Jadransko morje. Ob mostu so postavili Turki 3000 mož, ki so Črnogorce odbili. V mestu je nastala velika lakota. Vlada je odredila, da se razdeli moštvu vsak dan 28.000 porcij kruha, seveda — dokler ga je kaj. Vsi mohamedanci, od bogatega trgovca do strganega cigana, so oboroženi in se bojujejo. Kristjani ne nosijo orožja; lahko si je misliti njih položaj v obleganem mestu, ko lete noter črnogorske granate! Revno ljudstvo strada, da je joj, in čaka dne, ko pade trdnjava.

Črnogorci so udarili tudi na jug ob morski obali, da vzemo Leš in Sv. Ivan v Medui. Bila je prava lovska sreča, da so zajeli tam Turkom 10.000 vreč moke, namenjene v Skader; imajo vsaj Črnogorci kruha! A z Albancem se ni šaliti. Pri Lešu so Albanci napadli pol bataljona Črnogorcev in so ga popolnoma uničili. Dne 3. novembra so Skadrani vrgli Črnogorce nazaj do Bojane, in general Gjurović je moral tako bežati, da je izgubil celo svoj dnevnik, ki ga prebirajo v skadrskih kavarnah.

K črnogorski vojski pred Skader je došel prestolonaslednik Danilo. Čez jezero vozijo nove oblegalne topove vkljub temu, da Turki z gore streljajo na ladje. Po vsem svetu razkropljeni Črnogorci, ki so

slišali o stiski domovine, se v velikih trumah vračajo in vstopajo v vojsko kot prostovoljci. Tudi aeroplanes so že dobili Črnogorci, da z njimi poizvedo za turške postojanke. Ko dojde Vukotić na pomoč, napadejo z večjo močjo. Da bi prišli srbski topovi, ki jih tako rabijo Črnogorci, je pri snežnem vremenu izključeno. Sicer je pa padec Skadra samo vprašanje nekaj dni.

Kdo bi bil pričakoval od majhne Črne gore takega nastopa? Kralj Nikita je vmešavanje Avstrije in Italije ponosno zavrnil . . .

GENERAL PUTNIK,
vrhovni poveljnik srbske
armade, imenovan vojvoda.

Mnogo lažji in hvaležnejši posel sta dobili Srbija in Grška. Ko Črnogorci s krvavimi glavami butajo že ves mesec v Taraboš, pa Srbi in Grki kar marširajo, kolikor jih noge neso, in kamor stopijo, vzemo zemljo v posest.

Srbska stvar je bila dobljena z bitko pri Kumanovem. Tu je padla odločitev, potem je šlo samo dalje. Ta bitka pa je bila krvava, in ni mnogo manjkalo, da bi se bilo Srbom slabo godilo.

Svoj glavni stan je kralj Peter preložil v Vranjo ob državni meji. Odtod vodi železnica v Skoplje, v staro prestolnico srbsko, zaželjeni neposredni cilj srbske vojske. Pa na poti je stal Zeki paša s svojo močno vojsko. Severni oddelek srbske armade je najprej vzel Prištino. To mesto je po velikosti nekako toliko kakor Niš v Srbiji. Po štetju, ki se je izvršilo pred kakimi 20 leti, je štela Priština 17.650 duš in 3510 hiš. Nima nič posebnosti, a je važna radi glavne cestne zveze. Okrog leta 1160. je bila Priština prestolnica Štefana Nemanje.

SKADRSKA ULICA (TURŠKI DEL).

Južno so Bolgari udarili čez svojo mejo na Krivo Palanko in stremili tudi na Kumanovo. V sredi pa je prodirala glavna srbska moč ob železnici. Sicer so Turki mostove podrli, a Srbi so jih hitro popravili. Pri Kumanovem je zviti Zeki paša pripravil Srbom zasedo, v katero se bi bili ti kmalu vjeli. Bila je huda megla, in princ Arzen je zašel s svojim oddelkom nevede že med turško moč, ki bi ga bila lahko strla v svojem razsežnem loku. Zeki paša, poveljnik turških čet v Skoplju, je zapustil Skoplje in svoje čete zbral za Kumanovim; ko pridejo Srbi v to mesto, tako je mislil, bodo našli vse prazno in prenočili; medtem pridrvi

se niso umaknili. Vso noč je trajala ljuta bitka, ob 10. dopoldne drugega dne pa je postal položaj za Srbe kritičen. Srbski poveljnik je zato sklenil iztrgati Turkom neki grič, da ga zasede in nanj postavi svojo artiljerijo, s katero bi sovražnika pobil. To povelje dobi 18. srbski polk, ki se obrne levo od mesta in se obupno vrže na grič, ki je zelo skalnat in ga Turek z vso silo brani. Bil je strašen prizor, ko sta nasprotnika drug na drugega zadela. Turki so streljali na Srbe s puškami, strojnimi puškami in topovi, tako da je 18. polk, ko je padal mož za možem, bil na tem, da omaša. Tedaj pride na pomoč 7. polk. Pa

tudi to ne pomaga, Turek se kot lev brani. Tedaj pride Srbom na pomoč 13. polk armade Bože Jankovića, kateri je bil medtem zavzel Prištino in je sedaj prihitel do Kumanova ter prijel Turke desno od mesta. Turki med dvema ognjema omahujejo. Srbom se z nečloveškim naporom posreči, spraviti na hrib svoje baterije. Zdaj začne splošno ofenzivo. Deževalo je naprej, ozračje je bilo megleno. Kakor hitro Srbi na tej verigi gričev kak grič zasedejo, se potuhnejo, ne drve naprej, marveč se nekoliko umaknejo in vržejo na tla. Turek se obrne, se plazi v megli naprej, misleč, da se je Srb umaknil, zdajci pa se vzdignejo Srbi, se na Turka z vso silo z bajoneti vržejo, ga pobijejo in hite dalje. Trikrat so se Turki dali tako prevariti. Turški častniki zastonj roté vojake, naj vztrajajo, vojaki so vsled srbskih bajonetnih napadov in izbornega srbskega artiljerijskega ognja zdaj že tako deprimirani, da pokažejo hrbet. Začne se divji beg, dokler ne napoči druga noč. Nekaj Turkov se v noči utabori in utrdi, ko pa napoči jutro, se zasledovanje zopet začne. Ob 10. dopoldne je srbska zmagala na celi črti gotova. Bitka je trajala 50 ur.

V bitki pri Kumanovem je padlo veliko belgrajskih častnikov in vojakov, med njimi tudi več štabnih častnikov. Srbov je padlo mrtvih čez 2000, 900 jih je pa

bilo ranjenih, Turki pa so baje izgubili 8000 mrtvih. Kakor pripovedujejo srbski ranjenci, je padlo največ Srbov, ko so navalili griče, kjer je stala turška artiljerija. Te turške postojanke so bile tako ugodne, da je mogla srbska artiljerija šele uspešno pričeti streljati na Turke, ko so jih Srbi z bajoneti osvojili.

Po bitki pri Kumanovem so se Turki v največjem neredu umikali. Vojaki posameznih turških polkov se niso več skupaj držali. Srbska kavalerija, ki je takoj, ko so Srbi Kumanovo osvojili, pričela Turke zasledovati, je na Turke tako pritiskala, da je več turških divizij potisnila od turške umikalne črte na Skoplje proti Ovčjemu polju in proti Velesu. Ker se je po-

ČRNOGORKE SE PELJEJO ČEZ SKADRSKO JEZERO
VOJAKOM NA POMOČ.

turška armada, potisne Srbe v sotesko, v kateri leži Kumanovo, jih porazi, nakar bi Zeki paša lahko prodril do Vranje in se pomikal v Srbijo samo, srbsko-bulgarsko armado, ki skoz krivopalanški prelaz prihaja, pa bi z manjšim oddelkom zadrževal. Ta načrt je bil jako dober, toda srbski poveljnik je zanj izvedel, ko so srbske predčete našle Kumanovo skoro popolnoma prazno in se mu je to zdelo jako sumljivo. Ukazal je, da se srbske čete ustavijo na gričih pred mestom in jih utrdijo. Bilo je na večer. Ob 11. ponoči so Turki pridrvili in Srbe napadli. Bilo je viharo, grom je grmel, vmes so pokali topovi, bliski so švigali. Turki so besno napadali, Srbi so bili trudni, premočeni, a

ročalo, da južna kolona srbsko-bolgarske armade, ki prodira čez Kočano, dospe kmalu v Veles, je armadno vodstvo sklenilo, da pospeši pohod proti Skoplju, dasi so bili srbski vojaki utrujeni.

Srbi so v bitki pri Kumanovem zaplenili 55 turških poljskih topov, šest gorskih topov, šest strojnih pušk, 80 velikih šotorov in veliko drugega vojnega materiala.

Sedaj je bila prosta pot v Skoplje, v staro srbsko prestolnico. Brez boja se je mesto vdalo.

Navdušeno in veselo so sprejeli Srbi in Bolgari srbsko armado, ko je primarširala v Skoplje. Zvonili so zvonovi. Duhovščina je sprejela srbskega prestolonaslednika s slovesno procesijo. V bolgarskih, srbskih in grških cerkvah se je zbralo krščansko ljudstvo, da se zahvali Gospodu, ki ga je rešil turškega jarma. Turški del mesta je bil prazen in mrtev. Veliko turških rodbin je namreč iz mesta pobegnilo, tiste turške rodbine, ki so ostale še v mestu, so se pa skrile. Zadnje dni je v mestu primanjkovalo živil. Stradali so zato osobito reveži. V turški armadi je vladala popolna anarhija. Vojaki niso hoteli več častnikov ubogati. Ko so se Srbi v soboto proti opoldnevu približali Skoplju, so brez boja zasedli vse moderne utrdbe, katere so Turki zapustili.

Mesto Skoplje je važno prometno križališče. V mesto vodijo ceste Skader—Prizren, Bosna—Kosovo, Preševo—Bujanovice in Giljan. Iz Skoplja vodi važna cesta v srednjo Albanijo čez Tetovo v Bitolje (Monastir) in Ohrido, najvažnejša cesta, ki vodi iz Albanije v Macedonijo. Iz Skoplja vodi cesta iz Krive Palanke proti Velesu skoz Kumanovo. Pot iz Kumanovega

ČRNOGORSKI KRALJ OPAZUJE OBSTRELJEVANJE TARABOŠA.

vodi čez ravno, proti zahodu močno napeto teraso. Ta terasa se razteza severno do Kumanovega, južno do Stiplja in Velesa in je znana pod imenom Ovčje polje. Skoplje je glavno mesto vilajeta kosovskega. Šteje 24.000 prebivalcev. Mohamedancev je 13.000, Bolgarov je 9832, Srbov 344, Grkov 216 in Kucovlahov 316. V Skoplju je bilo nastanjeno poveljstvo turškega armadnega zbora. Srbi, Bolgari in Turki imajo v mestu srednje šole. Griči okoli Skoplja so utrjeni. Skoplje je ključ za Albanijo in za Macedonijo.

Ker so Srbi vzeli tudi Mitrovico in zasedli tudi druge sosednje kraje, je prišlo tako v njihovo posest zgodovinsko Kosovo polje. S slovesnim vhom v Skoplje je kralj Peter izbrisal veliki nekdanji poraz Srbov na tem polju.

Z žalostjo in s srdom se je Srb vedno spominjal Kosovega polja. Tam — se je zdelo — je za vedno pokopana država carja Lazarja. Dne 15. junija l. 1389. so na Kosovem polju Turki pobili srbsko armado; padel je tudi car Lazar. Pred bitko je bil Miloš Obilić prišel v turški tabor, kakor bi hotel prestopiti k Turkom, in ko je prišel pred sultana Murada I., se je vrgel na padišaha in mu zasadil bodalo v prsi. Pa Muradov sin Bajezid I. je takoj prevzel poveljstvo in tisti dan prizadel Srbom uničevalen poraz. Srbska povest pravi, da je Vuk Branković izdal Srbe. Lazarja so vjeli in ga s tovariši obglavili, češ da je on povzročil umor Muradov. Njegovo telo so nekoč v pesku zasuli, sultanu Muradu I. pa postavili krasen nagrobnik v obliki džamije na Kosovem polju. Od tega časa Kosovo ni prišlo izpod turške nadoblasti. Zopet pa je pilo to polje srbsko kri 19. oktobra 1448, ko se je Jurij Branković povzdignil v vojvoda in skupno z Janezom Hunyadyjem nastopil proti Turkom. Murad II. je premagal mažarskega junaka Hunyadyja, ki

POGREB PRVEGA ČRNOGORSKEGA RANJENCA.

je bil v tolikih bojih Turke posekal, in ga je vjel. Zopet je bil izdajalec Branković, kajti Jurij Branković je prijatelja zapustil. Ne da bi ta kaj vedel, se je pogajal s sultanom in ga v odločilnem trenutku izdal. Za to izdajstvo ga je sultan potrdil za srbskega kneza, a Jurijeva sreča ni trajala dolgo. L. 1456. mu je sultan Mohamed II. vzel južni del države, in po njegovi smrti

IMOVITA MIRIDITKA.

istega leta so se sinovi sprli in ostanek srbske moči se je izgubil. Leta 1459. je padla Semendrija v turške roke.

Te bridke spomine je doslej zbujalo ime Kosovo polja. Letos pa je videlo Kosovo veliko zmagó srbskega orožja, in ob mavzoleju sultana Murada I. se je brala maša zadušnica za carja Lazarja, za padle srbske junake, ob navzočnosti zmagoslavne armade!

Srbi so vzeli po vrsti Verizović, Vučitrn, Gilan, Mitrovico, Tetovo in Veles ter zaplenili 187 turških topov in 430 zabojev streliva. Zeki paša se je z razkropljenimi deli svoje armade umaknil proti jugu.

To je bila prva polovica srbske vojne akcije, ki se je končala zadnji teden oktobra meseca. Tedaj se je pa začela druga polovica, ki je izzvala oster mednarodni konflikt in razburila vso diplomacijo: Srbija je segla na Albanijo, da si pribori pristanišče ob jadranski obali.

Srbi so sploh začeli to vojsko z glavnim namenom, da si pribore pristanišča ob Jadranskem morju. Črnogorci so jim pripravili pot s svojim pohodom na Leš in Sv. Ivan Meduanski. Kot glavni pristan pa so si izbrali Srbi Drač, za katerega se sedaj bore.

Drač je že igral važno vlogo v zgodovini. Pol tisoč let pred Kristusom so ga ustanovili Korinčani; imenovali so ga Epidamnos. Rimljani so ga povzdignili z imenom Dyrrhachium v glavni pristan provincije Illyria Praevalitana. Pompej ga je izbral za glavno taborišče, je povabil celo senat iz Rima v Drač, in

tu je Cezar dobil dve zmagi. Po delitvi rimskega cesarstva je pripadel Drač vzhodnemu delu in je dosegel svoj cvet v 4. stoletju, ko ni bil le glavno mesto eparhije Novi Epir, ampak glavni kraj na zapadnem delu balkanskega polotoka, po veliki cesti zvezan z Bizancem. V 6. stoletju je tu stolovala vzhodnogotska kraljica Amalasunta, ki si je v Draču sezidala krasno prestolico. Bizantski cesar Mihael Dukas ga je za nekaj časa povzdignil v vojvodino. Pozneje so se vrstili v posesti Drača Normani, Bizantinci, Benečani, Epiroti, Filip Tarentski, Navarra in Anjou, od l. 1502. pa je bil pod turško oblastjo do danes. Turki so Drač popolnoma zanemarili. Nekdaj cvetoče trgovsko mesto je sedaj ubožno pristanišče, zablateno in zapuščeno. Vkljub temu se izvažajo iz Drača še blaga za dva milijona kron. V Draču je katoliška nadškofija (nadškof stanuje v Deldenisti), ki šteje 23 župnij s 47 cerkvami ter obsega kakih 13.000 katoliških Albancev. Če bi se pristanišče izčistilo, bi se dala iz Drača narediti vojna luka.

To hočejo Srbi, a glasni ugovori Avstrije, ki ne pusti, da bi ji kaka sovražna moč zastavila svobodno pot v Adriji, so izzvali konflikt, o katerega končni rešitvi danes še ne moremo ničesar povedati. Istina je le, da gredo Srbi brezobzirno svojo pot proti Draču. Ali jim bodo vevlasti to pustile, je vprašanje.

ALBANSKI MIRIDIT.

Na južni strani so pa prodirali Srbi proti Bitolju, koder so strli moč Zeki paše in uničili zapadno turško armado. Na poti so premagali še Turke pri Kičevu in pri Prilepu, rojstnem kraju kraljeviča Marka.

Bitka pri Prilepu se je razvila severno od mesta, kjer se hribi stisnejo in tvorijo dolg klanec, obdan ob straneh z visokim skalovjem, med katerim vodi pot iz Velesa. Ako hočeš priti v Prilep, si prisiljen iti po tem globokem žrelu. Ko so Turki zbežali iz Kumanovega in Skoplja, so se umaknili v okolico Velesa, in ko so bili tudi tu premagani, so se obrnili

proti Prilepu. Zasedli so sotesko ob vhodu, izhodu in na vrhu. Na nedostopnih vrhovih, med skalovjem in prepadi so napravili nasipe in stanovališča, zvlekli gor z največjim naporom tiste baterije, ki so še ostale. Obrambe so bile napravljene tudi po vrhovih, ki mesto obvladujejo. Na teh močnih, nepremagljivih pozicijah je bilo 20 bataljonov in štiri baterije, ki so branile Srbom prodiranje od Velesa proti Prilepu. Dne 4. novembra zjutraj sta se prikazala pred vhom dva regimenta prednje straže vojske princa Aleksandra. Prva turška baterija jih sprejme s silnim ognjem. Regimenta sta nadaljevala pot in dospela v sotesko; držala sta se pa kolikor mogoče pod baterijami, da niso kroglice letele nanje. Drugi regimenti

baterija, edina, ki je zavzela tu pozicijo. Zvečer je bila vsa soteska zavzeta in vsa srbska armada je prenočila za sotesko, pred zadnjimi turškimi nasipi po vrhovih okoli Prilepa. Boj proti tem se je pričel dne 5. novembra. Ker so bila tudi tu tla neugodna za artiljerijo, so se nadaljevali napadi z bajoneti. Popoldne so zapustili Turki zadnje pozicije in pobegnili proti Bitolju. Srbi so pa zasedli Prilep brez bojev. Guslar, nadaljaj pesem o kraljeviču Marku!

Isti dan, ko je Prilep padel, je napadel drugi del srbske vojske iznenada Turke, ki so branili prelaz Demir Kapu, ključ proti Solunu, kjer so bili Turki po hudem boju pognani v beg. Turki so pobegnili čez Vardar proti jugu s tako naglico, da niso niti

PO BITKI PRI KUMANOVEM.

so sledili prvim in nadaljevali prodiranje, a so se morali ustaviti, ker so druge baterije in strelji iz pušk silovito nanje treskali. Srbska artiljerija je hotela obstreljavati turško, a terên je bil tak, da ni mogla najti pozicije. Tudi oženj iz pušk ni mogel do živega sovražniku v zasipih. Srbi so prenehali s streljanjem in izkušali priti naprej po soteski, a le z malim uspehom. Položaj je postajal nevzdržljiv. Na drugo stran je bilo treba priti, naj stane, kar hoče. Peti regiment pleza z nasajenim bajonetom po skalovju, a z vrhov grme topovi. Kri je tekla v curkih po skalovju, cele vrste so padale v prepade in so se valile po strmih plazovih, a napadi se niso ustavili. Vse pozicije so bile vzete z golim orožjem. Vgnjezdni turški bataljoni so se spustili v beg proti Prilepu, kjer so skoro zagazili izhod iz soteske, a tu jih je sprejela srbska

zrušili mostu pri Davidovem, odkoder vodi pot v Strumico. Tako je bilo zavzeto tudi to mesto, ki so ga zapustili Turki brez brambe.

Pri Bitolju pa so Srbi popolnoma zajeli ostanek Zekijeve armade. Po štiridnevem boju so jo razkropili, deloma vjeli, in praznovali slovesni vhod v to važno središče ob makedonsko-albanski meji.

* * *

Grki so si osvojili Epir in Solun brez posebnih težav, ker je bila tu Turčija na vojsko čisto nepripravljena. Primeroma počasi je prodiral na najjužnejšem delu bojišča general Sapuntsakis, kateremu se je Janina dolgo upirala. Pristanišče Prevezo je branila trdnjava Nikopolis, ki so jo Grki razdejali, in nato so prišli Prevežani prosit milosti. Hkrati je

PRED LAZARETOM V BELGRADU.

prišlo nekaj grških majhnih vojnih ladij — velike niti v pristan ne morejo, ker je plitev — in so odpeljale vjeto turško posadko.

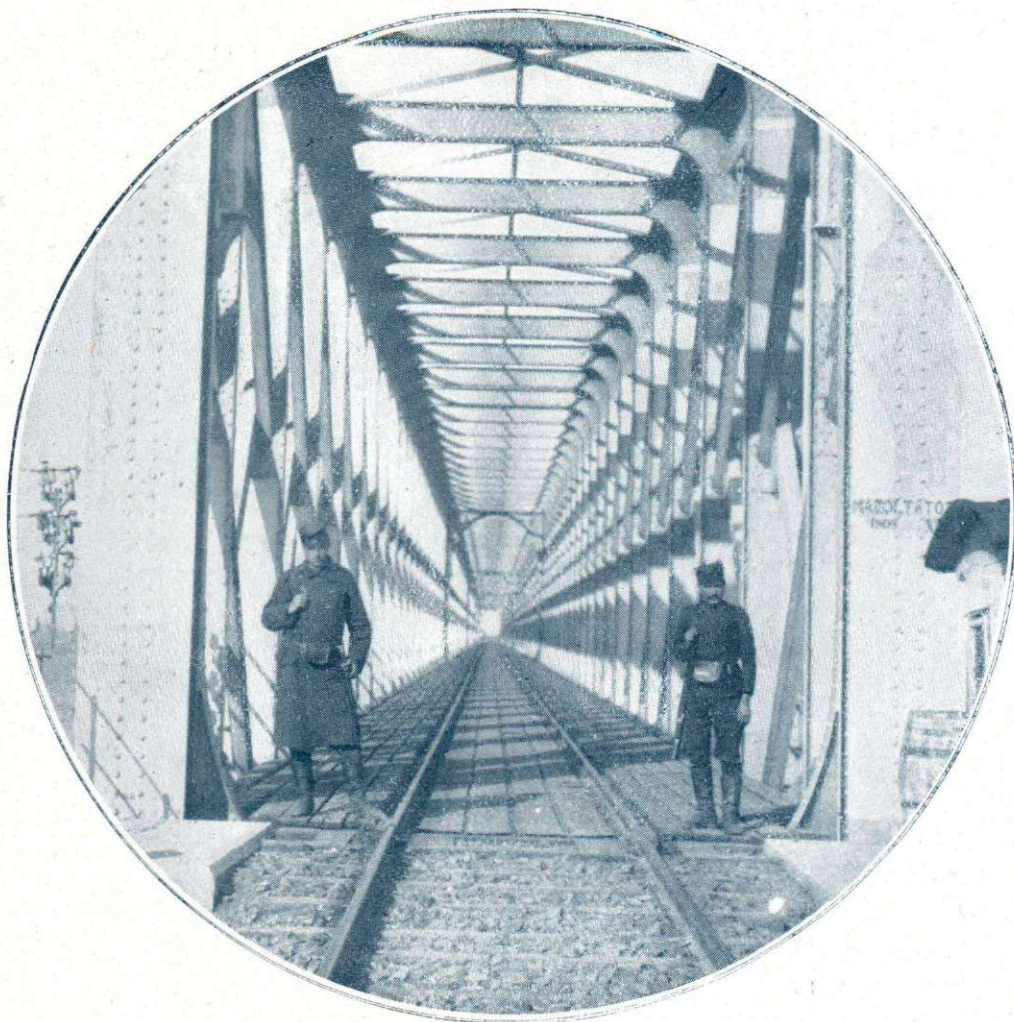
Glavno grško moč je pa vodil prestolonaslednik Konstantin proti severu. Bitki v soteski Sarantoporos in pri Greveni sta odprli čez Servijo pot do Kožanov, ki so se vdali. Tu so zaplenili Grki vojno bolnico s 400 posteljami. S tem so prišli Grki v Makedonijo, ki se je neverjetno hitro vdajala. Že v Kožanih je prebivalstvo pozdravljalo Grke, metropolit je imel slovesno zahvalnico in opravil molitev za grškega kralja. Težaven je bil pohod iz Kožanov v Verijo, ker so morali na ozki poti po soteski porivati vso svojo moč: pehoto, konjico, topništvo in prtljago. Z verijskih vrhov se že vidi Solunski zaliv, tu je postaja, ki vodi iz Soluna v Bitolje. In res so Grki odtod prodrli na obe strani. V soteski Tripotamos bi bili Turki Grke lahko težko zadeli, a so se kar umaknili, pustivši celo pet voz municije, Verija se je pa brez boja vdala.

Solun je zatrepetal. Iz vse Makedonije so hiteli v mesto turški beguni. Toplji so se za prenapolnjene železniške vozove, celo na strehah so čepeli in lezli na lokomotive. Vsem na čelu so bežali turški uradniki. Mesto je bilo polno bednih ljudi, ki niso imeli ne obleke, ne hrane. Kje so slavni mladoturški paše s svojimi nepremagljivimi armadami in tisoči prostovoljcev? so se vpraševali Solunci. Kar je pribežalo z bojišča, je bila sama strahopetna revščina. Pri Janici severno od Soluna se je vršila odločilna bitka. Tu je ostalo 25.000 Turkov, ki so imeli kakih 25 topov. Dvadnevna bitka jih je razpršila, ena kompanija se je vdala, 14 topov in 4 mitraljeze so dobili Grki, ki so prekoračili Vardar. Turki so naredili veliko napako, da so izkpraveli pred grško premočjo že pri Janici,

kajti pri prekoračenju Vardarja bi bili imeli ugodnejšo priliko proti Grkom. Bréz odpora so sedaj Grki udarili na Solun.

„Kraljica Egejskega morja“ se nazivlje to krasno mesto, ki se dviga ob koncu dolgega zaliva sredi med Črnim in Jadranskim morjem kot najvažnejši pristan na Balkanu poleg Carigrada. Danes šteje 110.000 duš. Pravijo, da ni mesta v Turčiji, ki bi imelo tako lepo lego. Daleč nazaj sega zgodovina Soluna. Makedonski kralj Filip je svojo novorojeno hčerko v spomin zmage nad Tesalci imenoval Thessalonike (nike = zmağa). Lepo kraljično je poročil kralj Kasander, ki je njej na čast imenoval mesto Tesalonike l. 315. pred Kristom. A že prej je stalo tu mesto, kajti tukaj se je ustavil že Kserks, ko je šel nad Grke. Pozneje so se polastili Soluna Rimljani in ga utrdili. Solun se je postavil na stran

Pompeja, ki je tu zbral svoje čete. Antonij in Oktavijan sta mu dala velike pravice, ker se je postavil zoper Cezarjeve morilce. V naslednjih stoletjih se je Solun krepko razvijal in je celo prekosil Bizanc. Štel je četrtil milijona prebivalcev in bil glavno tržišče grškega cesarstva. Ko je propadlo bizantinsko cesarstvo, so si Solun mimogrede osvojili Huni, Saraceni, Normani. Za časa križarskih vojsk se ga je polastil mejni grof Bonifacij Montferratski, ki se je dal tu celo kronati za cesarja in je ustanovil novo solunsko cesarstvo, ki pa

SRBSKA STRAŽA NA SAVSKEM MOSTU PRI BELGRADU.

je trajalo samo tri leta, ker so ga porazili Bolgari. Zopet so se Soluna polastili carigrajski Paleologi, ki so ga prodali Benečanom. Te so pregnali Turki pod Mahmudom II. Še sedaj ima Solun zanimive ostanke iz rimskih časov, zlasti veličasten slavolok Konstantina Velikega. Mesto ima krščanski, turški in judovski del. Grad je baje zgradil cesar Justinijan, makedonski kmečki sin slovanskega rodu. Turške džamije so večinoma nekdanje krščanske cerkve. Solun, domovina svetih bratov Cirila in Metoda, je danes najbolj judovsko mesto evropskega vzhoda, tako da ga nazivljejo „drugi Jeruzalem“ in „mater judovstva“. Seveda, trgovina je sem privabila jude, ki so si z denarjem kupili tudi turško prijateljstvo. Saj je bogati

predalo orožje, in mestni poveljnik je šel prestolonasledniku Konstantinu nasproti ter mu mesto izročil. Dne 8. novembra so Grki zavzeli Solun. Tisti judje, ki so bili prej najgorečnejši Mladoturki, so čez noč postali navdušeni Grki . . .

* * *

Pravi balkanski lev pa je Bolgar, ki je prevzel borbo proti glavni turški moči in Turčijo napadel v njenem osrčju. Krvave bitke, ki so se bile med Odrinom in Carigradom, spadajo med najslavnejše boje novega veka in imajo svoje vrstnice samo v Napoleonovih zmagah in v največjih bitkah rusko-japonske vojske. Ženialno vodstvo poveljnikov je ravnotako

GRŠKA PEHOTA NA POTI V SOLUN POZDRAVLJA KRALJEVIČA KONSTANTINA.

jud Joas Miques Nasi sultanu Selimu II. z milijonskimi posojili tako pomagal, da ga je ta naredil za vojvoda na Naksu in mu izročil kot suverenu in vojvodu dvanaajst cikladijskih otokov. Pa ta vojvodina ni dolgo trajala, kajti že Selimov naslednik Murad II. je l. 1574. celo vojvodino konfisciral.

Ko se je bližala grška armada, ni nihče mislil na brambo mesta. Tu se je bila pred štirimi leti začela mladoturška revolucija v framasonskih ložah, podpirana od judovstva, ki je strmoglavila sultana Abdul Hamida. Zato so tudi Mladoturki v Solun poslali odstavljenega sultana na varno. Prvo je bilo, da so starega Abdul Hamida spravili na ladjo in ga prepeljali v Carigrad. Pred mestom je taborila poražena turška armada, a Solunci so se Turkov bolj bali kot Grkov, in so se jih branili v mesto. Utrdba Kara burun se je Grkom vdala, 25.000 izstradanih Turkov je Grkom

občudovanja vredno, kakor nečuvena drznost in požrtvovalnost bolgarskega vojaštva.

Pričakovati je bilo, da se Bolgari ustavijo pred Odrinom in ga oblegajo. To bi jim pa vzelo preveč časa. Zato so Odrin samo obkolili z manjšo silo in iskali velikih bitk na prostem polju, da presenečenega Turka čimprej vržejo proti Bosporu. Saj potem mora prej ali slej Odrin pasti, ker je odrezan od vseh strani. Udarili so na Lozengrad (Kirkkilis), koder je poveljeval Abdulah paša. Dannadan so se vršili krvavi boji, v katerih so Bolgari manjše turške oddelke pobijali, dokler niso zadeli ob glavno moč Abdulah paše. 60 km je bila dolga vojna črta, v kateri sta si stali nasproti sovražni armadi. Bolgarski general Dimitrijevič je tu Turkom prizadel prvi smrtni udarec.

Zavzetje Lozengrada že na sedmi dan, kar je začela vojska, je s strmenjem napolnilo ves svet. Sam

general von der Goltz, nemški inštruktor turške armade, je ukazal, naj se Lozengrad kar najmočneje utrdi z najboljšimi in največjimi topovi. S ponosom je rekel o tem svojem delu, da bi potrebovala nemška armada samo za obleganje Lozengrada tri mesece, ako bi ga hotela vzeti. Lozengrad je imel najmodernejšo utrbo, ki sicer niso bile še vse popolnoma dograjene, a vendar sposobne, da bi bile kljubovale dolgo časa tudi ognju velikih oblegovalnih topov. Tri največje trdnjave, ki so bile sezidane pod vodstvom nemških oficirjev, so bile sezidane tako, kakor zahteva najnovejša vojaška veda. Dozdevale so se sploh nepremagljive. Sodilo se je, da bi jih bilo mogoče porušiti le s podzemeljskimi minami. Trdnjave so bile oborožene s 150 in 280 mm topovi, v vsem kakih 100 topov. Vrhutega je bilo okrog teh še dve vrsti manjših utrd: forti, okopi, kule in zasipi s poljskimi topovi, zraven teh so bile v prvi vrsti ugodne in

mreže in druge ovire, je prava začetka. Vse ovire so morali napolniti z mrličmi. Napad na velike moderne utrdbe je bil v zadnjih trenutkih izvršen po starodavnem načinu, kakor so nekdanj naskakovali zidovja mest. Bili so velikanski in grozni prizori. Dozdeva se, da so imele ročne bombe velik del v nečloveškem boju. Trdnjave so bile brez reflektorjev, in to je v nočnih temah koristilo oblegovalcem. Veliki bolgarski oddelki kavalerije so bili na jugu, da so preprečili vsako iznenadenje in pomoč, ki bi bila prišla od reke Ergene. Zasedenje Vasilike ob Črnem morju in Malega Tirnova je varovalo na levem krilu obkoljenje Odrina, sicer ne toliko, da bi ne bila skušala ena turška divizija prinesiti pomoči Lozengradu iz Odrina. Ta divizija je šla iz Odrina popoldne, da bi bila ponoči prešetila oblegovalce; a izsledil jo je bolgarski aviatik, ki je plaval tisoč metrov nad trdnjavo. Obveščena bolgarska divizija se je odstranila in se je postavila

SOLUN: PRISTANIŠČE IN GRAD.

utrdene pozicije za infanterijo. Kakor v vojnah v drugih časih, so priborili Bolgari zmagao z grozovito silo mase. Ni bil vihar jekla, svinca, ognja, ki je prelomil turško vztrajanje, temveč sunek prsi. Bolgari niso imeli niti enega oblegovalnega topa, ki bi ga bili postavili proti turški artiljeriji. Bolgari so, vračajoči se v boj po 400letnem suženstvu, prinesli v to bitko vso gorečnost, vse navdušenje, vso moč, ki je niso mogli porazgubiti v dolgem času suženstva. Niti pomanjkanje cest ni moglo zadrževati armade, ki maršira kakor bolgarska; taka malenkost jim ni nikaka zadržega. Odkar se je pričela bitka, so živeli Bolgari od vode in suhorja. Napad je bil neprestan in silen na vseh krajih. Prva obrambna črta je bila hitro zavzeta. Ogenj iz velikih topov ni mogel bolgarskih mas pregnati iz zasedenih pozicij. Bajonetni napadi so se vršili ponajveč ponoči. S sandali, ovitimi v klobučevino, so se približali Bolgari brez vsakega šuma zidovom in so se vrgli na okope. Kako so šli čez

za Jenidže-Köl. Turška divizija je padla v nastavljeno past in je bila deloma uničena, deloma razpršena. Pustila je vse baterije, niti časa ni imela, da bi jih bila postavila v akcijo. Padec Lozengrada so Bolgari pripravili z napadom, ki so ga ponoči izvedli, in se polastili gričev, ki leže severno in severovzhodno od mesta. Griče je takoj zasedla bolgarska artiljerija, ki je zjutraj pričela streljati na mesto. Lozengrad je kmalu gorel. Istočasno je na celi črti napadla mesto bolgarska pehota, druga bolgarska kolona je pa prodirala na vzhodu po gričih pri Jundeli. Ta bolgarski oddelek je hitel proti cesti, ki vodi v Bunar Hissar, da pride Turkom za hrbet in jim onemogoči prodirati. V vinogradih na severnem delu bojišča so se med Bolgari in Turki bili strahoviti boji moža z možem. Bolgari so se z največjo srditostjo borili. Turki so Bolgare sicer večkrat vrgli nazaj, a Bolgari so vedno ponavljali svoje strahovite napade. Glavna turška moč se je pričela že ponoči umikati proti Bunar Hissarju

in čez Jenidže in Kavakli. Cela divizija Aziz-paše, velikega mojstra turške framasonske lože, je bila tako zmedena, da je bežala kakor čreda jarcev. Ob 10. uri dopoldne so vdrli prvi bolgarski vojaki od severozahoda skoz vinograde v Lozengrad, kjer so se bili strašni polični boji. Ko je grozno morenje trajalo eno uro, je bila usoda Lozengrada zapečaten in Bolgari gospodarji gorečega mesta. Bolgari so bili sicer utrujeni, a so takoj zasledovali sovražnika, ki je v največjem ne-

kavalerijski regiment se je spustil v tek in jih naskočil na krilu. Kurdom se je slabo godilo. Ko so bili razpršeni, je zapazila bolgarska kavalerija, da maršira turški regiment infanterije proti Ambuni, iskajoč izhoda, da bi pobegnil. Kavalerija se je vrgla na njega in ga uničila. Turki so v največji zmešnjavi bežali, in pričela se je vdaja. Vsi turški vojaki so vrgli puške na tla in držali roke kvišku. Car Ferdinand je dobil novico o zmagi v Mustafa Paši. Bil je

MAHMUD MUKTAR PAŠA,
od Bolgarov premagan pri Lozengradu.

GENERAL DIMITRIJEV,
zmagovalec pri Lozengradu.

HUSEIN HILMI PAŠA,
turški poslanik na Dunaju.

redu bežal proti Bunar Hissarju. V Lozengradu je bil v garniziji pomnožen zbor ali blizu 40.000 mož. Nerazumljivo je, kako da ni ta masa, stiskana od vseh strani, vržena iz vseh utrdb, mislila na napad, da si ni izhoda izsilila in da ni nič storila, da bi se bila rešila. Šele malo ur pred končnim naskokom sta zapustila dva regimenta kurdske kavalerije Lozengrad in sta izvršila napad, da bi bila pretrgala bolgarsko obkoljenje in odprla pot infanteriji. A en bolgarski

v svojem železničnem vozu, ki mu služi za stanovanje. Ko je čital brzojavko, ki mu jo je predložil general Markov, napolnile so se vladarju oči s solzami. Dvakrat se je prekrižal, zahvaljujoč se Vsemogočnemu. Potem je, ne izpregovorivši besede, globoko ganjen poljubil in objel vse navzoče generale.

Druha velika bitka se je bila med Ljule Bargasom in Vizo in ob reki Ergene, kamor se je umaknila turška vojska. Tu se je borilo do 230.000 mož.

BOLGARSKO TOPNIŠTVO V OGNJU.

Turki so z vso naglico začeli prevažati vojake iz Azije, da obdajo Carigrad proti sovražniku z močno brambo, tako da je moč turške armade od dne do dne rasla. Mahmud Muktar paša, ki je poveljeval pri Lozengradu desnemu krilu turške vojske, je zavzel močno postojanko. Bolgari pa so jim sledili za petami. Vkljub neznanskim naporom zadnje bitke se je dovolil četam le najpotrebnejši odmor, da si nadomeste strelivo in hrano, in takoj je šlo dalje. General Dimitrijevič je marširal v zelo široki fronti, ki je segala skoro od morja do Baba Eskija. Zopet je levo bolgarsko krilo v silovitih pohodih šlo v loku naokolo čez Bunar Hissar in Vizo na Saraj proti cesti Ljule Burgas—Čorlu, da bi zadelo v turško armado od strani ali jo celo zajelo in prisililo h kapitulaciji ali pa vsaj odrezalo

sko desno krilo napadlo Turke pri Ljule Burgasu in jih vrglo iz utrdeb. Tretji dan so prodrli Bolgari sredino turške armade v gozdovih južno od ceste, iz Lozengrada v Vizo z neprestanimi bajonetnimi napadi. Levo turško krilo se je v neredu začelo umikati ob železnici proti Čorlu čez reko Ergene, Bolgari pa so pritiskali za njim. Tudi desno turško krilo so Bolgari tretji dan bitke obšli, ga s silo prijeli od strani in pritiskali proti Čorlu, koder se je vršila tretja bitka. Bolgari so v bitki pri Ljule Burgasu zaplenili 34 brzostrelnih topov in čez 2000 Turkov vjeli. Turki so izgubili okoli 25.000 mrtvih in ranjencev. Na železnici so vzeli Bolgari štiri lokomotive in 243 vozov.

Turki so bili najbolj podjetni na svojem desnem krilu. Prišle so celo turške bojne ladje pred Midijo

BOLGARSKA PEHOTA PRED ODRINOM.

od Carigrada. To je bilo pa nemogoče vsled terêna. Hrbet proti Carigradu so si Turki po vseh porazih ohranili prost. Poveljeval je Turkom Mahmud Muktar paša, ki je pri Lozengradu izgubil vso svojo prtljago, celò dragoceno z briljanti posejano sabljo, ki mu jo je sultan podaril. Njegov oče Ahmed Muktar je bil veliki vezir, a je po sinovem porazu odstopil, in na njegovo mesto je bil poklican čez osemdeset let stari Kiamil paša, ki je že pred mladoturško revolucijo vodil usodo turškega cesarstva. Velika tridnevna odločilna bitka se je začela v ponedeljek dne 28. oktobra. V torek je izvršilo levo bolgarsko krilo svoj siloviti napad, kajti tukaj so Turki bili nastopili z nepričakovano močno ofenzivo in so že vrgli Bolgare nazaj na Bunar Hissar. Bolgarski napad je kar podiral turške vrste; v gozdovih se je boril mož proti možu. Tačas je bolgar-

in so s svojimi topovi odtod podpirale turško armado, a brez uspeha.

Ko je padel Čorlu, so stali Bolgari pred Čataldžo, za katero se od Črnege do Marmarskega morja dvigajo utrjene gore kot bramba Carigrada. Tu so se Turki postavili k skrajnemu odporu. Abdulah paša je bil odstavljen in poveljstvo je prevzel sam vojni minister Nazim paša, ki je napel vse sile, da reši v zadnji postojanki čast turške armade. Že itak ozki polotok zožujeta tu dve jezeri: Na severu Derkos, s katerega bližine je napeljan vodovod v Carigrad, na jugu pa sega navzgor ozko, podolgasto jezero, le po čisto tankem pasu ločeno od Marmarskega morja pri Bøjük Čekmedže. V dolžini kakih 40 km je tu razvrščenih na hribih do trideset trdnjav, ki kakor z verigo zaklepajo konec polotoka bosporskega proti

MOBILIZACIJA BOLGARSKIH ČET.

zunanjemu sovražniku. Odtod do Cariграда je le še 35 km. Seveda je Bospor sam še ves obsejan s trdnjavami. Vse svoje moči pa so Turki osredotočili zdaj na Čataldžo in tudi iz Azije poslali vse razpoložljive čete. Tu se je ustavilo bolgarsko prodiranje. Deloma so čete potrebne počitka, deloma je treba za naskok na te trdnjave dobrih priprav. Bolgari pa potrebujejo po velikih izgubah prošlih bitk ojačenja, in res jim hite Grki in Srbi na pomoč, kajti tu je Turek najmočnejši. Zdaj šele se je Turčija oglasila za premirje. Ko je Kiamil paša videl, da so se z vojno srečo tudi prijazne oči vevlasti obrnile od Turčije, je naslovil na bolgarskega carja ponudbo za premirje. Turki bi bili radi dobili časa, da ojačijo tačas svoje postojanke pri čataldskih trdnjavah. Ta pogajanja še niso končana. Na obeh straneh se kaže neka utrujenost, kar ni čudno v tem zimskem času po tolikih mukah v

deževnem in snežnem vremenu. Poleg tega razsaja med Turki kolera, Carigrad je poln ranjencev, Aja Sofija in druge džamije so natlačene bolnikov, zdravnikov in strežnikov pa manjka. Ko so vozili z bojišča ranjence v Carigrad, so mrličje metali kar iz letečega vlaka — večina je seveda poginila brez vsake pomoči na bojišču. V Carigrad so odposlale vevlasti vojne ladje za varstvo svojih vojakov. Grško brodovje se pa pripravlja, da podpira z morske strani akcijo bolgarske armade.

Stanje na Balkanu je torej ob početku mirovnih obravnav sledeče: Držita se še trdnjavi Skader in Odrin z zadnjimi silami, Turki so izgubili ves Balkan razen Cariграда do Čataldže, Albanijo hočejo balkanske države porazdeliti, česar jim pa nekatere vevlasti ne puste, in vprašanje je, ali dobe Srbi pot do Adrije.

ODHOD BOLGARSKIH ČET NA BOJIŠČE.

KRONIKA SPOMINA VREDNIH DOGODKOV IN NENAVADNIH VREMENSKIH RAZMER NA GORENJSKEM, POSEBNO V MESTU KRANJU IN OKOLICI.

Sestavil Ivan Ovin. Priobčil dr. Fr. Stelè.

(Konec.)

1859. To leto so umrli v Radovljici v teku šestih tednov Vincencij grof Thurn, njegova soproga Jožefa in njegova sestra Frančiška grofica Thurn.

25. julija je prišel od zahoda sem čez Čirčiče orkan, ki je v okolici vasi podrl in izdrl več smrek.

1860. V noči od 31. maja na 1. junija je nastal v Kranju na pristavah ogenj in je pokončal v vrsti kizelštajnske pristave osem pristav, tri tedne pozneje je pogorela zopet ena pristava.

1862. Septembra sta pogoreli dve veliki pristavi.

varnost za celo mesto, ki se je nanjo le s strahom mislilo.

1866. Meseca julija je gorelo v Stražišču. Tedaj je pogorelo več kmečkih posestnikov. Pozneje, novembra, je pa pokončal ogenj pri močnem viharju vso ostalo vas Stražišče. Ta ogenj je prizanesel le nekaterim na samem stoječim bajtam.

1869. Jeseni so začeli zidati železniško progo Ljubljana—Trbiž.

18. oktobra je bila huda nevihta, padel je sneg in čez noč je nastala nenadoma povodenj, ki je pri zidavi proge med Podnartom in Kranjem odnesla čez 200 na savskem bregu ležečih vozičkov. Dne 27., 28. in 30. oktobra je zopet padal sneg, ki je pokril zemljo okoli dva čevlja visoko. Od 1. novembra dalje zopet hud mraz; v decembru je precej snežilo, kar je močno oviralo dela na progi.

1870. Meseca januarja je večkrat snežilo. Poleti je bilo navadno vreme, decembra pa je zopet zelo snežilo, kar je oviralo promet na začetku decembra otvorjeni progi Ljubljana—Trbiž. O Božiču je bilo jako mrzlo.

1871. Zgodnja pomlad. V začetku novembra je padel sneg, sicer le nekaj palcev visoko, nato pa je nastopil hud mraz (10—12°R.), ki je trajal do konca decembra.

1872. Pri nizkem snegu iz novembra je trajal decembrski mraz še do 6. januarja. Dne 6. januarja ob 2. uri popoldne je pa mraz ponehal. Jelo je deževati. Zemlja je bila trdno zmrznjena, zato so bili manjši jarki precej prenapolnjeni, posebno je izstopil potok Blatenca, ki pride od Begunj, in preplaval okolico radovljiško in leško. Okoli polnoči od 6. na 7. januarja je bila hiša in ovčja staja Legatova v Lescah v vodi; v staji je utonilo 20 ovac. Leška cesta

je bila pri Radovljici močno razkopana in pri Predtrgu pretrgana. Iz Radovljice je bilo mogoče v Lesce samo čez polje. Voda se je stekala v jarku Dol in je raztrgala na južnem koncu Radovljice okoli 15 sežnjev daleč progo; relze so visele v zraku kot kak most na verigah. Podobna povodenj je nastala tudi čez osem dni, in je zopet pretela progi. Da so obranili progo, so izdali precej denarja.

1873. Mrzla zima, brez snega.

1874. To leto so začeli zidati trdnjavo (Brückenkopf) za zopetno zidanje leta 1827. podrtega kamenitega mostu čez Kokro pri Primskovem. Delo je bilo pretrgano, ker je podjetje finančno propadlo.

1875. Zopet so začeli zidati trdnjave za kokriški most kakor tudi dovozno pot čez kranjske njive.

ULICA V ODRINU.

1864. 29. junija je padlo veliko snega v gorovju, tako da je postalo v nižavi tako hladno, da smo morali v zimskih suknjah hoditi okoli.

Ta dan je obiskal ljubljanski „Južni Sokol“ v svojih slikovitih nošah Kranj.

1865. Dolgo trajajoča zima. Spomladi je snežilo, sicer ne po veliko, toda vsak dan do 3. aprila. Zemlja je bila do tedaj vedno trdno zmrznjena. Meseca maja pa je nastala nenavadno huda vročina.

Pozno jeseni tega leta so pogorele v Kranju še ostale pristave, in sicer: Šavnikova, obe pristavi med cestami in cela vrsta pristav ob cesti proti Fidru. Požar je zahteval tudi štiri človeške žrtve. S tem zadnjim in največjim ostankom še obstoječih lesenih pristav je izginila do sedaj vedno preteča ognjena ne-

1876. Sestavljanje novega kokriškega mostu (železna konstrukcija) za zvezo kokriške in šenčurške ceste in otvoritev mostu za promet.

1883. Mesec julij zelo vroč. Že časopis je zaznamoval 4. julija rastočo vročino, ki je trajala v dneh cesarjevega bivanja na Kranjskem do 15. julija. Posebno vroče je bilo tiste dni, ko je bil cesar v Ljubljani. Na dan, ko je potoval cesar v Kamnik, Kranj, Lesce, Begunje in Bled (16. julija), je vstal že zjutraj mrzel veter, ki je vzdignil okoli poldne nevihto. Pri močnem dežju je prišel cesar v Kranj. Ob nevihti se je peljal z železnico v Lesce, odtod v Begunje in dalje na Bled. Proti večeru so bile že vse gore, celo nižji hrbti do dna pokriti s snegom, tako da so bili kresovi na parobkih močno ovirani. Ko so se peljali čez jezero k cerkvi na otok, so morali vzeti cesar in spremstvo plašče v ladjo. 17. julij (odpotovanje cesarjevo) je bil sicer jasen in zelo mrzel. To leto je umrl v Kranju knezoškof Vidmar.

1885. Zidanje nove okrajne ceste proti Čirčičam. 1. septembra in 9. oktobra povodenj.

1886. Pozno spomladi padli sneg je povzročil radi svoje teže mnogo škode v gozdovih, posebno so trpele smreke in borovci.

1887. Zgodnja zima. Od 10. oktobra dalje viharo vreme. V gorah sneg, 1. novembra povodenj, posebno Kokra je narastla. Stranska poslopja mlina Lajh so bila v veliki nevarnosti in so se morala izprazniti. Kolo in mašinerija za izdelovanje cvekov je bila s poslopjem vred odplavljena. Vsa zima je bila neprijetna.

1888. 6. novembra je padel sneg, nakar je nastal hud mraz (7—90 R.). V enem tednu je sneg skopnel. Potem pa je nastopilo tako milo vreme, da so se solnčile že muhe na zidu.

1889. 4. januarja malo snega. 11. januarja ga je padlo 23 cm. Od 23. do 30. januarja mraz od 3 do 120 R. 3. in 4. februarja 30 cm visok sneg, mraz je

BOLGARI ŽENO TURŠKE VJETNIKE
V STARO ZAGORO.

nato narastel do 80 R. 9. februarja nevihta s snegom. 11., 24. in 25. februarja mraz od 10—110 R. 18. in 19. marca mraz od 6—70 R. 22. marca nevihta od Triglava sem čez Karavanke. 16. aprila je padel 10 cm visok sneg. Dnevi nato so bili lepi a vetrovni.

1890. Meseca avgusta je nastal hud vrtnčast veter, ki je napravil veliko škode v parku Tivoli pri Ljubljani. Najmočnejša listna kakor iglasta drevesa, 24—30 palcev debela, so bila ali izrvana ali pa zlomljena. Mnogo teh dreves je bilo zvitih kakor trta in podrtih. Ravnotako je pokončal več lepih drevesnih skupin v vrtu Tivoli. Istotako je bila škoda velika v Lattermannovem drevoredu, kjer so bili nekateri drevesni redovi tako pokončani, da sploh ne preostaja drugega, kakor da se zasade nanovo.

Orkan je šel mimo Kranja, pa ni napravil tu nobene škode, samo na polju je prevrnil par kozolcev. Pri Struževem je izdiral sadna drevesa. Obrnil se je nato proti Kamniku, kjer je pri Križu in Podgorju podrl več kozolcev.

Jesen je bila zelo suha in zato je od ozimine vzkalilo le nekaj zrnov. Večina pa je kalila šele po nekem poznem dežju v oktobru. Te kali pa je zapadel 28. oktobra sneg, nakar je nastopil mraz in to je povzročilo, da je setev pozebla.

1891. Ker je ozimina pozebla, so morali posejati spomladi jaro žito. Več posestnikov se je pa zaneslo na to, da bo pozeblo žito še porastlo in zato niso posejavali. A ozimina se ni hotela popraviti in je bila tako žetev kaj neizdatna.

Vpliv vremena zadnje jeseni in nato zime kakor tudi slaba letina v nekaterih krajih sta povzročila naj-

MAKEDONSKA ZASTAVA:
„SVOBODA ALI SMRT“.

BOLGARSKI VOJAŠKI NOVINCI.

prvo lakoto v Rusiji, potem pa še v nekaterih krajih Ogrske in Galicije, vobče pa draginjo. — Popravljali so farno cerkev v Kranju. — Jesen je bila mila in do konca leta nič snega. Mraz tako neznaten, da zemlja ni nikoli trdno zamrznila.

1892. Milo vreme prejšnjega leta je trajalo še do 5. januarja. Ta dan je padel prvi sneg in nato še večkrat po prav veliko. Dne 21., 22. in 23. januarja hud mraz od $9-17\frac{1}{2}^{\circ}$ R. pod 0. Dne 18. februarja vihar s snegom. Od 3. marca dalje velik mraz od $6-10\frac{1}{2}^{\circ}$ R. Dne 11. marca je padlo nenavadno veliko snega. Višina snega je bila 65—75 cm. Ta sneg je padel večinoma ves v marcu, tako da je bil ta mesec najbolj snežen v celem letu.

1893. Otvoritev kočevske železnice. Poleti silna suša. Krme je manjkalo po celi Evropi, zato se je število govedi zmanjšalo, nakar je sledila mesna draginja prihodnjega leta. V Rusiji velika lakota.

1894. Meseca junija je bila otvorena železnica v Novo mesto. Na Kranjskem zelo dobra letina.

1895. Ostra in dolga zima; večkrat je prav močno snežilo. Koncem marca je bila zemlja še vsa s snegom pokrita. V noči od velike nedelje na velikonočni ponedeljek, t. j. 14. na 15. aprila, o polnoči in po polnoči močni potresni sunki. Posebno Ljubljana in okolica sta veliko trpeli. Najhuje so občutili potres v Vodica, a tudi v Mengšu se je podrlo nekaj stro-

pov. Mnogo hiš v Ljubljani in na deželi so morali do tal podreti. Ravnotako so veliko trpela javna poslopja, šole in cerkve. V Ljubljani so morali zvonike pri šentjakobski, trnovski in protestantovski cerkvi podreti. Na vseh trgih (na šolskem, Starem, Trnovskem in Kongresnem trgu) v Zvezdi in Lattermannovem drevoredu itd. so bile narejene barake za prebivalce po potresu poškodovanih hiš. Ker na stotine barak niso mogli tako naenkrat narediti, so poslali z Dunaja vojaške šatore. Mnogo rodbin se je nastanilo tudi v železniških vozovih na južnem in na Rudolfovem kolodvoru. Dokler ni bilo v barakah pripravljeno za kuhanje, so si pomagali s tremi kuhinjskimi vozovi z Dunaja.

Mnogo ljudi je zapustilo Ljubljano in se preselilo v Kranj, Radovljico, Bled in druge gorenjske kraje. V Kranju potres ni bil tako hud, vendar pa je več hiš dobilo razpoke. Več so jih morali zvezati. Dimniki so se podirali. Manjši sunki so se ponavljali v manjših in večjih časovnih razdaljah še skoz celo leto.

Kranj je dobil l. 1894. gimnazijo, in še tisto leto so odprli dva razreda. Leta 1895. bi se bila imela zidati gimnazija, a radi potresa so preložili zidanje na drugo leto. — Prihodnja zima je bila skoro brez snega, suha in razmeroma mila.

BOLGARSKA PEHOTA V TABORIŠČU.

1896. Začetek zime 1895—96 je bil zelo mil, ležalo je le malo snega, in tako je ostalo do konca februarja, ko je padlo nekoliko snega. Splošno je bila prva polovica leta bolj suha, kakor vlažna; navadno je bilo nebo jasno ali pa lahko prevlečeno. Poljski sadeži so jako dobro uspeli. Meseca julija je bilo vroče, a od avgusta dalje so prišle nevihte in mnogo padavin. Že avgusta je nastala povodenj. Tako je bilo deževno, da je žito v kozolcih kalilo. A vsak mesec je moča še privzemala. Pozna jesen in zima sta bili jako mili, a vlažni in nezdravi. Tisto malo snega, kar ga je bilo, se je tako hitro stalilo, da je ostala zemlja zvečine brez snega. Pri avgustovih nevihtah moram omeniti strelo

v Pučnikovo hišo v Kranju, ki ni nič škodovala, dalje strelo v neko hišo v Struževem in v neki kozolec na šmartinskem polju, katera zadnja predmeta sta pogorela. Dne 20. oktobra je nastala nenavadno velika povodenj, kateri je sledila v noči od 23. na 24. oktobra samo za spoznanje manjša.

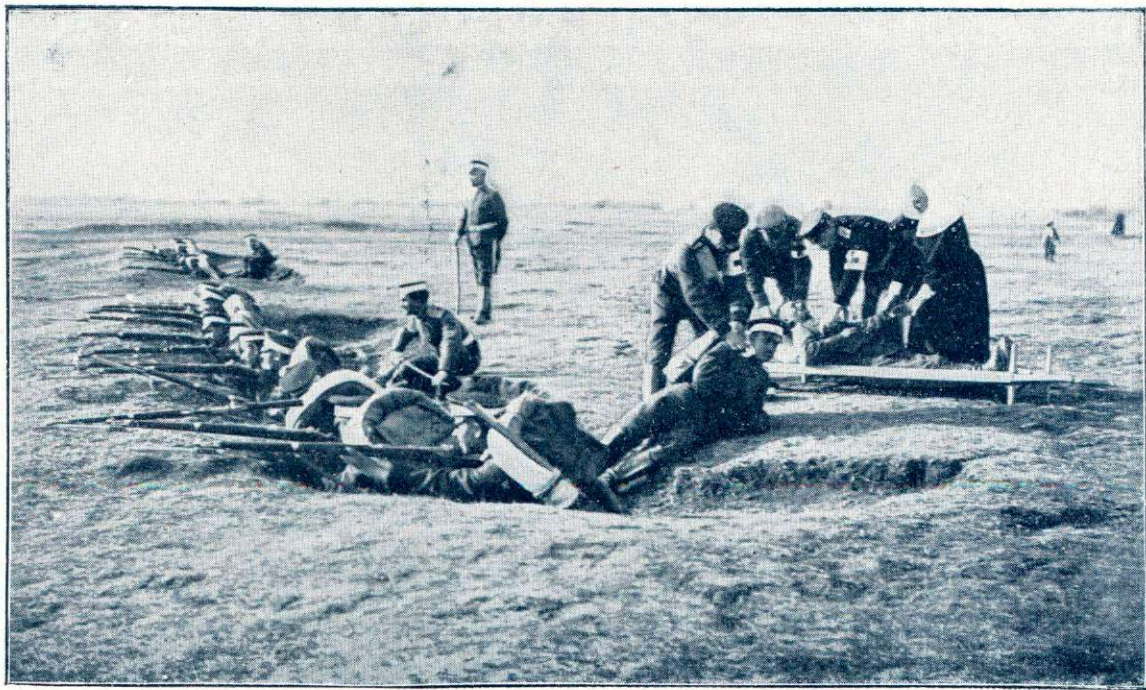
To leto se je zidalo gimnazijsko poslopje in šolsko poslopje v Pungratu, ki bo služilo potem, ko izpraznijo sedaj za gimnazijske razrede rabljene sobe v ljudski šoli, za špital. Novemu šolskemu poslopiju se je morala umekniti stara monumentalna lipa.

1897. Dne 18. septembra otvoritev in blagoslovljenje novega gimnazijskega poslopja. Bogata letina za med. Začetek zime 1896—1897 je bil mil. Vso zimo je padlo jako malo snega; mraz je bil zmeren. Tudi jesen in zima sta bili mili in malo snega. To leto je bilo zelo malo sadja, ki je bilo torej jako drago.

1898. Mrzlo in mokro poletje. Šele po kresu je nastopilo boljše, deloma vroče vreme. Jesen je bila lepa in topla. Zima do konca leta mila in brez snega. Leto je bilo še dosti rodovitno za sadje. Prva slana je padla 20. novembra. Zadnja dva meseca sta bila mila, a v toliko neprijetna, ker je skoro vse dni ležala gosta megla in je napravljala zrak nezdrav. Oktobra je bila v Kranju birma; obenem se je posvetila tudi z veliko slovesnostjo gimnazijska kapela. Proti koncu leta je nastala peresna vojska med Tom. Pavšlarjem in občinskim zastopom radi naprave vodovoda za mesto. Lesena Cofova restavracija na Šmarjetni gori, takozvano „Cofišče“, je spomladi popolnoma pogorela.

— Kranjski kolodvor se razširi. V mestu se ustanovi godba požarne brambe.

1899. Po mili zimi je nastopil v marcu hud mraz in za tem mokro, hladno poletje. Nekaj vročih dni je

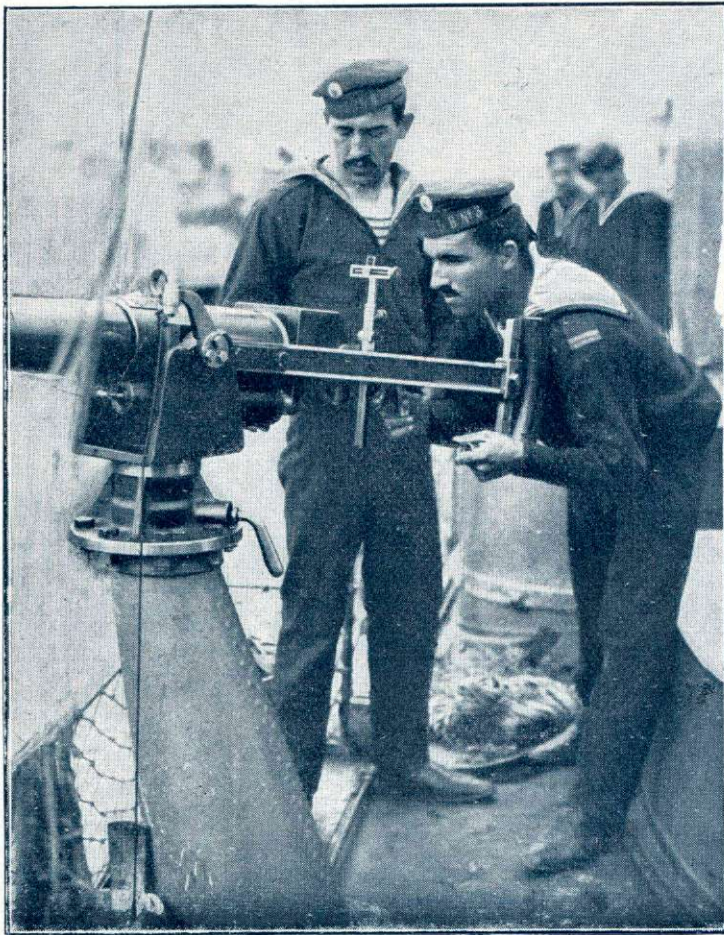
BOLGARSKI PEŠCI V STRELNIH JARKIH.

bilo le v juliju in avgustu, potem pa zopet slabo vreme. Zato je bila pa pozna jesen nenavadno lepa. Nastala je velika suša. Tako malo je bilo vode, da bi se bila Kokra kmalu posušila, ker so se posušili nekateri studenci. V več vodnjakih je zmanjkalo vode. Prva slana je bila 9. oktobra, prvi sneg 7. decembra, potem zmeren mraz do Božiča. Konca sveta, kakor so se ga za 13. novembra bali, ni bilo.

Pogorelo „Cofišče“ so zopet sezidali iz kamna. — Rojstna hiša knezoškofa Vidmarja, sedaj Pavšlarjeva last, je bila popolnoma podrta in odstranjena (imenovala se je „Zvonarija“). Ko so izkopali tlak, so našli več zlatokovanih predmetov. Bogve, pred koliko stoletji so bili tu zakopani! Jeseni so bili cesarski manevri na Koroškem, katerih so se udeležile naše čete.

ABDULAH PAŠA.

NA BOLGARSKI BOJNI LADJL.

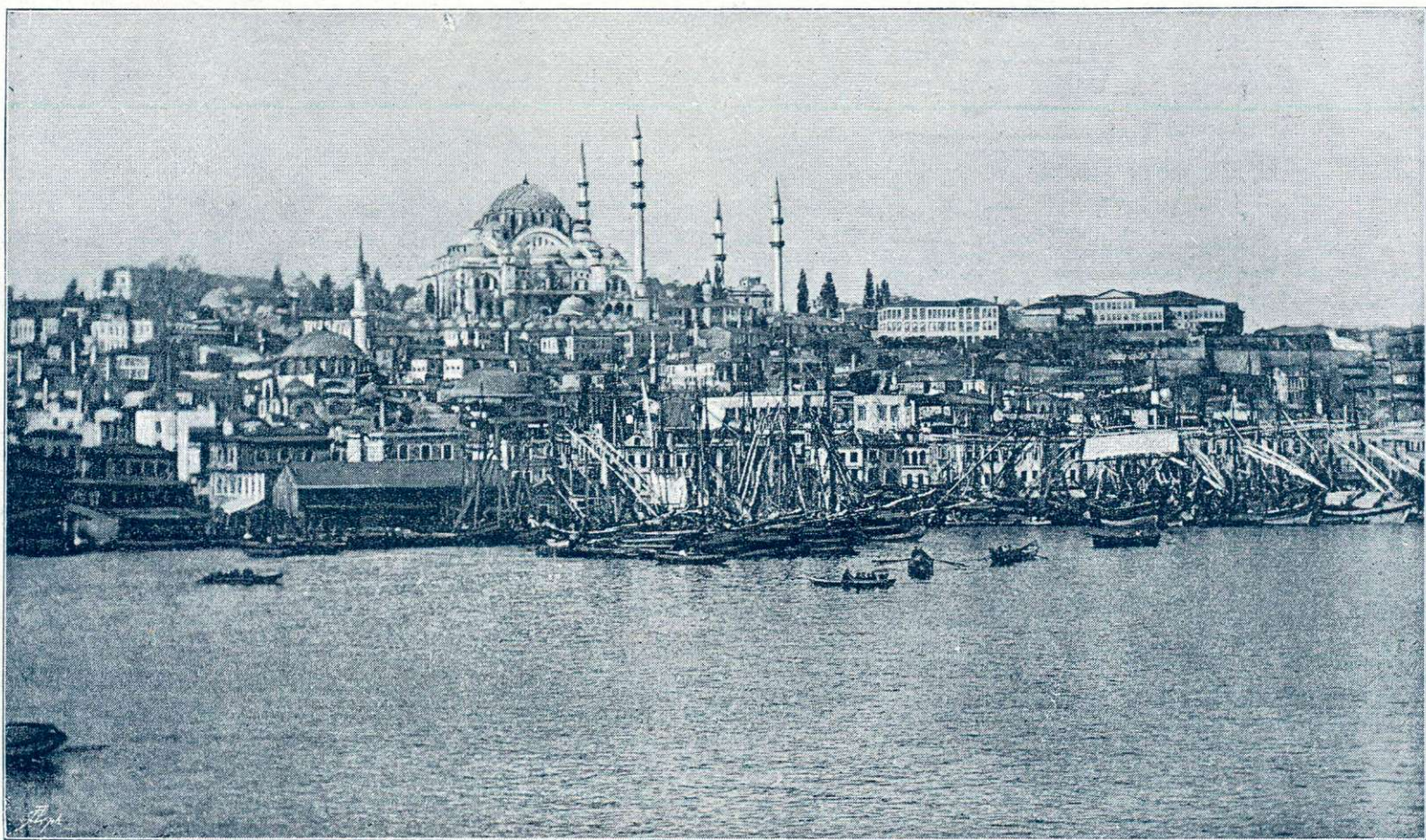
ZAHVALNA SLUŽBA BOŽJA PRED SOFIJSKO STOLNICO
PO BITKI PRI LJULE-BURGASU.

Koncert „Glasbene Matice“.

Koncertna sezona se je zopet pričela. Prvi koncert „Glasbene Matice“ dne 19. novembra je imel v pretežni večini simfonični značaj. Kot prva točka se je izvajal moj Scherzo za orkester. Sledil je Fran Lisztov prvi koncert za klavir in orkester v Es-duru, v katerem je kot solist nastopil naš koncertni pianist in učitelj „Glasbene Matice“, g. Anton Trost. Ta Lisztov koncert zahteva od pianista izredno tehniko. G. Trost je svojo partijo izborna obvladal in žel za svojo bodisi v celoti, bodisi v detajlih eksaktno in naravnost

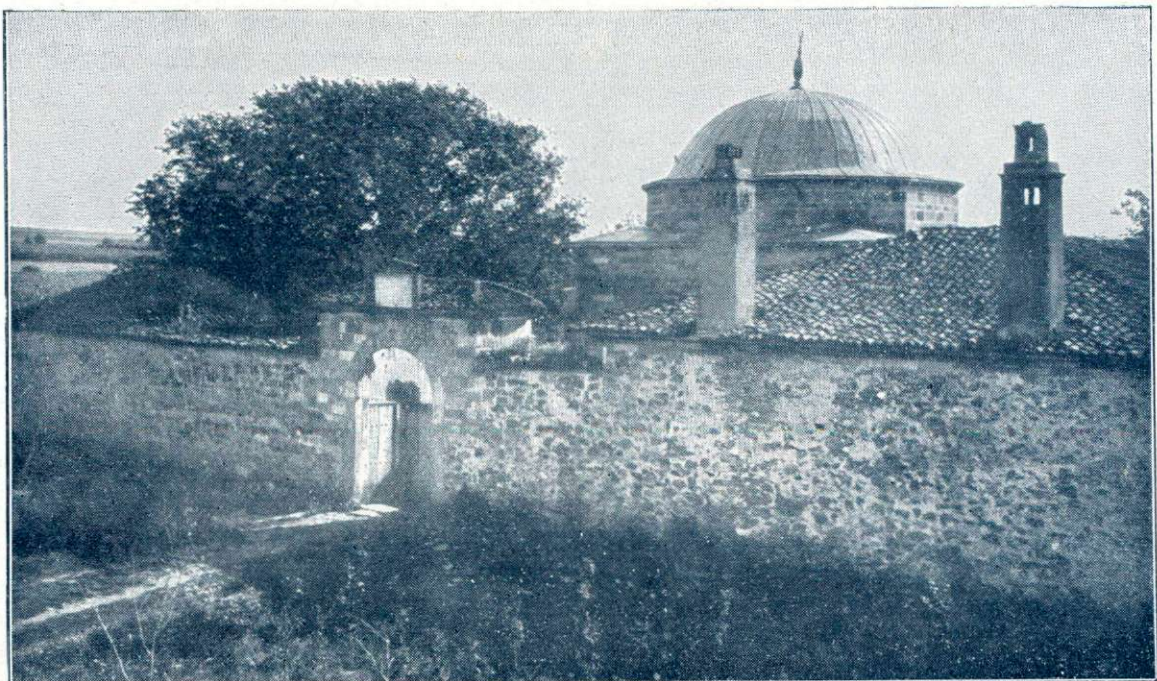
briljantno igro opravičeno pohvalo in občudovanje od strani občinstva. — G. Alfred Holy, harfenist dunajske dvorne opere, ki je bil naročen za ta koncert predvsem za to, da sodeluje pri treh s harfo opremljenih skladbah: Jerajevi „Lepi Vidi“, Lajovičevi „Gozdni samoti“ in dr. Schwabovi „Zlati kanglici“, je nastopil tudi samostojno in zaigral A. Rubinsteinovo skladbo „Kamenj ostrov“ (Reves angéliques) op. X., št. 22., in svoj lasten komad „Pomladno veselje“. V g. Holyju smo brž spoznali velikega umetnika na harfo in imeli od komada do komada vedno bolj priliko diviti se njegovi krasni igri. Najlepše, kar je proizvajal, je bila pač tretja — neznana mi skladba, ki jo je na splošno željo navrgel. K. Jerajeva melodramska skladba „Lepa Vida“ za orkester k slovenski narodni pesmi o lepem Vidi, ki jo je ob spremljanju orkestra predaval

g. prof. dr. Pavel Grošelj, ni napravila — vsaj name ne — tistega vtisa, kot sem ga pričakoval. Skladba kot taka je sigurno dobro zamišljena in tudi v izpeljavi primerno pogodena, a ji žal ni mogoče kot taki vse-skozi natančno slediti; ker če paziš na predavatelja, ti uide glasba, če bi pa rad zasledoval glasbeni del, te moti predavatelj. Te vrste skladb pač ne moremo priporočati; bolje bi bilo zložiti ali samo simfonično pesnitev, nanašajočo se na tozadevni tekst, ali pa uporabiti k orkestru tudi zbor oziroma kak pevski solo. Zelo lepi in prikupljivi sta bili naslednji dve točki:

POGLED NA CARIGRAD Z ZLATEGA ROGA.

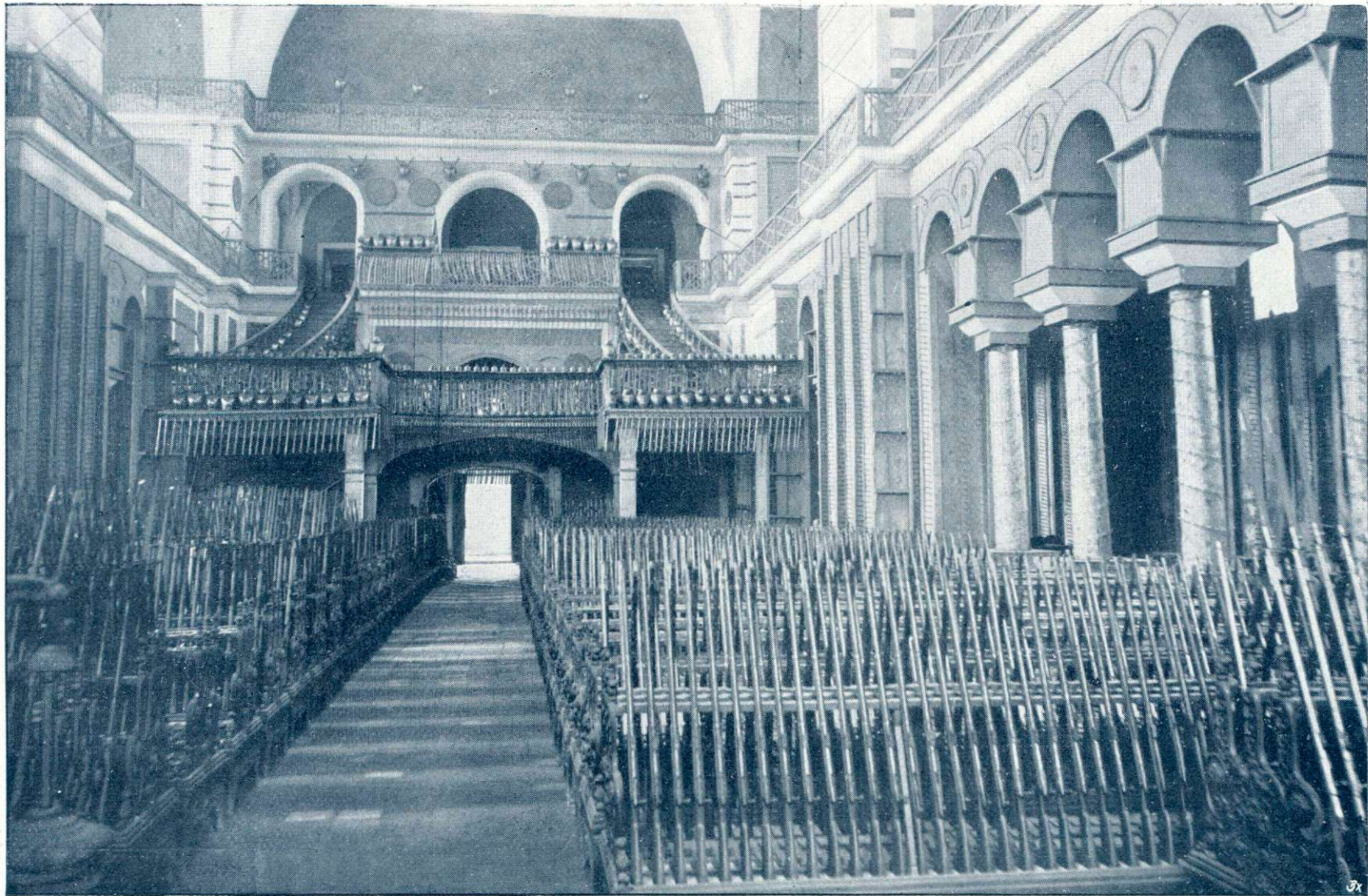
Ant. Lajovičeva „Gozdna samota“, triglasen ženski zbor s spremljevanjem orkestra in dr. A. Schwabova „Zlata kanglica“, mešani zbor z orkestrom. Lajovičeva „Gozdna samota“ je ljubkonežna, vseskozi romantično nadahnjena, v solidno modernih mejah se gibajoča skladba, pri kateri ima poleg zbora tudi orkester kot predstavljatelj gozdnega miljeja važno vlogo. Zdi se mi, da bi bil slog, ki se ga je g. Lajovic poslužil pri tej skladbi, všeč tudi tistim, ki se jim Lajovic splošno vidi pretežak in preveč tuj. Ženski zbor „Glasbene Matice“ je svojo nalogo pogodil prav častno. Še bolj pa se je večini občinstva dopadala dr. Schwabova „Zlata kanglica“, ki je pač nekaj zares domačega, svežega in ogrevajočega. G. skladatelj zna zadeti vedno take strune, ki najdejo odmeva. Tako tudi topot. Hvalni mu bomo, če v dogledni bodočnosti obogati našo glasbeno literaturo zopet s kakim sličnim delom. Da je mešani zbor „Glasbene Matice“ skladbo kar najbolje zapel, mi ni treba poudarjati. Koncert se je zaključil z Anton Dvořakovo „Junaško pesmijo“ (Piseň Bohatýrská), simfonično pesnitvijo za veliki orkester,

NAGROBNI SPOMENIK SULTANA MURADA I. NA KOSOVEM POLJU.

op. III., ki jo je „Slov. Filharmonija“ pod izvrstnim vodstvom g. kapelnika P. Toplega izvajala s preciznostjo in navdušenjem. Obe pevski točki kakor tudi Jerajevo melodramsko skladbo je z znano spretnostjo vodil g. koncertni vodja Matej Hubad. Začetek letošnjih matičnih koncertov je torej že srečno za nami; upajmo in Bog daj, da se tudi prihodnji lepo obnesejo.

Stanko Premrl.

CERKEV SV. IRENE V CARIGRADU, IZPREMENJENA V SKLADIŠČE ZA OROŽJE.

Naše slike.

Ruski prestolonaslednik Aleksej je edini sinček ruskega carja. Na tem mladem življenju visi nada velikega carstva. Zato je pa umljiva žalost, ki se je polastila ruskega dvora, ko je carevič nenadoma nevarno obolel. Pisale so se o tem čudne stvari. Baje ga je na ladji zarotnik ranil z nožem, in to vest je potrjevalo, da se je nenadoma ustrelil poveljnik carske ladje. Uradno se je pripisoval vzrok bolezni neki nesreči pri igranju. Carica

je bila tako razburjena, da je hotela v prvi bolesti skočiti skozi okno. Najnovejša poročila trdijo, da se bolezen obrača na bolje.

Grof Karol Stürgkh ki je bil nekaj časa zadržan od vladnih poslov vsled očesne bolezni, zopet vodi avstrijsko notranjo politiko. Bivši nemški liberallec se je precej nagnil na konservativno stran. V državni zbornici ne more dobiti stalne večine, a vsled svoje zmerne in objektivne politike vživa zaupanje krone. Domneva se, da bo v sedanjem razburkanem času vladal nekaj časa brez parlamenta.

Književno poročilo smo morali radi poročila o vojski na Balkanu odložiti na prihodnji letnik.

25 let Dom in Sveta

RUSKI PRESTOLONASLEDNIK
ALEKSEJ.

Z današnjo številko je končan petindvajseti letnik „Dom in Sveta“. Pred nami leži drobní prvi letnik, ki ga je izdal ustanovitelj lista dr. Fran Lampe, in če ga primerjamo s sedanjim, smemo pač reči, da nismo držali rok križem in da smo s časom napredovali.

Koliko se je izpremenilo v teku petindvajsetih let? Napredovala je tehnika, iznajdeni so bili novi stroji, reproduksijska umetnost se je neverjetno razvila. Ta razvoj ni šel mimo nas. Vsak napredek smo si osvojili, kakor vidi čitatelj, ako primerja razne letnike „Dom in Sveta“ od pričetka do danes. Izpreminjala se je moda, različen je bil okus občinstva, zlasti v lepo-

GROF STÜRGKH,
avstrijski ministrski predsednik.

slovju so se vršile tačas prave estetske revolucije. Tudi ta razvoj ni šel mimo nas. Vsaki struji se je po pameti prilagodil naš list, in reči smemo s ponosom: V vsaki struji so tudi najboljša dela naše književnosti izšla ravno v našem listu! — In vendar nismo nikdar ne za las odstopili od svetih in velikih načel, katerim služiti si je postavil „Dom in Svet“ kot svojo častno, viteško nalogo. Ta dejstva izpričujejo najbolje, da so njegova načela prava in trajna, polna življenja in rodovitnosti.

Nameravali smo izdati lepo številko v proslavo našega jubileja. A usoda je nanesla drugače. Naša jubilejna številka je postala jubilejna številka velike borbe, ki se bije za krst častni in svobodo zlato na Balkanu. Naj jo kot tako sprejmó naši cenjeni naročniki in sotrudniki!

Uredništvo „Dom in Sveta“.

Najsigurnejša prilika za štedenje.

Vzajemno podporno društvo v Ljubljani

sprejema vsak delavnik od 8.
do 12. ure dopoldne hranilne
:: vloge ter jih obrestuje ::

po 4³/₄%

brez odbitka, to je: daje za
100 K čistih 4.75 K na leto.
Rentni davek plača hranilnica sama.

registr. zadruga z omejenim poroštvom

Kongresni trg. šte. 19.

Prelat Kalan Andrej I. r., predsednik.
Kanonik Sušnik Janez I. r., podpredsedn.
Dr. Fran Dolšak I. r. zdravnik v Ljub-
ljani, podpredsednik.

Druge hranilne knjižice se sprejemajo
kot gotov denar, ne da bi se njih
obrestovanje prekinilo.

Daje tudi svojim članom predujme
na osebni kredit, vračljive v 7¹/₂ leta
(90 mesecev) v tedenskih, oziroma
mesečnih obrokih, kakor tudi po-
sojila na zadolžnice in menice.

Zobozdravnik dr. ALOJZIJ PRAUNSEIS

ordinira od 8. do 12. ure dopoldne in od 2. do 6. ure popoldne,
== ob nedeljah in praznikih od 8. do 12. ure dopoldne ==

v Ljubljani, Marijin trg 3

Plombira zobe, vstavlja nove umetne zobe in zobovja, leči zobne in ustne
bolezni. == Izdiranje zob brez bolečin s kokainom, v narkozi itd.

Največja in najstarejša
tovarna lončenih peči in
raznih lončenih izdelkov
Av gust Drelse, Ljubljana
(mnogokrat odlikovana)

Priporoča se slavnemu občinstvu in prečastiti
duhovščini v naročila za

Štedilna ognjišča in peči

preproste in najfinejše, izvršene v poljubnih
modernih barvah in vzorcih kar najbolj stro-
kovnjaško, zanesljivo in trpežno, po najnižjih
cenah. Župniščem, samostanom in šolam do-
voljujem znaten popust. Ilustrovani ceniki so
na razpolago.

Tovarna dežnikov in solnčnikov

L. Mikusch

v Ljubljani, Mestni trg 15

priporoča svojo veliko zalogo

dežnikov in solnčnikov

preprostih in elegantnejših, solično, tr-
pežno izdelanih, po najnižjih tvorniških
cenah.

Prevleke in poprave se izvrše
dobro in poceni.

Domača tordka

Gričar & Mejač, Ljubljana

Prešernova ulica 9.

Najstarejša in največja trgovina
z izdelovljenimi oblekami

Priporoča se prečastiti duhovščini v na-
ročila za izvršitev različne
duhovniške obleke

iz zajemčeno dobrega, trpežnega blaga
razne kakovosti, katerega imava prav
mno v zalogi. Postreževa na željo z
vzorci ter sva v stanu vsled nakupovanja
v množinah in obširne trgovine postreči
z istinito dobrim blagom in natančno iz-
vršitvijo po najnižji ceni.

V zalogi imava

izgotovljene obleke

za gospode, dečke, go-
spe in deklice po naj-
novejšem kroju in lepih
vzorcih.

Zaloga srajc,
ovratnikov in kra-
vat za gospode.

Ilustrirani ceniki so
franko na razpolago.

Teodor Korn

pokrivalet streh in klepar
ter vpeljavec vodovodov

Ljubljana

Poljanska cesta šte. 8
v lastni hiši.

se priporoča p. n. občinstvu za izvrševanje vsakovrstnih

kleparskih del ter pokrivanje streh

z angleškim, francoskim in tuzemskim škrljem, z asbest-cementnim škrljem „Eternit“, patent Hatschek, dalje z izbočeno in ploščnato opeko, lesnocementno in strešno lepenko. Vsa stavbinska in galanterijska kleparska dela v priznani solidni izvršitvi. Poprave točno in ceno. Proračuni brezplačno in poštne prosto.

Obenem naznanjam, da sem kupil že 36 let obstoječo trgovino trdke Jos. Stadler v Ljubljani in bom isto nadalje vodil pod njegovim osebnim vodstvom ter vodstvom spretnih in zanesljivih kleparjev in monterjev. Istotako priporočam svojo podružnico v Trstu, Via Miramare št. 65, ki jo vodi poslovodja Franjo Jenko.

Kamnoseški izdelki iz marmorja za
cerkvene in pohištvene oprave,
spomeniki iz marmorja, gra-
nita ali sijenita, živo in uga-
šeno apno se dobi pri

Alojziju Vodniku

kamenarskem mojstru

Ljubljana, Kolodvorska ulica

Podobarski in pozlatarski atelije

Andr. Rovška naslednik

Ivan Pengov

Ljubljana, Kolodvorska ulica šte. 20

se priporoča prečastiti duhovščini in cerkvenim
predstojništvom v naročila za izvrševanje vsa-
kovrstnih strogo umetniško izvršenih oltarjev
v raznih slogih, kipov in svetniških soh iz
lesa, gipsa, marmorja in cementa itd.

Priznalna pisma na razpolago. Domača trdka.

Žena, kateri manjka potrebne gospo-
dinjske izobrazbe, ne bo znala
umno voditi domačega gospodinjstva.

Ker je pa od pravilnega gospo-
dinjstva v prvi vrsti odvisna sreča in
blagostanje družine, je za vsako
slovensko ženo in deklico sveta dolž-
nost, da si pridobi tozadevno strokovno
izobrazbo.

K tej izobrazbi bo pripomogla v
obilni meri poljudno ter praktično se-
stavljena knjiga, ki uvaja naše žene
in dekleta v vse panoge gospodinjstva
in ki je pred kratkim izšla pod na-
slovom:

Gospodinjstvo.

Navodilo za vsa v domačem
gospodinjstvu važna opravila.

Solam in gospodinjam sestavila
S. M. LIDVINA PURGAJ.

Cena K 2.20, vezana K 2.80.

MAGDALENE PLEIWEISOVE

Slovenska : kuharica :

Sesti natis priredila

S. M. FELICITA KALINŠEK.

To je najboljša slovenska kuhinjska knjiga, bodisi za začetnico, bodisi za kuharico, ki se želi povzpeti na vrhunec kuhinjske umetnosti. Slovenska žena, ki hoče biti dobra gospodinja, te knjige ne bo mogla pogrešati.

Knjiga poučuje, kako je treba je-
dila pripravljati, da so okusna, obenem
pa daje tudi navodila, koliko se lahko
v kuhinji prihrani. Popolna izraba živil
je v času splošne druginje naravnost
življenska potreba.

Velika izdaja (nad 600 strani, z 18
večbarvnimi tabelami) K 5.20, vezana
K 6.—; okrajšana izdaja (okoli 350 str.)
K 3.—, vezana 3.60.

Zunanji nastop in lepo olikano ve-
denje odločujeta prav pogosto o
sreči človeka. Kar prvi nepravilni na-
stop pokvari, časih ni mogoče nikdar
več popraviti. Zato bodi prva skrb
vsakogar, da si omisli »Knjigo o le-
pem vedenju«, ki je edina te vrste med
Slovenci. Ta knjiga mu bo pravilno
svetovala v vseh dvomljivih slučajih
in ga varno vodila skozi družabno
življenje.

Vseskozi se ozira knjiga tudi na
posamezne stanove obojega spola; tudi
za mladino je knjiga zlata vredna.

Knjiga o lepem vedenju

Spisal **URBANUS.**

Velja K 3.—, elegantno vezana K 4.—.

= Katoliška Bukvarna v Ljubljani. =